BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU"
Inventar Nr.

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul II
Nr. 16-17
24 apr. 1992
32 de pagini
18 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

Picu PĂTRUŢ: Miniaturi

INEDIT

Onisifor GHIBU

În Vinerea Patimilor

Vinerea Patimilor este o zi de meditaţie şi de spovedanie pentru toţi creştinii. Trebuie să ne reobişnuim să ştim acest lucru. Avem astăzi privilegiul de a putea publica în această zi tulburătoarele gânduri, pline de amărăciune, de revoltă, dar şi de speranţă, ale marelui neostru pedagog naţional şi educator ONISIFOR GHIBU, puse pe hârtie sub formă de vers în Vinerea Patimilor din anul 1954, an atât de plin de lacrimi şi de deznădejde pentru marea mulţime a celor ce sufereau de pe urma unui regim de care nu ne putem aminti decât cu profundă tristeţe.

Acest document inedit ne-a fost pus la dispoziţie de dl. Octavian O. Ghibu; el face parte din însemnările de jurnal ale autorului din "Cronica Stanei" (p. 311-313), aflat în arhiva familiei.

Odinioară ai fost singur Tu, Hristos pătimitor,
Trădat de-un ucenic - din doisprezece! -,
Ai fost scuipat, batjocorit şi răstignit
De lumea rea de-atunci: preoţi, judecători, popor.

Dar tragedia-ţi fu de scurt soroc:
Două-trei zile - şi totul se sfârşi.
N-avuşi când să o simţi cu-adevărat.

Căci începuseşi săptămâna cu alai,
Când în Ierusalim intraşi ca un voievod,
Primit cu strigăte de bucurie şi cu flori,
Ca cela ce veneai să mântuieşti o lume.
De sâmbătă şi până joi ai fost purtat pe palme
De-ntreg poporul, - minus Fariseii.

Şi ai putut să-ţi strângi, nesupărat, pe-ai Tăi,
Fără de autorizaţia cuiva,
Şi să cinezi cu ei şi să le spui pe şleau
Tot ce-ai gândit şi ai visat şi ai voit,
Necenzurat de nimeni şi fără de rezerve
Să-ţi faci în dragă voie propaganda.

Nimeni nu te-a împiedicat să faci minuni,
Nici să iubeşti şi să ajuţi pe oameni, ca pe fraţi,
Nici să vorbeşti cum Duhul Te-ndemna.

C-a trebuit, drept răsplătire pentru toate,
Să fii crucificat între tâlhari,
Şi să te stingi în chinuri fără număr,
Cutremurând pe bietul om din veac în veac?

Dară, a treia zi ai frânt ucazul morţii
Şi-ai înviat! Astfel, a Tale suferinţe şi-a Ta moarte
Au fost, doar, episod ce trebuia să fie:
Un piedestal pentru măreaţa Înviere.

*

Dar azi, la două mii de ani dup-a Ta moarte,
Prin care vrut-ai să ne mântuieşti,
Hristoşii răstigniţi se întâlnesc la fiecare pas,
Cu miile, cu zecile de mii, cu milioane.

Dar ei n-avură măcar fericirea
Să intre în Ierusalim, ca Tine, triumfal,
Nice la cina cea de taină n-au putut să stea,
Să ospăteze cu cei dragi ai lor în astă lume.
Şi n-au putut nici să asculte vorbe sfinte
Din gura celora trimişi de Dumnezeu,
Nici să-şi deschidă sufletul, mărturisind
Ce doruri şi ce gânduri grele-i pasc.

Ei stau sub lacăt greu, cu lunile, cu anii,
A patimilor săptămână se măsoară la ei cu lustrii
Şi nu un singur Iudă îi pândeşte şi îi vinde,
Ci mii şi mii de paznici vigilenţi îi urmăresc
Şi zi, şi noapte, fiecare pas şi fiecare şoaptă.

De moarte ei n-au teamă; - o imploră.
Dară li se refuză acest dar.
Siliţi sunt ca să-şi ducă înainte
Viaţa cea cu mult mai rea ca moartea.

Iar ceasul izbăvirii când le va veni,
El nu va fi urmat, vai, de-nviere, ca al tău.

*

Hristoase, Tu, - povestea Ta-i banală.
Ea nu mai poate-nduioşa pe nimeni.
Căci norma Ţi-a fost depăşită mie-n sută,
Prin suferinţe ce-ar putea să umple
Nu un biet "Testament" de 300 de pagini,
Ci mii şi milioane de volume groase
Ce nu ar încăpea în lumea toată.

*

Dar, dacă eşti Tu Dumnezeu adevărat
Fă azi cu noi minunea ce-aşteptăm:
Dă-ne puteri să biruim calvarul,
Oricât de greu şi de cumplit ar fi,
Şi să-nviem, călcând şi noi cu moarte
Pe moarte ce jură să ne răpuie.

Sibiu, Vinerea Patimilor, 23 aprilie 1954.

Teatrul seminar - de Petre Ţuţea

TRADIŢII PASCALE

Nicolae Mărgineanu - o mărturie zguduitoare

Radu Gyr - poeme din temniţă

Edgar Papu - Memorii dintr-un secol: Tudor Vianu

Proză de Paul Everac

Mai semnează: Ov. S. Crohmălniceanu, Marin Sorescu, Eugen Simion, Petre Sălcudeanu, Teodor Vârgolici, Valeriu Cristea, Gheorghe Tomozei

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Vaclàv HAVEL

"... Ar fi un act de mare nechibzuinţă dacă am socoti trista moştenire a ultimilor 40 de ani ca pe ceva străin, lăsat prin testament de o rudă îndepărtată. Dimpotrivă, e de datoria noastră să acceptăm această moştenire ca pe un lucru săvârşit de noi înşine împotriva noastră. Acceptând-o ca atare, vom înţelege că îndreptarea lucrurilor depinde de noi toţi. Nu ne putem îngădui să punem totul pe seama guvernării anterioare, pentru că asta nu numai că n-ar corespunde adevărului, dar, totodată, ar diminua obligaţia fiecăruia dintre noi de a acţiona independent, liber, repede şi raţional, în scopul redresării."

TUR DE ORIZONT

Magazin istoric - 300

În al 25-lea an de existenţă şi la numărul 300, *Magazin istoric* se înfăţişează cititorilor cu un bilanţ remarcabil. Revistă de cultură istorică şi de informaţie enciclopedică, publicaţia şi-a câştigat un public larg, dornic să cunoască trecutul, marile evenimente din istoria naţională şi universală, să înţeleagă modul în care umanitatea a parcurs drumul plin de dificultăţi, de sincope şi sacrificii spre civilizaţie, spre o dezvoltare multiformă. Deşi, mai ales în ultimii ani ai dictaturii, echipa redacţională s-a confruntat cu dispoziţii şi indicaţii limitative, abuzive, prestigiul colaboratorilor, tonul general corect şi comprehensiv şi diversitatea în abordarea tematică au conferit sumarelor o cotă constantă de interes. Din numărul festiv spicuim câteva titluri: Arhivele - un subiect fierbinte; Basarabia, Bucovina şi generaţia de la 1848; Iuliu Maniu - martor în procesul mareşalului Ion Antonescu; Un epilog neaşteptat - Malenkov aprobă lichidarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu; 1948: Un moment dramatic în istoria Academiei Române; 1917-1930. Biserica rusă nu crede în lacrimi.

La moment aniversar, *Literatorul* urează colegilor din redacţia *Magazinului istoric* să pregătească noi numere care să contribuie la reliefarea adevărului istoric, să obţină succese marcante în activitatea lor de informare şi educare ştiinţifică a publicului.

Preda şi Baconsky puşi la zid

Într-un text autobiografic, publicat în *România literară* (nr.12), dl Alexandru George, depăşind obiectul confesiunii propriu-zise (supliciul la care au fost supuşi intelectualii din "vechea societate" în anii instaurării puterii comuniste), nu pierde ocazia să pună la zid doi mari scriitori, demolându-i, desigur, ca şi când ei ar fi fost vinovaţi de toate relele ce s-au abătut asupra sa. Primul e Marin Preda. Principala acuză ce i se aduce e că şi-ar fi imaginat fals drama tinerilor intelectuali din perioada stalinistă: „Anume am în vedere *Cel mai iubit dintre pământeni* de Marin Preda, care a ajuns să constituie pentru unii naivi o sursă de informaţie despre un mediu şi o epocă! Este cartea unui om care nu a intrat în viaţa lui într-o aulă sau într-o bibliotecă, nu ştie ce sunt acelea raporturile unui dascăl cu studenţii, care e atmosfera unui seminar". Să ne ierte dl. Alexandru George, dar reproşurile domniei sale seamănă teribil cu cele ale bravilor promotori ai realismului socialist care îi trăgeau zdravăn de urechi pe scriitori fiindcă nu cunosc viaţa din fabrici, de pe ogoarele înfrăţite şi măreţele şantiere. Oare elevatul scriitor şi critic chiar e convins că documentarea e totul pentru ca o operă literară să aibă valoare? În rest, nimic de zis, am reţinut că dl Alexandru George recomandă cititorilor, dacă nu vor să rămână până la moarte nişte "naivi", să citească, între altele, romanul *Seara târziu* pe care îl "iscăleşte" şi "l-a făcut să apară în 1988". Aici, da, nu încape îndoială, vor afla "ceva din modul în care s-a realizat formaţia unor intelectuali tineri". La fel de categoric e negat şi A.E. Baconsky. Despre autorul *Cadavrelor în vid* se scrie că a fost "un ultraprofitor al comunismului" şi că "a terorizat câmpul literaturii în dreapta şi stânga". Noi ştim că lucrurile au stat tocmai invers: Baconsky a fost terorizat "în dreapta şi stînga" pentru că revista *Steaua*, condusă de el, a deschis paginile sale unor mari scriitori interbelici şi a spus, încă de prin 1954, un *nu* pe cât de energic pe atât de riscant proletcultismului. Dacă Baconsky "a terorizat câmpul literaturii" atunci acesta a fost "câmpul literaturii" proletcultiste. Paradoxal, nu? Un scriitor precum dl Alexandru George, care a suferit atâta, îl atacă pe Marin Preda pentru că nu a respectat o dogmă estetică a realismului socialist, iar pe Baconsky pentru că i-a terorizat pe proletcultişti. Nu mai e nici un dubiu, s-a întors lumea pe dos!

DIAC TOMNATIC ŞI ALUMN

Difuzorii particulari din Capitală şi provincie, care doresc să distribuie revista *Literatorul*, sînt rugaţi să ia legătura cu redacţia la telefonul (90) 17.10.23.

Literatorul

Noutăţi în librării

În relaţia autor-editor-cititor se interpune, vrem sau nu vrem, librarul, librăria fiind, în ultimă instanţă, segmentul care valorifică întregul circuit al cărţii. Apreciaţi de cei mai mulţi, uneori denigraţi, puşi "la zid" chiar de unii editori, cei peste 5.000 de librari aparţinând reţelelor de difuzare (nu intră în acest calcul vânzătorii ambulanţi, care nu pot fi socotiţi librari pentru faptul că nu au încă experienţa de a recepta varii spaţii editoriale, ei fiind cantonaţi - deocamdată - în sfera restrânsă a unor titluri uşor vandabile) sunt chemaţi să practice un comerţ civilizat de librărie, să ne mijlocească accesul la cartea dorită.

Că o fac cu mai mult sau mai puţin profesionalism, aceasta ţine de structura şi conştiinciozitatea fiecăruia, dar să nu uităm că ei ne pot pune la dispoziţie numai ceea ce editura trimite la tipar. De conţinutul cărţii, ca şi de aspectul ei grafic, iau cunoştinţă numai după ce lucrarea devine produs finit, informaţiile anterioare fiind adesea sumare şi neconcludente. Să nu mai vorbim de realizarea poligrafică, pentru care singura răspunzătoare este imprimeria, în nici un caz librăria şi nici editura (căreia îi aparţine numai proiectarea cărţii, nu şi execuţia poligrafică).

Înainte de a consemna ce ne oferă librăriile dintre ultimele apariţii editoriale, să-l cităm pe ilustrul critic literar şi sociolog francez Robert Escarpit (autor, între altele, al unor lucrări de referinţă cum ar fi: *Sociologia literaturii, Scrisul şi cartea, Revoluţia cărţii*), care conchidea că "Dacă n-ar fi librari, ar exista poate scriitori, dar aceştia nu ar avea prea des prilejul să mănânce".

- Honoré de Balzac - *Evreul*, Editura Flamingo, 210 lei
- Honoré de Balzac - *Ferragus. Fata cu ochii de aur*, Editura Orion, 127 de lei
- Saul Bellow - *Darul lui Humboldt*, Editura Vivaldi, 310 lei
- E. Cioran - *Tratat de descompunere*, Editura Humanitas, 250 de lei
- W. Collins - *Femeia în alb*, Editura Capitoliu, 435 de lei
- A.J. Cronin - *Citadela*, Editura Vi-Cart, 285 de lei
- M. Eminescu - *Scrisoarea III. Luceafărul*, Editura Minerva, 98 de lei
- John Galsworthy - *Forsyte Saga 2*, Editura Litera, 180 de lei
- James Hilton - *Orizont pierdut*, Editura Carpaţi, Craiova, 85 de lei
- Blasco Vincente Ibanez - *Frumoasa lui Goya*, Editura Univers, 183 de lei
- J.B. Livingstone - *Crima de la British Museum*, Editura Pacific, 115 lei
- Prosper Merimée - *Colomba*, Editura Literatorul, Craiova, 60 de lei
- Constantin Noica - *Mathesis sau bucuriile simple*, Editura Humanitas, 75 de lei
- Salvadore Quasimodo - *Versuri*, Editura Univers, 120 de lei
- Erich Maria Remarque - *Pe frontul de vest nimic nou*, Editura Signota, Timişoara, 245 de lei
- Victor Scherer - *Iubirea lui Pantagruel*, Editura Cartea Românească 100 de lei
- Paul Ştefănescu - *K.G.B. atacă Bonnul*, Editura Alux şi Editura Romcart, 75 de lei
- Maurice Taieb - *Pe meleagurile primilor oameni*, Ed. Meridiane, 80 de lei
- Dumitru Trancă - *Îndreptar ortopoetic*, Editura Pacific, 75 de lei
- Chiril Tricolici - *Nebunul din Brent*, Editura Diamant, 270 de lei
- Gérard de Villiers - *Ochiul văduvei*, Editura Danubis, 129 de lei
- Mircea Vulcănescu - *Ultimul cuvînt*, Editura Humanitas, 200 de lei
- Giorgios Xenopulos - *Stînca roşie*, Editura Moldova, 150 de lei
- XXX - *Omul de la fereastră* (Proză romanşă), Editura Univers, 150 de lei

Marian BĂLĂTICĂ

Pentru o promptă reflectare a fenomenului literar contemporan, rugăm editurile şi autorii să ne înlesnească accesul la noile apariţii prin trimiterea la redacţie a unor exemplare de semnal. Aceeaşi rugăminte confraţilor noştri de la revistele de cultură.

Redacţia

Literatorul

Săptămînal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 16-17 (33-34)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct), Nicolae Diaconu, Andrei Grigor, Dumitru Nicu, Valerian Sava, Marin Stoian (secretar general de redacţie)

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341, tel. 17.10.23; 17.60.10, int. 2243, 2248, căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot adresa prin „RODIPET" S.A. P.O.BOX 33-57, Telex 11995, 11034, FAX 90-17.40. Bucureşti - Piaţa Presei Libere nr.1, sectorul 1 Bucureşti şi prin „ORION" S.R.L., Splaiul Independenţei nr.202A, sectorul 6 Bucureşti, tel. 173407, FAX (400)-424169, pentru abonare

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43

Tehnoredactare computerizată
JORDAN SOFTCHIM
Tasi Alexe

Tiparul executat la TIPOREX Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

"Albite, vertebrele melancoliei"

Cel care scrie versul citat în titlul cronicii mele se cheamă Don Gheorghie de Sancho Pance, e palid şi tandru, trăieşte între Levant şi neant, lumea îi pare a fi o însumare de păpădii, trupul lui este o catedrală de fluturi, are o iubită cu nume de medicament (Semiramida) şi, când îşi contemplă destinul, observă cu ironie că rostul lui este să fie un vas măsurător de tristeţe şi norocul său este să ajungă totdeauna al treisprezecelea la ospeţele sacre. S-a înţeles, sper, că-i vorba de Gheorghe Tomozei şi că portretul fantezist dinainte este alcătuit în chip voit din fragmente confesive luate din recenta lui carte de poezie*). Portretul ar putea fi îmbogăţit cu linii şi culori din acelaşi registru: poetul stă rezemat de căderea frunzei, respiră între lucruri fără suflare, pe chipul lui s-a adunat o ploaie de fisuri, sentimentul său este că, ducând cu sine erori glorioase, intră într-un amurg în care toate se destramă...

Este, aici, un răsfăţ al spiritului ludic, este fineţea unui caligraf care aspiră să treacă în forme perfecte otrăvurile şi imperfecţiunile lumii, dar este, cu certitudine, şi o reală percepţie a timpului şi a neliniştilor fiinţei în faţa răului existenţial. Temă eternă în poezie. Particularitatea lui Gheorghe Tomozei este că, la sfârşitul unui secol obosit de *Poezie* şi foarte ostil stilurilor lirice constituite, *poetizează* cu graţie sentimentul iremediabilului şi toate celelalte forme ale angoasei. E paradoxul în care intră, în genere, poezia atunci când, vorbind depre urât în limbajul metaforelor somptuoase şi muzicale, îl purifică, inevitabil. Este ceea ce se întâmplă şi cu poemele din *Ultima carte de dragoste*, scrise în perioada 1988-1989. Citindu-le, îţi dai seama uşor de ce autorul nu le-a publicat la timpul cuvenit: sunt foarte triste, vorbesc de "lingourile inflexibilei mele sărăcii" şi privesc de aproape neantul. Neantul şi Levantul. Metafora rară şi ritmurile muzicale reduc, repet, asperităţile subiectului. Gheorghe Tomozei este, nu mai trebuie să spun, o natură iremediabil lirică, un nostalgic (nu în sensul politic actual al termenului), urâtul, răul, angoasa vin spre el într-un car de flori tras de fluturi. Exagerez, desigur, Tom (cum îi zic prietenii) ştie să fie şi sarcastic, dar versurile lui lasă cu precădere un sentiment vaporos de melancolie dublat de o ironie înţelegătoare. Chiar şi atunci când este încolţit, cum zice într-un-loc, de "zavistii de semne" rău prevestitoare. Traduse în limbajul metaforelor sale, semnele dau o substanţială poezie a înfrângerii şi a melancoliei.

Stilul şi tonul ei sunt acelea pe care Gheorghe Tomozei le-a fixat în două dintre cărţile sale cele mai bune: *Iarbar de nervi* (1978) şi *Amintiri despre mine* (1980). Am scris despre ele şi, în genere, despre toată poezia lui Gheorghe Tomozei în *Scriitori români de azi*, IV (1989). În *Ultima carte de dragoste* sunt execuţii muzicale noi pe teme vechi, frumoase în sine, sunt şi nuanţe lirice inedite, de pildă această stăruitoare obsesie a eşecului. Specialistul în inefabile observă acum că roua-i "râncedă" şi că timpul, vorba marelui Mateiu, s-a stârvit. Mai toate poemele, în continuare desenate bine, cu metafore de preţ, se rotesc în jurul acestei teme grave. Iată unul (*Calc*) despre multiplicare şi fragmentare, cu o aluzie biblică la urmă: caligrafului: "Acum totul se sparge în roşii fărâme,/se multiplică fără noimă, se frânge, se-mparte;/calc peste viaţa mea pe care geruri încep s-o dărâme,/calc peste viaţa mea cu fragmente de moarte..." Mai departe (*Ceva*) este vorba de *destrămare, calcinare, pierdere*, de *secundă scăzută* şi de un şir de alte reuşite definiţii lirice în care poetul este, totdeauna, prezentat ca un îmbrumat cavaler care face bilanţul pierderilor... El scrie psalmi de fum şi, când e să vorbească despre dragoste, foloseşte roxolana, lătinia şi aramica, limbi himerice. A semnat în tinereţe un jurământ de sărăcie, castitate şi supunere şi s-a ales numai cu sărăcia. Contemplă cu ironie dezastrul şi caligrafiază cu dibăcie tristeţea: "Armura mi-o rod fumicile/ spada are tăişul însângerat cu zmeură/ şi toamna mă găseşte aici, la han, singurul loc unde e luat în seamă/ cel pierdut de reghiment/ pierdut la zaruri,/ pierdut.// Îmi beau cu duşmanii, absintul,/ vutca şi ţuica de urzici/ plătindu-le, regal, cu dubloni şi ruble,/ cu fiorini, cu gulden, denari şi/ firfirici"...

Gheorghe Tomozei nimereşte aici şi în alte poeme (*Neterminate, Despre urmările gloriei, Cântecul cu dinţi sterpeziţi, Douăzeci de proverbe din "testamentul" lui William Blake, Destin*) tonul potrivit pentru a-şi nota reveriile melancolizante: ton nostalgic, poetizant, ironic şi livresc, unduios şi moale ca velurul. Citez o parafrază simbolistă în care intră, discret, şi o frumoasă ambiguitate cărturărească şi erotică: "Ploaia cade furios peste ţigle/ (neant şi Levant)/ şi-mi spun că totul s-a sfârşit./ Sunt tot mai departe de dragoste/ şi nu mai dorm pe-un pat/ de halebardă.// Dar dacă,/ dar dacă/ îmi suie treptele, ea/ mirasmă văzută,/ ea,/ iubita, a noua,/ neterminata?" Cine are timp să-şi noteze astfel anxietăţile nu-i de tot pierdut. Suspinul dă spre răsfăţ şi marea trecere blagiană pare aici o petrecere cu vorbe bine ticluite. Gheorghe Tomozei este conştient şi de acest paradox şi, loial, îl introduce în confesiunile sale amare, cordiale şi mătăsoase. Ca în acest poem superb despre dezastrele gloriei: "Gloria mea crezi ori nu crezi,/ bineînţeles vei ajunge s-o vezi;/ peste al versurilor nevestejit nesaţ/ va fi o foşnire de zei dilataţi./ Extrasă din iederi, mâna dreaptă, a mea/ aprinde-va focul sub cine ştie ce stea.// Voi fi vasul măsurător de tristeţe,/ voi fi al treisprezecelea la ospeţe,/ mă vor încorona alge din mări/ şi aure de soldăţeşti ţigări/ şi, după ani şapte, oasele albe ale iubirii.// Mă vor tipări Elzevirii...". *Foşnire de zei dilataţi?* Un vers admirabil.

Ce i-aş putea reproşa lui Don Gheorghie de Sancho Pance, cavalerul palid şi tandru? Nimic esenţial. Poetului acesta care descinde din jalea lui Cârlova nu-i este ruşine să rămână un duios şi un sentimental într-o vreme în care nici duioşia, nici sentimentalitatea nu se mai poartă. Nu-i nimic, printre atâţia cinici înfumuraţi e bine să fie şi un spirit melancolizant care să le aducă aminte că viaţa-i trecătoare...

Ligia MACOVEI: Autoportret (1943)
Galeriile „Literatorul": Autoportretul în arta plastică românească

Am sub ochi şi altă carte de poeme (*Dedicaţii*) scrisă de Gheorghe Tomozei în colaborare cu Nichita Stănescu. Ea a fost scoasă de Editura Libertas (Ploieşti) cu ocazia aniversării a 59 de ani de la naşterea lui Nichita Stănescu şi cuprinde 14 poeme dedicate medicului numismat Ion Donoiu, prieten cu autorii. Este un joc, un pariu şi din acest joc-pariu au ieşit nişte splendide improvizaţii. Din notele explicative date de Nichita Stănescu înţeleg că el a primit pentru cele 7 poeme scrise la sfârşitul lunii mai şi începutul lunii iunie 1980 un denar republican, iar din însemnările lui Gheorghe Tomozei deduc că el şi-a dăruit poemele fără a primi ceva în schimb. Proprietarul, dr.Donoiu, prieten devotat al lui Nichita Stănescu şi, dacă nu mă înşel, iniţiatorul lui în ştiinţa numismaticii, s-a hotărât să publice aceste versuri ocazionale şi bine a făcut căci, în jocul improvizaţiei, originalitatea lirică nu se pierde. În prefaţă este reprodusă şi o scrisoare din 1968 a lui Nichita Stănescu către poetul braşovean Ion Lupu. Scrisoarea este, într-adevăr, extraordinară. Transcriu acest fragment despre prietenie şi capriciile talentului: "Pun prietenia mai presus de orice, iar delicateţea umană o preţuiesc ca pe singurul sens esenţial. Dacă tot ne-am născut, să împodobim măcar această uluire cu cântece de leagăn, nu? Poezia, oricât ar părea de nefiresc, este un exces de sinceritate, de dorinţă de a comunica a lui nimeni cu nimeni. Şi dacă există poezie, în genere, poeţi nu există şi nici poezii. Forme de a visa delicateţea. Cântece de leagăn pentru pietre, pentru copaci, pentru animale. Sunt luni de zile în care nu am talent. Sunt zile lungi în care nici măcar nu mă pot exprima cursiv. Atunci, cred că nu am avut niciodată ceea ce se numeşte talent. Apoi, brusc, mă pot exprima. A, bucuria, jubilaţia nătângă, aerul şi jegul siguranţei de sine.Totul îmi pare la îndemână şi simplu. Dar ţine atât de puţin, doamne!"

Ce este surprinzător în această confesiune este teama periodică a lui Nichita Stănescu că "nu are talent", nu se poate exprima cursiv. Cum, când? Nu-i, cumva, o fantezie a ploieşteanului, ca şi aceea că a rămas repetent în clasa întâi pentru că nu accepta ideea că *vorbele* pot fi *scrise*? Nu mi-l închipui pe Nichita Stănescu că nu găseşte cuvântul potrivit, el, care ştie atât de bine să-l sucească şi să scoată efecte uluitoare. Dar, dacă poetul zice, să-l credem... Dedicaţiile lui Nichita Stănescu sunt în stilul *Nodurilor şi semnelor*. I se dă poetului o temă (*Logos*) şi el fantazează, cheamă cuvintele şi ele vin într-o serie de definiţii originale. Reproduc una singură: "E-un logos în sesterţi/ de mâini tăiate/ de sulițe înfipte-n/ beregate". Sau i se comandă să scrie ceva despre cuvântul *Ancestrală* şi, când vezi la urmă ce-a ieşit, îţi vine să crezi că atât a aşteptat poetul Nichita Stănescu pentru a-şi plasa fantasmele lui lirice: "Mi s-a părut deodată/ că zăresc în piatră/ ochi de lupoaică împuşcată/ şi-n trunchiul cel domnesc de măr/ mi s-a părut/ părul bunicii mele, renăscut,-/ şi mai mi-a apărut pe cer/ o lance ruginită şi de fier/ zvârlită dintr-un arc de orizont/ făr' de câmpie, vagabond,-/ şi-am mai zărit lăuntru în fântână/ o oaie albă şi o oaie brună,-/ şi crivăţul vorbea o limbă/ de ne-nţeles,/ rostită de-un popor apatic/ şi devenit eres/ şi antic, - şi mi-a părut apoi/ cum din călcâie/ îmi pleacă globul tot,/ răstogolit, -/ nemaiputând să mai rămâie/ împins de altul vechi din mit/ care mă-nţepeni în el/ şi îmi clăti cu nori privirea/ şi şapte capete aveam/ şi patru aripi,/ şi-o coadă de foc, -/ zmoală, -/ solzi.../ sânge negru.../ trâmbă.../ ghiare.../ a, ah, Aah, Aaah!..."

Poemele sunt scrise de mână, fapt rar la Nichita Stănescu în ultimul deceniu de viaţă, şi caligrafia lor este fără cusur. O performanţă este şi caligrafia lui Gheorghe Tomozei. Poemele sale (tot în număr de şapte) par desenate de un copist care are o infinită răbdare, expert în tehnicile poetice. Scrie un sonet în acrostih, notând numele doamnei şi domnului proprietar, după obiceiul lui Anton Pann. "Nesuferit de singur şi jaleş", el vorbeşte în fapt despre melancoliile şi himerele sale. Asta dovedeşte că, orice temă le-ai da, poeţii scriu tot despre ce-i doare pe ei. *Ritm*? Ritm, dacă vreţi, dar aici vine vorba despre cineva blând şi himeric, îmbrăcat în piele de înger, îngrijorat că moartea se apropie... Dar, încă o dată, îngrijorarea, moartea, trec pe sub arcadele metaforelor bine alese. Melancoliile *ritmului* comandat de amicul Donoiu în 1985 intră astfel într-un câmp de miresme înduioşate şi muzicale, ca să zic astfel, contaminat de stilul jaleş al *Dedicaţiilor*: "Sunt palid la început,/ mi se rup de pe buze urme subţiri, de sărut,/ apoi între oglinzile anilor sânger/ cu cap încălţat în piele de înger,/ sunt mai apoi biruitorul/ tăind frânghia spânzurătorii cu omuşorul,/ singur ştiindu-mă, ajung turmă/ în cele din urmă,/ literă ştearsă/ într-o pisanie arsă/ şi-aşa mă trec/ şi petrec,/ blând şi himeric/ din întuneric spre întuneric,/ din morţile altora spre propria-mi moarte/ când în lume-i târziu, când în lume-i departe..."

Fermecătoare şi inactuale aceste jocuri poetice prieteneşti.

*) Gheorghe Tomozei: *Ultima carte de dragoste, poezii 1988-1989*, Editura Albatros, 1991

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

"Dulcele foc"

O culegere antologică*) a poeziei Leonidei Lari - apărută, în sfârşit, în România poate ilustra (pe scară destul de largă) ethosul special al acestei poete române, vocea ei identificabilă prin chiar stranietatea faptului că se rupe şi vine spre noi dintr-un derutant, tulburător, uneori iritant paradox poetic. Acest paradox decurge din ciudăţenia unui mariaj, în acelaşi timp potrivit şi nepotrivit - dintre "actualul" participării şi tensiunii interioare, pe de o parte - şi arsenalul semiotic "de adopţiune" - al comunicării - pe de altă parte. Mariaj "nepotrivit" - ori mai degrabă "fatal" - pentru că adopţia eufoniei eminesciene nu poate salva autenticitatea bântuitoare, mereu angajată în sine, a acestei poezii, de reminiscenţa covîrşitor-*adoratoare* a unui "model vibratoriu": o reminiscenţă adoratoare - care îi impregnează Leonidei Lari suflul poetic, cu beţia "vicioasă" a unei morfine. Această "morfină" romantică decurgând din revelaţia, până la deplina *empatie*, a ethosului eminescian, devine, pentru *psyhé*-ul poetei, o *a doua natură*. Iar o dată obţinută "a doua natură", mariajul dintre trăire şi comunicare începe să capete şi articulaţiile *potrivirii*. Asta, pentru că "modelul" o dată *asimilat* (într-o zonă în care "salutul de recunoaştere" a fost perfect), lucrează el însuşi asupra tensiunilor interioare ale poetei, le converteşte şi le ordonează pe *toate întru aceeaşi gamă vibratorie*. Poate că - dacă ar trebui să identificăm în ce anume constă esenţa fenomenologiei romantice dintotdeauna-, ea ar fi să rezide tocmai în *cursivul tensionar din aceeaşi gamă vibratorie*. (E vorba de gama *psyhé*-ului). Din acest punct de vedere - asupra poeţilor basarabeni - şi cred că asupra Leonidei Lari cu precădere - pentru că la ea impulsul poetic nativ e foarte puternic - s-ar putea vorbi într-adevăr despre un "blestem eminescian". Chiar dacă acesta este, de fapt, pentru ei, un "*dulce blestem*". Pentru că îi "datează" ca manieră şi ordonare interioară - şi prin aceasta îi "scoate din timp". Nu e vorba de *epigonism* - s-a spus. Şi într-adevăr, nu e vorba de epigonism în sensul curent - pentru că epigonismul presupune o vână conţinutistică anemiată. E vorba de ceva mai grav şi în acelaşi timp *insolit*: E o "morfinizare", care a corespuns iniţial unui anumit versant temperamental - şi care a "corupt" potenţele varii ale "sufletului" interzicându-i să mai descopere *sincopa* sau chiar jocurile atonale. (Pentru că şi *orfismul* trebuie să implice o "devenire"). N-am fi cinstiţi faţă de poeţii noştri basarabeni dacă nu le-am semnala analitic *paradoxul*. Înainte de a fi a lor, e aici o dramă a *literaturii române*, datoare să le integreze fenomenul - puternic ca *trăire* şi har generic - dar *paralel* (în sensul unei "întâlniri la infinit") cu *devenirea literară* propriu-zisă. E ca şi cum am întâlni pe stradă, la vârsta maturităţii noastre ridate un prieten din adolescenţă, neschimbat, atât fizic - cât şi psihic. Vicisitudinile şi toxinele noastre (citeşte: matriţele noastre stilistice noi) - faţă de care el s-a păstrat imun - fac însă parte din cumulul nostru de *experienţă*. La fel şi în literatură: Întâlnirea cu starea paradisiacă - nu a sentimentelor provocate de viaţă, - deci nu a *psihologiei*, - ci a *meta-psihologiei*: a *mecanismului intim de elaborare poetică*, a lungimii lui speciale de undă, - are ceva din tragismul întoarcerii târzii a lui Făt Frumos în ţinuturile "petrecute" ale obârşiei sale.

Obsesia lirică de esenţă a Leonidei Lari este *"avatarul"*: Metafizica entităţii nepământene locuind cumva acea a patra dimensiune a *"spaţiu-timpului"*. Registrul liric merge de la intuirea lui abia strecurată - până la comunicarea expresă conturând certitudinea unor dimensiuni extrasenzoriale. "Avatarul", într-o întreagă gamă a misterului său relevat: de la "îngerul mediator" (vizat nu ca metaforă), la avatarul ca strămoş sau strămoaşe zburătoare, devenit *animus* al trupului, la avatarul proiectat ca *ego* sau *alter-ego*, - până la avatarul-supremă întruchipare a Absolutului. Temă într-adevăr romantică - dar nu numai - ea nu se întemeiază - în cazul poetei noastre, pe tezaurul livresc: Tot ce face puterea, rezistenţa acestei poezii - e *ontologia credinţei*: descoperirea, revelarea pe cont propriu, iluminarea, arderea întru încercarea de palpare a dimensiunilor nepământene ale *"Fiinţei"* acestei lumi: faţa ei subiacentă, indestructibilă şi legiuitoare. "Atingerea" *avatarului* printr-o combustie elevată ar fi putut modifica însă contemplaţia pasiv-romantică a meta-dimensiunii pământene, transformând-o într-o poetică a *"actului" meta-fizic*. Leonida Lari e însă o poetă aprioric-*nirvanică* ("Cântă sufletul meu fără nume,/ Nume are prin trupul meu, mutul"), în ciuda interceptării "durerosului" şi "suferindului" din lume sau a "petrecerii" timpului.

Şi cum atingerea reală a Nirvanei n-ar mai avea nevoie de convertire în cuvânt - apelând la cuvânt poeta va rămâne suspendată între o stare metafizică pură (cunoaştere, atingere, inducţie) şi o stare lirico-sentimentală generată de "deschiderea", doar, spre datul metafizic. Asimilarea, ca o a doua natură, a eufonicului eminescian, răspunde, de fapt, nu *metafizicului* - ci *liricului*: autoîmbătarii de "vedenia" realului meta-fizic. Dacă Leonida Lari ar fi creat o poezie a *actului* de cupură transcendentă: o poezie în care metafora (sau orice alt procedeu stilistic adecvat) ar fi re-constituit la nivelul său - de matrice spirituală secundă - o *"neo-economie literară"* a metafizicului - (şi nu ar fi dat doar ştire şi *cântec* "despre" el) - acea poezie şi - ar fi putut concentra într-adevăr tot aurul vizionar într-o turnură virilă (şi filozofică), în care mareele de sentimentalitate s-ar fi resorbit. Paradoxul *"Larian"* e prezent însă chiar din titlul volumului: Focul - ce ar trebui să fie aci *"Marele Foc"* - e, de fapt, (deşi la fel de intens) - *dulcele* foc: "Blândeţea" domesticită a stihiei corespunde acelei dimensiuni paradisiace *exclusive* de care vorbeam: la "cununia cu Zeul" participă doar *sufletul*, nu şi *spiritul* (care doar o înregistrează); nu şi acel *intelect desvirginator* al Zeului. Ceea ce rezultă e *univocitatea* sacrului dobândit sau interceptat: "Eu scad în ţesuturi, / *Eu pierd în noroc,/ Dar albă-s ca neaua/ Şi clară ca steaua/ Prin dulcele foc*". (s.m. - J.M.). Obsesia *albului* ca sublimare morală nu e prezentă doar aici. Ceea ce lipseşte - ca o văduvie - orizontului ontic al poetei, este *dublul luciferic* al medaliei: Sufletul primeşte lumină - la Leonida Lari - dar n-o deflorează şi n-o re-întemeiază ontologic, aşa cum ar face-o *atanorul* unui organ poetic cu focalizare în *intelect*, pe care-l reclamă deschiderea acestei întâlniri (autouimite) cu *Absolutul*.

Bântuită de prea mult suflet, poeta aceasta, ce ni se impune destul de energic prin, aş zice - *minunarea de sine a flamei* - plăteşte - tocmai de aceea, câteva tribute importante faţă de economia propriei poezii. Unul ar fi nerenunţarea la *melopee* - ca o nevoie nu a poeziei - ci a poetei - de prelungire a "grundului sensibil" - din imaginea de fond - în propriile lui apendice "muzicale". Iată, de ex., repetiţia din *"Dar mă trezeşte ora"*...(Mă rezum doar la două strofe): *"Măcar o bucurie să-ţi mai aduc acum,/ Când pajiştea şi-adună cărările pustii,/ Când satul pare-o mare corabie în drum,/ Şi toate deodată devin târzii, târzii/ Măcar o bucurie să-ţi mai aduc acum...// Dar mă trezeşte ora să scriu un simplu vers/ Şi treci tot mai în umbră, pe sunetul să bănuieşti/ Că şi o şoaptă poate să sune-în Univers,/ Şi nimeni nu-i potrivă să stea atunci când eşti,-/ Dar mă trezeşte ora să scriu un singur vers..."* (Fără repetiţie, strofele ar putea dobândi o tăietură mai energică în idee). Un alt tribut este *alegoria*. Alegoria rămâne, în genere, în literatură, un procedeu de "copilărie artistică". Aceasta, prin faptul că "extraverteşte" într-un registru spaţial străin, elemente sau stihii care nu cunosc realitatea "tridimensională" şi care-şi reclamă o echivalenţă de reprezentare prin mijloace literare de concentraţie mai mult subtextuală. Există şi excepţii - iar o atare "izbândă de frumuseţe" devine - la Leonida Lari poemul *"Marele Vânt"*. Reuşita lui se explică prin faptul că *motivul* tratat e aici mult prea înrudit ca "manifestare" cu natura însăşi a entităţii stihiale pe care o vizează. Nu la aceeaşi cotă valorică se poate ridica însă celălalt lung poem din volum:*"Sybilla"* - poate cel mai îndatorat reminiscenţei livreşti a ascendentului eminescian.

Sunt, în poezia Leonidei Lari, sintagme elevate, uneori antologice, îmbrăţişate altora cu iz vetust, decurgând împreună dintr-un acelaşi *autentic* - şi ciudat! - foarte *coerent* - metabolism afectiv: poeta se-alunecă pe sine între *ethos* şi *patos*. Dacă în poezia neangajată politic patosul devine - esteticeşte vorbind - un balast în ceea ce priveşte posibilitatea de originalitate sintactică şi concentraţia de filtru imagistic (- lăsând să reziste în pânza versurilor doar puritatea ingenuă a vibraţiei -), - în poezia "patriotică" - faţă complementară a combustiei metafizice - el va rodi într-o angajare "funcţională" - acoperită de solicitarea civică în faţa Istoriei. Tensiunea *"arheului românesc"* - şi orgoliul lui benefic! - fac din Leonida Lari o combatantă ce "ia evenimentul de gât", încercând să-l curenteze. Voltajul emoţional decurge, aci, din solidaritatea cu acelaşi cod moral *transcendental*, cod moral prin care - pare a înţelege poeta - trebuie judecată, cu durere asanată şi repusă în dreptul făgaş, - şi Istoria. (Tragica istorie a românilor basarabeni.)

Jeana MORĂRESCU

*) Leonida Lari: *Dulcele foc*, Editura Univers, antologie îngrijită de Doina Uricariu şi Victor Negară

Fluxul şi refluxul memoriei

Nuvelele şi romanele Monicăi Săvulescu - *Tulburi, apele Crasnei, Lumea toată, slobodă, Pragul de sus, Pietrele din lună* şi recenta apariţie *Tată, suntem lunateci* *) - au legături directe între ele, formând laolaltă materia epică a unei ample rememorări. Reductibile în elemente esenţiale, acestea au ca subiect, dincolo de un biografism inerent, încorporat în datele existenţei de zi cu zi, semnificaţia majoră a ceea ce s-a numit, nu de puţine ori cu un procent emfatic, filosofia existenţei. Scrisul Monicăi Săvulescu relevă nostalgia originii, întoarcerea obsesivă la izvoare şi obârşii, ca loc unde îţi este dat destinul înainte ca el să se împletească, potrivnic sau fast, în existenţă. În acelaşi timp, determinaţia dintre acţiune şi ficţiune e susţinută de evoluţia eroului central, supus altor şi altor imperative ale vieţii, cu fiecare nouă carte. *Tată, suntem lunateci* încheie un ciclu adunând între coperţile sale firele acţiunii din toate celelalte, şi totodată marea majoritate a personajelor care continua să trăiască prin preceptele şi pildele lor în faţa urmaşilor. De la primul până la ultimul, eroii au o aură de tristeţe şi sacrificiu deoarece, trăind într-un cod moral impecabil, suferă impactul cu "întortochierile" vieţii devenind damnaţi sau lunateci. Doi dintre ei domină aceste ultime pagini de ciclu romanesc: eul auctorial, a cărui traiectorie a fost urmărită, aş zice, pas cu pas, în volumele precedente şi tatăl prozatoarei, de care aceasta se vede despărţită, mai întâi, prin frontiere geopolitice şi apoi, de perspectiva sumbră a celor biologice. Monica Săvulescu are, ca şi înaintaşii ei, vina tragică de a nu şti să se adapteze vieţii şi eroismul de a primi loviturile acesteia drept beneficiu în experienţă. Romanul său, care, ca spaţiu epic, se dilată printr-o reţea de vase comunicante în celelalte, rememorează un drum: după ce toate "experienţele" au fost trăite autoarea va părăsi România. Este de departe cea mai teribilă dintre decizii, cu atât mai mult cu cât eroina provine din rândurile unei familii în care modul trădiţional de existenţă era venerat. La antipod se află bătrânul ei tată, sosit în Olanda, ţara de imigrare a autoarei. Acesta are mereu o reacţie de ostilitate în faţa paradisului tuturor posibilităţilor din societatea capitalistă, preferând să dormiteze într-un fotoliu, fericit totuşi de a-şi mai vedea, poate pentru ultima oară, fiica şi nepoata. El devine un simbol al rezistenţei la dezrădăcinare. Despărţirea celor doi lasă un gol imens. Autoarei îi rămâne, ca singur lucru palpabil, urma din faţa fotoliului, imprimată de tălpile bătrânului în mocheta pufoasă. În timp ce avionul survolează Europa ea înfiripă un dialog în lipsă, închis într-un lung ţipăt de durere şi neputinţă. Fiecare frază devine un lamento sau o răbufnire patetică, o răfuială tardivă cu viaţa nemiloasă, care aşează obstacole aproape imposibil de trecut între oameni profund ataşaţi unii altora.

Ion ŢUCULESCU (1910-1962) - Autoportret

Scrisă cu un acut simţ al datoriei faţă de memoria celor care i-au luminat zilele, cartea Monicăi Săvulescu a avut şansa de a se împlini ca un vis lunatec. Revoluţia română i-a dat posibilitatea de a-şi mai găsi tatăl în viaţă. Ca o compensaţie pentru încrederea în dreptate. Romanul conţine pasaje de o mare frumuseţe epică şi le-aş aminti mai ales pe acelea, care fac corp comun cu volumul de faţă, dar au fost scrise sub dictatură. Totdeauna autoarea a plasat cu subtilitate în meandrele firului epic "trimiteri" la epocă şi avatarurile ei. Capitala e descrisă în tablouri breugeliene. Hidoşenia vieţii e redată prin linişti tenebroase, sparte de urletele haitelor de câini sau de strigătele barbare ale lumpenilor alcoolizaţi. În oraşul cufundat în întunericul nopţilor, cenuşiul zilei pare o culoare de vis. Înainte de toate romanele care-şi finalizează epicul în cartea de faţă sunt dezbateri despre sensurile existenţei şi transferul lor în literatură. Între cei ce scriu în numele frumosului şi cei care scriu dinlăuntrul vieţii, Monica Săvulescu preferă situaţia a doua, pentru ea literatura fiind un mod de eliberare şi de depăşire a suferinţei prin cunoaştere.

Lucian CHIŞU

*) Monica Săvulescu - Voudouris, *Tată, suntem lunateci*, „Cartea românească", 1991.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Reflecţii indiene pe marginea unui roman geto-dacic

Citind literatura română, nu de puţine ori am avut impresia că lecturez cărţi indiene scrise într-o limbă străină, sentiment pe care nu mi l-au stârnit alte creaţii literare din spaţiul european. Această confundare a meridianelor, cuplată cu suprapunere de imagini, a determinat cariera mea de traducător din şi în limba română, şi apoi cea de cercetător în comparatistică. Recent apărută carte *Argis şi zeiţele**), de Gheorghe Marin, autor al mai multor volume de eseuri cu profil educativ, mi-a readus acel sentiment, trezindu-mi totodată nostalgia basmelor auzite în copilărie.

Întâmplările romanului se petrec în Dacia, într-o perioadă ulterioară zeificării lui Zalmoxis. Argis, fiul unui ţăran liber, are norocul de a-l cunoaşte pe înţeleptul Argesios, care îl ia cu sine la regele ţinutului. Pe drum, cei doi fuseseră întâmpinaţi de basileul unei cetăţi, a cărui fiică, Sarmis, se îndrăgostise de Argis. Ajungând la palat, tânărul este preţuit deopotrivă de rege şi de marele preot, acesta din urmă primindu-l chiar ca pe un discipol. Din nefericire, dorinţa învăţăcelului de a pătrunde în tainele lumii este interpretată ca ambiţia de a stăpâni secretul puterii sacerdotale. În consecinţă, se urzeşte un complot de a-l omorî, cu pretextul de a-l trimite în solie la Zalmoxis. Datorită simţului practic al bătrânului sclav Saltar, pe care îl primise în dar de la Sarmis, Argis reuşeşte să plece într-ascuns spre tărâmuri necunoscute. Călătoreşte pe îndepărtatele meleaguri în căutarea apei vii, dătătoarea vieţii fără de moarte şi tinereţii fără de bătrâneţe. Aflând apoi de pregătirea perşilor de a invada Dacia, se hotărăşte să se întoarcă în patrie, unde, după moartea marelui preot, viaţa sa nu va mai fi periclitată. Cade însă într-o altă cursă întinsă de basileul Durostes. Măsurile luate de Saltar zădărnicesc şi această uneltire. Ieşind nevătămat dintr-o aşa-zisă întrecere, pusă la cale ca să-l ucidă, Argis o ia pe Sarmis de soţie; totodată regele îl investeşte cu un rang înalt militar şi avuţii corespunzătoare.

Structurat ca un roman popular, *Argis şi zeiţele* seamănă puternic cu legendele indiene. Semnalez în primul rând înrudirea eroului cu viteazul Arjuna din *Mahabharata*, nu numai prin frumuseţea fizică şi morală, ci şi prin darul de a cuceri inimile tinerelor, pe care le întâlneşte în cursul călătoriei. Episodul final, în care i se conferă lui Argis statutul adecvat care să-l egaleze cu viitorul socru, ne duce cu gândul la eposul mai sus amintit, în care Karna, fiul adoptiv al vizitiului, a fost încoronat pentru a putea participa la întrecerea între prinţi.

Nu este nimic nefiresc ca un om de cultură, mai ales un redactor care a îngrijit un număr bun de ani prestigioasa colecţie *Cogito* consacrată înţelepciunii universale, să cunoască celebra operă indiană. Se şi întâlnesc în roman numeroase referiri la înţelepciunea indiană şi la două legende din eposul respectiv, precum şi altoirea miturilor de obârşie greacă, feniciană ori asiro-babiloniană. Dar aceasta nu înseamnă că autorul a împrumutat, în mod voit, caracterele centrale sau întâmplările-cheie din alte surse. Mai degrabă a fost vorbă - cred eu - de asimilarea totală, organică, a motivelor de provenienţă indică - aşa cum a spus Blaga - în subconştientul scriitorului.

Emerich TAMÁS (1876-1901): Autoportret

Asemănarea climatului dacic creat de autor cu cel ce se întâlneşte în literatura veche indiană este surprinzător de grăitoare. În acest sens, mă refer la viaţa modestă şi spiritualizată, ca a unui *sannyasin*, pe care o duce Argesios în palatul regal şi la relaţiile sale afectuoase, prieteneşti cu Argis, ca între un *guru* indian şi discipolul său.

Aviditatea cu care preoţii geto-daci păstrează monopolul ştiinţei îi apropie de brahmanii din India antică, care îi determinau pe regi, "pentru binele poporului", să-i decapiteze pe acei oameni din casta inferioară sudra, care aspirau către realizarea spirituală.

Întrebarea vitală pe care şi-o pune tânărul novice, şi în urma căreia îşi riscă viaţa - "De ce totuşi murim în lupte, murim de boli, murim de bătrâneţe?" (p 108) - este asemănătoare celei care l-a tulburat pe Buddha. Şi tânărul Naciketas din *Kathopanisad* bătuse la uşa zeului morţii cu o astfel de întrebare. Răspunsul pe care îl primeşte Argis de la marele preot - "sufletul renaşte, e nemuritor" (ibid) - este învăţătura *Upanisadelor* continuată în *Bhagavadgita* şi prezentă în conştiinţa indienilor. Totuşi, el nu pare nici straniu, nici străin contextului.

Pe baza naraţiunilor autorilor străini, istoricii români au constatat că pretinsa nemurire propăvăduită de Zalmoxis n-a fost decât un trucaj, o păcăleală. Nu le contest autoritatea, dar mă întreb de ce istoricul literar G. Călinescu, cronicarul evoluţiei sufleteşti a urmaşilor geto-dacilor, a afirmat fără echivoc că "geţii credeau în nemurirea sufletului"? (*Istoria li-teraturii române. Compendium*, Buc 1968, p 14) De ce a în-semnat Eminescu: "Alexandru merge în Indii, unde reşed în Himalaia *zeii daci*; acolo întâlneşte pe Dochia şi de la Zalmox învaţă înţelepciune"? (mss 2290, f 70, subl. autorului) Intuiţia lui Eminescu şi Blaga n-a avut nici o bază? De ce în piesa lu Sorescu proorocul biblic, Iona, vorbeşte ca un înţelept indian? Mărturia papiruşilor străini este mai valabilă decât vocea sângelui băştinaşilor?

Cercetările minuţioase ale lui Sergiu Al. George au demonstrat fondul comun al sensibilităţilor popoarelor român şi indian. Iată încă o mostră sub chipul unei opere beletristice, care ne îndeamnă încă o dată să ne căutăm legăturile pierdute. Cu intuiţie, dar şi cu mijloace ştiinţifice.

Amita BHOSE

*) Gheorghe Marin, *Argis şi zeiţele*, Editura *Casa Europeană*, Bucureşti, 1991.

Umbre pe zid

Partea "domestică", "privată" - deloc neînsemnată! - a existenţei umane o investighează cu precădere Mihai Nicolae în prozele adunate în recentul său volum*. Ilustrator înzestrat, în tonalitate uşor lirică şi urmând strategii ce le-am putea numi "neo-tradiţionale", al unui gen atât de proteic, autorul recurge la personaje şi situaţii variate, mai toate de o "banalitate" ce se poate bănui a fi căutată. Unui tânăr (posibil *alter ego* auctorial, cu determinare vag autobiografică), un popas la casa părintească, într-un univers rural de mult părăsit, îi prilejuieşte o introspecţie, retrospectivă marcată de nostalgia copilăriei.

O tânără fată, elevă de liceu, e confruntată cu repulsia iscată de dizgraţiosul amant al mamei pe care egoismul şi frica de singurătate ale acesteia i-l aduc în preajmă. O altă adolescentă, după ce ratează mult temutul "examen de treaptă", se întoarce în sat, la părinţi, şi... viaţa continuă, paradoxal înseninată. Obsedat de incantaţia nostalgică pe care i-o suscită, la fiecare escapadă solitară la casa-i natală, pustie, de la ţară, inefabile asocieri de forme, culori şi mirosuri ("umbrele pe zid ... linia zimţuită a streşinilor, stâlpii subţiri, ciopliţi, desenul încâlcit, diafan al vrejurilor de viţă ..."), un inginer sufocat de cadrul urban, perceput ca ostil, al vieţii lui cotidiene, îşi... strămută pur şi simplu, fizic, la propriu, o odaie a căminului părintesc în impersonalul apartament de "bloc". Între un bărbat şi o femeie trecuţi de tinereţe se naşte o dragoste cumva adolescentină, deşi domoală, cam convenţională şi *kitsch* la prima vedere, de fapt autentică. Ş.a.m.d.

Elementul unificator al acestei anecdotici precare şi, după cum am mai spus, voit "banale" e de găsit într-o convergenţă vădită în planul sistematic, al esenţelor vizate cu oarecare consecvenţă. E vorba, mai ales, de universul oamenilor "mărunţi", oarecari, rămaşi departe de traiectoriile sociale, intelectuale şi sufleteşti majore, "eroice", dar cărora nu le este ignorată sensibilitatea şi complexitatea lăuntrică. Remarcăm recurenţe de motive exprimând realităţi ale anilor şaptezeci-optzeci. Gările părăginite şi trenurile-cursă înţesate de navetişti, oraşele monotone şi neospitaliere, perturbarea generalizată a raporturilor tradiţionale între lumea satelor şi cea a oraşelor ca urmare a industrializării... Mihai Nicolae - oferă fără excese de patetism paseist, ci cu o acceptare amar-lucidă ce nu poate înăbuşi năzuinţa nostalgică - o versiune contemporană a problematicii "dezrădăcinării". Spaţiul geografic concret la care trimite cadrul ficţional al majorităţii pieselor din volum e, fără nici o îndoială, cel prahovean, amestec original de sate, sonde şi rafinării, gravitînd în jurul trepidantei metropole regionale.

Dar nu cadrul fizic - limitat, în fond, la strictul necesar şi sugerat mai mult aluziv, "impresionist" - e definitoriu pentru ficţiunile lui Mihai Nicolae, şi nici "filoruralismul" lor discret, izvorât fără îndoială din trăiri autentice, dar a cărui întemeiere intelectual-nostalgică nu poate fi eludată. Miezul lor activ, relevant, se cere căutat în investigarea mişcărilor lăuntrice. Fără să atingă propriu-zis tărâmul unui anumit tip de fantastic, ele par totuşi să năzuiască într-acolo, fiind străbătute de o tensiune neliniştitoare, pătrunse de o lumină stranie, chiar dacă mocnită, ce licăreşte în adâncuri. Avem de a face - şi nu numai în proza chiar aşa intitulată - cu "umbre pe zid". Scriitorul încearcă să prindă, să fixeze cumva sau să evoce adecvat fugacele, fugitivul, "supramaterialul", aura psihogenă care colorează cele mai prozaice momente ale existenţei. Mai multe personaje poartă, astfel o "aureolă" difuză, cea a pătimirii lor interioare. Omul e conceput de Mihai Nicolae în primul rând ca fiinţă înzestrată cu psihism şi afect. Prin proze marcate de echilibru, măsură şi (în sensul "bun" al cuvântului) cuviinţă, Mihai Nicolae nu ne apare nici ca un deschizător de căi, dar nici ca un epigon sau imitator sau obsedat al modelor, ci ca purtătorul unei voci proprii, în marginile unei formule neotradiţionale, legitimă şi (încă) ne-epuizată.

Interesantă şi cumva deosebită - nu ca proceduri narative, ci ca natură şi statut - e piesa *Melancolia după Matei*, scriere de frontieră, mai mult confesiune lirică decât operă de ficţiune. Tulburătoare, proza dă seama, cu mijloacele literaturii, de reacţiile autorului faţă cu tragica dispariţie a unui prieten apropiat, nimeni altul decât regretatul Sorin Titel. Evocarea atrage atenţia asupra unor afinităţi de sensibilitate şi viziune.

Nicolae BÂRNA

* Mihai Nicolae, *Mestecenii din vis*, „Cartea românească", 1990.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Arhiva „Literatorul“

Radu Gyr în scrisori

București 17 oct. 933
str. Ing. Zablinski 85

Stimate Domnule Fortunescu,

Scrisoarea pe care mi-ați trimes-o la universitate nu mi-a parvenit. Portarii facultății sunt foarte indolenți. Mă grăbesc să răspund celei care mi-a dat de urmă la tatăl meu. Sunt încă prăbușit sub durerea vie pe care mi-a pricinuit-o moartea dragului și neuitatului meu prieten, Milcu. Sufletul și mintea îmi sunt împăienjenite. Ah, soarta asta cumplită care cere ofrandă totdeauna viața celor mai buni și înzestrați dintre noi! Săracul Milcu! Ce simțire de elită, ce noblețe minunată a spiritului!

Am aflat că s-a prăpădit abia cam la vreo săptămână după nenorocire. La rândul meu, am scris rânduri de doliu despre el, în "Universul" și în "Adevărul literar". Deși era deja târziu, aș fi vrut să mă reped la Craiova, să văd unde a fost înmormântat și cum. (La S.S.R. n'a știut nimeni, până târziu de tot). Griji și nevoi familiare m'au oprit, însă, la București. Poate să vin pentru o zi, cu ocazia sărbătorilor centenarului Liceului - nu știu sigur. Fac tot posibilul. Mă gândesc la sărmana m-me Pefca și la surioara bietului Milcu... Or fi primit vr'un ajutor de la S.S.R.? Aș fi vrut să vă trimet câteva pagini calde, care să reflecte toată dragostea frăției sufletești ce exista între Milcu și mine... Lipsa de timp material mă face, însă, să părăsesc acest gând și să trimet "Arhivelor" un sonet, scris de curînd, "Pe mormântul lui Milcu" - Tot pentru "Arhive", mai adaog o poezie.

Piesa "Scufița roșie" - reprezintată pentru prima oară, în Decembrie 1925, la T.N. din Craiova, a fost jucată și pe scena Naționalului cernăuțean și tipărită în "Universul copiilor" (1925), iar în ultimul timp, în "Dimineața Copiilor" (Iunie - Iulie 1933). Aștept lumina tiparului în editura "Adevărul". Poemul dialogat "Floarea lui Sânzien" - scris tot în colaborare - a fost publicat în "Universul literar" de sub conducerea lui Perpessicius (1926, îmi pare) și ar fi păcat să nu apară în nici-o editură.

Mă bucură sincer mariajul Cocăi Farago. E o fată superioară, cu sute de calități, ce merită, pe deplin, o viață fericită. Noutăți bucureștene nu am...

Despre mine? Am trei volume de poeme, în manuscris, pe care aștept să le tipăresc, alături de un volum de studii estetice. Sunt la vânătoare de editori. Vă rog, stimate Domnule Fortunescu, să prezentați Doamnei omagiile mele. Pe d-voastră vă salută cu cele mai distinse și afectuoase sentimente

Radu Gyr

*

București 23 Februarie 936

Stimate și iubite Domnule Profesor,

Am primit scrisoarea d-voastră și, peste două zile, revista "Arhivele Olteniei". E un număr tare frumos și gospodărit, așa cum numai d-voastră știți. Cu tot entuziasmul, voi scrie despre revistă în "Convorbiri Literare". De asemenea, îl voi ruga pe I. Valerian, la prima noastră întâlnire, să pună o notă în "Viața literară".

Sunt foarte încântat că voi veni la Craiova, pentru conferință. Aș avea o rugăminte, dacă nu va fi prea tardivă. V'aș ruga, anume, să schimbați titlul conferinței mele prin acesta: "Boemă și Poezie". Evident, voi schița și profilurile câtorva poeți din vechea "Craiovă de azur" - Dar mi se pare că noul titlu e mai cuprinzător, - permițând și alte aspecte și incursiuni - decât cel trecut, prea limitat, prea restrâns, poate.

Fiindcă tatăl meu vine la Craiova, într'un nou turneu actoricesc, îi dau lui această scrisoare pentru d-voastră.

Ce mai face urangutano-măcelaro-criminalo-massonul din fruntea năpăstuitului colegiu craiovean? Nu-i nimeni să-i dea o lecție "definitivă?". Dacă aș putea culege anumite informații precise despre toate ticăloșiile lui și despre activitatea lui massonică, i-aș pregăti "ceva simpatic" în "Sfarmă-Piatră", de pildă...

Când apare noul număr din "Arhivele Olt"? De sărbători, sau înaintea vacanței celei mari?

În bucuria de-a vă revedea la Craiova, vă rog, stimate Domnule Profesor, să prezentați Doamnei Fortunescu desăvârșitul meu omagiu.

Pe d-voastră, vă salută, cu toate vechile sale sentimente de nemărginită stimă și dragoste,

Radu Gyr

*

București, 12 oct. 936

Mult stimate și iubite Domnule Profesor,

Îmi pare atât de firesc să mi se îndrume gândul, adesea, spre domnia-voastră. El se îndrumă spre acela care nu mi-a fost numai un dascăl de cunoștințe și cultură, dar și un mare călăuzitor în ținuturi sufletești și'n dragostea de românism adevărat... Viața, cu toate cărările ei întortocheate, păstrează, însă, la răscrucea amintirilor, o sfântă troiță, unde sufletele ni se întorc mereu, ca la o mare și bună lumină! Când sufletul meu pleacă spre *d-voastră*, simt pe frunte șuvițe de beteală din această lumină...

Părerea de rău, e, numai, că vin atâta de rar prin Craiova și că și atunci vă văd doar în treacăt, câteva secunde doar.

Vă mulțumesc, din inimă, pentru cuvintele atât de frumoase pe care le-ați scris în "Arhivele Olteniei" despre volumul meu de versuri. Am văzut revista la "Cartea Românească". V'aș rămâne recunoscător, dacă, având un exemplar în plus, mi l'ați putea trimete mie.

Vă rog, stimate și iubite Domnule Profesor, să prezentați omagiile mele Doamnei Fortunescu, iar d-voastră să primiți toată stima și via afecțiune a lui

Radu Gyr

*

București, 16 oct. 942

Mult stimate și iubite Domnule Profesor,

Mă urmărește un nenoroc îngrozitor. Sunt adânc mâhnit că, încă o dată, venind în București, nu m'ați găsit acasă. Am găsit cartea d-voastră de vizită la întoarcerea mea de la Curtea de Argeș, unde fusesem plecat. Soția mea, cu fetița sunt încă acolo, unde rămân până la 1 Noiembrie. Eu m'am întors în Capitală, alaltăieri, chemat de multele treburi pe care le am aici. Scriu mult și, din nefericire, lucrul îmi este stânjenit de reaua stare a ochilor mei. D-voastră ce faceți? Mi-e dor să vă văd și să stăm pe larg de vorbă. Ce face Craiova? Vă rog să primiți, iubite Domnule Profesor, toată stima și toată dragostea mea,

Radu Gyr

*

Picu PĂTRUȚ: Maria cu pruncul, înconjurați de cei 12 apostoli
(Ilustrăm acest număr cu miniaturi de Picu PĂTRUȚ)

București, 20.I.940

Mult stimate și iubite Domnule Profesor

După un turneu de șezători în Ardeal - Cluj - Oradea, etc. - cu revista "Gândirea", întors în București am găsit poștala d-voastră. Sunt fericit că ați primit cartea. Mi-era teamă să nu fi ajuns; mulți, cărora le-am trimes-o, mi-au comunicat, la întrebarea mea, că poșta a fost atât de amabilă, încât să nu le-aducă bietul meu volum...

Ce mai faceți? Era vorba să veniți o dată în București și să ne dăruiți o seară - dnului Popescu Sibiu și mie - o seară caldă și dragă, de îndelungată conversație. Cam pe când s'o sperăm?: "Arhivele Olteniei" au apărut în număr nou?

Vă rog, iubite Domnule Profesor, să prezentați omagiile mele Doamnei Fortunescu. Soția mea vă trimete distinse salutări.

Eu vă salut cu aceeași veche stimă și dragoste,

Radu Gyr

*

București 22 octombrie, 1937

Stimate și iubite Domnule Profesor,

Am primit amândouă scrisorile *d-voastră* și mă simt măgulit de invitația făcută de a veni la Craiova să conferențiez. Cunoașteți stima și dragostea mea pentru d-voastră și pentru "Prietenii Științei"... Data de 7 XI îmi convine minunat. În privința subiectului, rămâne să hotărâți d-voastră; vă țin la dispoziție două subiecte: 1). "O viață de erou" și 2). "Baladă și eroism"... Camaradul Roșulescu îmi va comunica alegerea d-voastră.

Ce să vă spun? Am fost adânc mișcat de atențiunea d-voastră și vă mulțumesc din inimă pentru poftirea de-a vă fi oaspe. *Dnul* I. Trifan m'a "angajat" însă de-acum vreo zece zile, cerându-mi cuvântul că voi trage la el, împreună cu soția mea. Promisiunea pe care i-am făcut-o atunci îmi răpește, așadar, aleasa bucurie de-a fi găzduit de către d-voastră.

Încă o dată, vă mulțumesc din suflet și vă rog să transmiteți Doamnei Fortunescu, pe lângă omagiile mele, și toată expresia mulțumirilor mele...

Când voi veni la Craiova, voi aduce cele 2 acte - revăzute de mine - din "Floarea lui Sânzien", bineînțeles, pentru dragile noastre "arhive"...

Vă rog să primiți, iubite Domnule Profesor, afecțiunea și stima mea întreagă, -

al d-voastră
Radu Gyr

*

PROFESORUL RADU GYR

își cere iertare că, din cauza unor mari mâhniri familiale - pierderea socrului său în chiar timpul sărbătorilor - a zăbovit să trimeată dragului și prețuitului său profesor volumul "Căciulița Roșie"; în același timp, îl salută cu vechea recunoștință, cu stimă și devotament, prezentând dnei Fortunescu omagiile sale.

14 ianuarie 1938

*

București, 27 ianuarie 944

Mult stimate Domnule Profesor,

Cred că sunt două - dacă nu chiar trei - săptămâni, de când v-am trimes noul meu volum "Balade". Sunt poșta merge așa cum merge, v'aș ruga să fiți amabil și să-mi răspundeți dacă l-ați primit. E un volum luxos și, în drumul lui spre Craiova, se prea poate să fi fost întâmpinat de numeroase ispite. Ce fac "Arhivele Olteniei"? Au apărut? Când mai veniți în București? Vă rog frumos să nu mă ocoliți. Omagiile mele respectuoase Doamnei Fortunescu. Rămân al dvs. cu aceeași caldă stimă și aceeași dragoste de totdeauna,

Radu Gyr

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Radu Gyr

Poeme din temniță

Infirmitate

Năprasnic lucești în azur, că ne doare
privirea de crâncenu-ți soare,
iar ochii orbiți de lumina-Ți grozavă
nu văd cum îi fulgeri din slavă.

Sublim tămâiezi printre stele cu Duhul
și umpli de-arome văzduhul,
ci numai bicisnice, nările noastre,
nu-Ți fură aroma din astre.

Cumplit ne-au surzit pașii Tăi, care tună,
călcând peste noi prin genună,
și-urechea de lut, culegând veșnicie,
nu poate-adevărul să-l știe.

Flămând e de Tine și fruntea, și brațul;
te-ar prinde cu plasa, cu lațul,
te-ar soarbe întreg din milenii și spații
betegii din noi, însetații.

Urechea n'aude și ochiul nu vede,
ne-ai dat numai râvna ce crede!
De ce nu ne pui în schiloadele trude
și vlaga ce vede și-aude?

Urcuș

Ades îmi frige-un jerăgai
adâncul cărnii 'nfierbântate
și-aș tot sui pe brânci, pe coate,
urcuș, întoarcerii în rai.

Poate-am lăsat acolo sus
bucăți din aripile mele,
de mi se face dor de stele
și m'aș tot duce, drum nedus.

Poate-am uitat acolo-n cer
cenușa feței de-altădată
sau poate vocea mea schimbată
mă cheamă undeva'n eter.

Ca de-o mireasmă mă îmbăt
La glasul meu din alte ere
și pentr-o clipă prind putere
să urc în ceruri îndărăt.

O clipă sui și iar mă fac
cădere moale și afundă,
urcușul meu a fost secundă,
iar camera rămâne veac.

Atât de dulce știu să cad
și-atât de greu mă'nalți în sfere
că rădăcina mea în cer e,
iar fructul meu se coace-n iad.

Mătanie

Doamne, fă din umilință
pod de aur, pod înalt.
Și din lacrimă, velință,
ca pe-un pat adânc și cald.

Din lovirile nedrepte
faguri facă-se și vin,
Din înfrângeri, scări și trepte;
din căderi, urcuș alpin.

Din otrava pusă-n cană,
fă miresme ce nu pier
Și din fiecare rană,
o cădelniță spre cer.

Și din orișice dezastru
sau crepuscul stins în piept,
Doamne, fă lăstun albastru
și dă zâmbet înțelept!

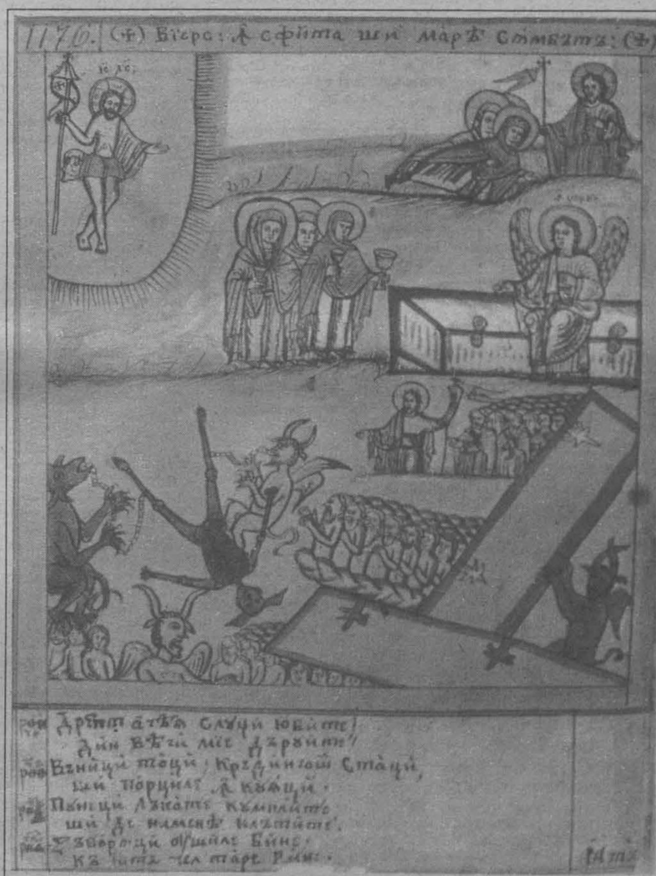
Crezul

Puneți-mi lanțuri și cătușe
să sune scrâșnetul hain
și mii de lacăte la ușă,
eu tot ceea ce sunt rămân.

Surpați asupra-mi munți și ape,
puteți chiar să mă spânzurați.
Cu grele negre târnăcoape,
credința nu mi-o sfărâmați.

Târâți-mă, de vreți, sub șanțuri
și îngropați-mi trupul stins.
Eu sorb, ca Făt-Frumos, din lanțuri
puteri adânci de neînvins.

Puteți să năpăstuiți tot iadul
ca să mă frângă până-n miez.
Eu stau în viscole, ca bradul,
și tare, tare ca un crez.

Picu PĂTRUȚ: *În sfânta și marea sâmbătă*

Labuntur anni

Așa trec în fuga lor, Radule, Radule, anii,
ca ieri culegeam tot văzduhul pe spade fierbinți
și iată-ne azi, potoliți întru răni și strădanii,
uncheși înțelepți, pe obraji cu surâsuri cuminți.

Ca ieri, mușcam lacomi din lume ca dintr'o gutuie
ca ieri, ascundeam curcubeie sub șepci de școlari;
iaz azi măsurăm tot egal și ce e și ce nu e,
căci zborul și praful le-am pus pe-acelaș cântar.

De mult am închis și suspinul și lacrima'n ladă
de mult, nu mai frângem genunchi pe câte s'au dus,
iar dacă-n ferestre mai vin umbre vechi să ne vadă
ne află zâmbind, împăcați în solemnul apus.

Auzi nu ne mândrim cu victorii cândva adunate
ci doar cu durerea în care am fiert și-am șezut.
Și dacă, azi, inima noastră se'mpacă 'ntru toate,
e numai că știm că vieții i-am dat tot ce a vrut.
Nimic n'am oprit pentru noi din prea dulcea risipă;
ne-am dat, cum din prag dam colindelor mere și nuci,
Plutind străvezii și albaștri ca fumul de pipă,
ne înălțăm potoliți, peste noi cei de atunci.

Iar azi de'nțelegem ce ieri n'am putut înțelege,
iertând tot ce ieri n'a știut să ne ierte pe noi,
adânc mulțumim și cununii de roze pribege
și cheagului negru de sânge, rămas printre foi.

Ah, cât e de bine să uiți de răni vechi și strădanii,
unchiași înțelepți, altădată atât de fierbinți,
așa trec în fuga lor, Radule, Radule, anii
și-i bine să strângem pe buze surâsuri cuminți.

Noi nu am avut tinerețe

Noi nu am avut tinerețe
să spumege viața în cupe!
Priveam cum din crengi pădurețe
un fruct de otravă se rupe.

Nici lauri, nici mirt și nici roze,
n'au vrut pentru noi să'nflorească,
Tot cerul de sus de moloz e,
luceafărul tânăr, de iască.

Noi nu am avut heidelberguri
cu blonde iubiri diafane.
Pe clare și verzi iceberguri
noi nu am plutit pe oceane.

Cu lavaliere boeme
noi n'am stat sub harfele lunii,
Pe noi nu ne-au nins crizanteme,
nici vișinii nopții, nici prunii.

La balul luminii'n caretă,
noi n-am stat pe celeste terase.
Scriam doar pe inimi cu cretă:
un spin, încă trei, încă șase.

Noi n'am cules aur din soare
ci'n roșii amurguri bătute,
am strâns stropi de sânge'n ulcioare
prelins de pe cruci nevăzute.

Cântam, era plânset poemul!
Zâmbeam, curgeau lacrimi pe fețe.
Râdeam și'n surâs sta blestemul,
noi nu am avut tinerețe.

Mereu șchiopătând prin dezastre,
mereu cu osânda pe frunte,
credeam că tot spini sunt și'n astre,
în lună, tot temnițe crunte.

Ce vânt secetos și fierbinte
ne-a smuls orice aripi îndrăznețe?
Căzuți în genunchi pe morminte
noi nu am avut tinerețe.

Și-adună azi zdrențele anii
și visul ciubotele sparte,
în pod auzim chițoranii
cum petece rod mai departe...

Bătrâni, cu obrazul de ceață
cu pași năclăiți în tristețe;
prin moarte am trecut, nu prin viață,
noi nu am avut tinerețe.

❒

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Valeriu CRISTEA

Sărutul pascal

În timpurile vechi, de Paști, credincioșii nu se mărgineau să spună și să răspundă "Hristos a înviat!" și "Adevărat a înviat!" ci se și sărutau unul pe altul, frățește, chiar dacă *atunci* se vedeau pentru prima oară și n-aveau să se mai vadă niciodată. Obiceiul s-a păstrat până azi în unele țări sau în unele locuri. Este așa numitul *sărut pascal*. Mă întreb ce s-ar întâmpla dacă, peste câteva zile, de Înviere, la una din bisericile din București s-ar întâlni, dintr-un capriciu al hazardului (sau ca să fie puși la încercare!) oameni care nu-și mai vorbesc (dușmănindu-se pe tăcute sau în scris) de bine ce și-au însușit una din poruncile fundamentale (de cele creștine ce să mai zic!) ale democrației: respectă opinia altuia, ca pe a ta însăți... Ar fi în stare cel puțin să gonească din ei, fie și pentru câteva ore, "*dracul urii*", pe care atât de expresiv îl evocă un ucenic al Cuviosului Isaia Pustnicul (la p.19 a volumului al doisprezecelea - și ultimul - al Filocaliei românești, recent apărut la editura Harisma - "traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae)? În privința *sărutului pascal*, nici cea mai mică speranță, firește...

Sau mai știi? Nu, nu mă gândesc la o *minune*, deși *momentul* ar fi cât se poate de potrivit. Mă gândesc, din păcate, doar la faptul că *îndrăciții de politică* sunt capabili de orice oportunism, de orice schimbare la față, la minut. Am devenit peste noapte nu numai care mai de care mai anticomuniști, ci și care mai de care mai cucernici. Plătim un fel de "cotizație" celor sfinte. Ne smerim și ne rugăm toată ziulica, ne repezim să ne facem cruci, nu ne încheiem nici un angajament, fie el oricât de pragmatic, fără un "Așa să-mi ajute Dumnezeu". După care, pe unii, Dumnezeu îi ajută să plece în Statele Unite, ca să învețe acolo cum se curăță un oraș de gunoaie sau cum se repară o șosea. Atâta subită evlavie ajunge periculoasă! Căci nimic nu amenință mai mult adevărata credință decât falsa credință, decât mimarea ei cu gândul aiurea, complet absorbit de calcule și politicale. Până în 1989, Biserica a fost persecutată de necredincioși, după - ea este "persecutată" de o puzderie de pseudo-credincioși. Se ascunde aici cea mai mare primejdie. Căci până și ateismul sfruntat poate uneori întări credința, provocând-o la o aprigă confruntare. "Dumnezeu nu există dar chiar dacă ar exista comuniștii trebuie să lupte împotriva lui", a spus cândva, undeva, Lenin, care merită apreciat pentru *sinceritatea* lui (demonică). Ba chiar și pentru dramul de îndoială pe care enunțul și îndemnul de mai sus îl conțin sau presupun: "Chiar dacă ar exista...". Unii dintre oamenii noștri politici sunt convinși că Dumnezeu nu există. E - din moment ce ne pregătim să trăim într-o democrație și nu într-o teocrație - problema lor. Ea devine *a noastră* doar atunci când îndrăznesc să-și așeze pe chip, cu o cinică neglijență, o mască strâmbă, fioros fideistă. Aflu de pildă din presă că dl. Nicolae Manolescu este foarte preocupat în ultima vreme de rolul religiei în societatea noastră. Dumnezeule, că nu pot spune altfel, dar dl. Nicolae Manolescu era până nu demult un ateu notoriu. Spune ce spune (face ce face) ca să mai adune ceva capital electoral? S-o fi convertit între timp? C-o fi una, c-o fi alta, dacă-i pe-așa atunci n-ar fi exclus ca, de Înviere, să mă întâlnesc cu dl. Nicolae Manolescu, dl. Nicolae Manolescu să se apropie cu fața radioasă și blândă de mine... Mă trezesc din creștinescu-mi vis pentru a pune articolului punct și a-i da un titlu: *Sărutul pascal*.

❐

Picu PĂTRUȚ: Cina cea de taină (detaliu)

Pentru a-l fi iubit pe Panait Istrati

"Meritul lui Alexandru Talex este în primul rând acela de a fi strâns, cu rară abnegație, un material greu sau puțin accesibil și de a-l fi înfățișat cititorului în quasi-integralitatea lui. Pasiunea pentru Istrati este autenticul suport al întregului său demers și fără contribuția lui Alexandru Talex actualul nivel al cunoașterii operei și biografiei acestuia atât în România cât și în Franța n-ar fi putut fi atins". (Mircea Iorgulescu, 1988).

Rândurile citate mai sus sunt conținute în articolul *Fire de artist*, apărut în unul din numerele revistei *România literară*, din anul 1988, sub semnătura lui Mircea Iorgulescu. Ele sintetizează trăsătura definitorie a personalității lui Alexandru Talex, cel care la 16 aprilie 1935 trăia fiorul ultimei strângeri de mână a aceluia care avea să-i rămână stăpân și frate pentru mai departe: Panait Istrati. Printr-un act generos de autoimolare Alexandru Talex s-a aplecat timp de o jumătate de veac asupra operei lui Panait Istrati pentru a o înfățișa cititorului, într-adevăr, în quasi-integritatea ei.

Orice cititor neavertizat va încerca, desigur, o nedumerire justificată. De ce citatul lui Mircea Iorgulescu din anul 1988? În fapt, lucrurile se cer explicate. Iată pe scurt:

După trei ani de la apariția articolului mai sus menționat, adică în noiembrie 1991, revista *România literară* Nr 45 găzduiește articolul *Panait Istrati și Cruciada Românismului* sub semnătura aceluiași Mircea Iorgulescu, articol *aparent* consacrat titlului pe care îl poartă. În realitate, lucrurile nu stau chiar așa, căci dincolo de un titlu compromițător pentru însuși autorul *Spovedaniei pentru învinși*, Mircea Iorgulescu se concentrează, într-un atac nejustificat la persoană al cărui conținut, vădit incriminator, se referă la Alexandru Talex, fost redactor al revistei *Cruciada Românismului*, din anii '30.

Se comite astfel o dublă eroare: una din partea autorului, alta din partea redacției revistei România literară, deoarece pe de o parte se avansează și pe de alta se acceptă o substituire tacită de subiect în care ținta principală este Alexandru Talex și *nu* Panait Istrati. Odată comisă această substituire, ne punem întrebarea firească: Este cineva interesat ca tânăra generație să afle despre salvatorul operei istratiene doar faptul că a fost redactorul unei publicații de dreapta, etichetată drept xenofobă și antisemită? Cui folosește această etichetare discutabilă și unde s-a volatilizat meritul lui Alexandru Talex, evocat cu trei ani în urmă de același Mircea Iorgulescu?

Ar putea, oare, noul articol al lui Mircea Iorgulescu să răspundă unei problematici, tratată cu predilecție în paginile revistei *România literară*, legată de reconsiderarea oamenilor de cultură din perioada interbelică? Mă cutremură această supoziție dacă o asociez cu articolul lui Mircea Iorgulescu, de aceea o resping ca nefondată, deoarece îmi amintește de anii '50 (rog să fiu iertat pentru evocarea acelor vremuri) când s-a încercat și s-a reușit compromiterea parțială sau totală, din motive politico-ideologice, a unor figuri proeminente ale culturii românești. Desigur, mi se va argumenta oricând că a sosit clipa adevărului. Voi răspunde: Da, cu condiția de a-l spune în întregime, căci ce altceva decât minciuni sunt jumătățile de adevăr?

Deoarece eroarea comisă se cerea și se cădea a fi reparată acolo unde s-a comis, am expediat, fără succes, redactorului șef al revistei România literară, spre publicare, scrisoarea deschisă reprodusă mai jos.

Scrisoare deschisă adresată domnului Nicolae Manolescu

Stimate Domnule Profesor Manolescu,

Am lăsat în mod deliberat timpul să treacă pentru a atenua starea de revoltă și de confuzie care m-a cuprins la lectura articolului *Panait Istrati și Cruciada Românismului*, apărut în revista *România literară* Nr. 45 sub semnătura lui Mircea Iorgulescu.

Mă adresez acum dumneavoastră, domnule profesor, directorul acestei reviste, omului de cultură Nicolae Manolescu și nu în ultimul rând unei speranțe...

Va fi ușor de remarcat că nu sunt un om de litere. Gândesc mai mult decât citesc și nu fără folos. Mi-am câștigat propria experiență pe calea înțelepciunii și sunt adept al preceptului socratic "cunoaște-te pe tine însuți". Reflectez asupra virtuților și păcatelor umane și încerc să *redescopăr* marile adevăruri care stau dincolo de aparențe. Nu este o întreprindere ușoară. Să revin:

În citatul articol din *România literară* mă așteptam ca autorul acestuia să evoce, în felul domniei sale, un aspect deosebit din opera lui Panait Istrati. Ba am avut, la prima vedere, chiar naiva impresie că este vorba de o contribuție "tardivă" la colocviul "Panait Istrati" din toamnă, ce e drept, cu pasivitate de lumea scriitoricească.

Evocând doar în titlu și în mod sporadic numele scriitorului brăilean, autorul consacră două pagini de revistă literară unui singur scop: decimarea morală a lui Al. Talex, cel care și-a dedicat întreaga viață pentru salvarea operei istratiene. Drept mărturie stau cei aproape 60 de ani de apostolat.

Ce pretenție mai putem avea atunci de la acei "apărători ai puterii" care până deunăzi ne călcau în picioare, în plină stradă, oamenii de cultură, ori de câte ori aceștia încercau să spună *prea multe* adevăruri? Dar, aceste agresiuni fizice sunt neglijabile față de atentatul moral (vă rog să mă iertați!), practicat pe căi mult mai perverse și la lumina zilei, așa cum este cazul în articolul lui Mircea Iorgulescu.

Se observă, fără mare strădanie, cum autorul articolului pune cap la cap, cu profesionalism, "cupoane de adevăr" și fabrică pe loc un rechizitoriu împotriva lui Al. Talex, acuzându-l aproape fățiș de legionarism și antisemitism, amintind de înscenările anilor '50 (!). Aceste etichetări se practică de altminteri și în zilele noastre, atunci când se vrea compromiterea unor oponenți.

Autorul articolului se slujește, pentru a-și atinge scopul, de un hățiș de citate din anii '30 în care asociază organizația de dreapta "Cruciada Românismului", din acei ani, de numele lui Mihail Stelescu, conducătorul acesteia, neezitând să pună în evidență filiațiunea legionară a acestei organizații.

Pe Mircea Iorgulescu nu-l interesează însă nici Cruciada Românismului, nici Mihail Stelescu, el însuși victimă a legionarismului, nici chiar Panait Istrati. El își urmărește o altă pradă. Este Al. Talex, redactorul șef al revistei "Cruciada Românismului", din acei ani.

Punând alături numele lui Al. Talex de acela al Cruciadei Românismului și pe acesta din urmă alături de numele conducătorului ei Mihail Stelescu, lucrarea domnului Mircea Iorgulescu se încheie aparent cu rigoarea unui silogism aristotelic: 1) Organizația Cruciada Românismului a fost xenofobă și antisemită; 2) Al. Talex a fost redactorul revistei cu același nume; 3) Deci Al. Talex este xenofob și antisemit. *Quod erat demonstrandum.*

Dincolo de "cupoanele de adevăr" de care se slujește autorul articolului, există un adevăr indivizibil. Prin sacrificiul său pe lunga cale de restabilire a adevărului, referitor la opera și personalitatea "stăpânului" său, autorul "Chirei Chiralina" și al lui "Mihail", pentru a-l reda nealterat pământului românesc, Al. Talex și-a încheiat o misiune sfântă, incompatibilă cu etichetarea pe care încearcă s-o mai facă acum Mircea Iorgulescu.

Nici Panait Istrati nu a scăpat, după cum bine știți, unor acuzații când de dreapta, când de stânga. În articolul *Scrisoare deschisă... către dreapta*, inclus de însuși Al. Talex în volumul *Amintiri-Evocări-Confesiuni* (1985), Panait Istrati face un rechizitoriu necruțător celor care cultivă antisemitismul nu ca sentiment personal, ci ca armă de luptă "pentru realizarea dreptății pe pământ". Este o definiție magistrală.

Panait Istrati a căutat întotdeauna omul "unul, zece, douăzeci" și l-a găsit, indiferent de limbă și naționalitate, de confesiune sau culoare, indiferent dacă îl chema Mihail Kazanski, Demostene Botez, Isaac Horovitz, Jousué Jehouda, Victor Serge, Nicos Kazantzakis, Gala Galaction, Iacob Rosenthal ori Romain Rolland (nu în ultimul rând!). Nu este o întâmplare că providența i-a adus în cale, în ultimele zile ale vieții pe Al. Talex. Opera istratiană trebuia salvată din mâna impostorilor, iar omul și vizionarul Panait Istrati trebuia restabilit pe soclul pe care îl merita. Da, a apărut un om care a făcut-o cu pasiune și abnegație, prin renunțare la propria-i vocație artistică. *Nu este acesta un exemplu de dăruire, în numele adevărului și al binelui?*

Cu răbdare apostolică, Al. Talex a salvat diamantele istratiene, grăunte cu grăunte din apele învolburate ale vremurilor, rânduindu-le într-o operă aproape definitivă. Astfel și-a împlinit jurământul tânărul anilor '30.

"Frățioare, ce au cu tine oamenii acestui pământ? Destinul meu să fie oare și destinul tău? Providența îți va scoate poate și ție în cale un apostol care să-ți urmeze pilda, așa cum tu însuți mi-ai apărut mie" ar spune din eternitate Panaitaki.

Că Mircea Iorgulescu a scris articolul sub imperiul urii nu mai încape îndoială. Că acest articol trimis în "dar", *cu cinism*, a apărut aproape simultan cu colocviul Panait Istrati este de asemenea simptomatic. A zămisli un asemenea articol și a-l publica în România Literară, în timp ce se celebra personalitatea lui Panait Istrati mi se pare în primul rând o impietate acusă chiar autorului "Spovedaniei pentru învinși", mai ales din partea aceluiași Mircea Iorgulescu care, el însuși își făcuse o pasiune pentru Istrati și o prietenie pentru Al. Talex.

Într-adevăr, în *Caietele Critice Nr. 3-4* din 1985, Mircea Iorgulescu, el însuși făcând parte din colectivul de redacție, publică mai multe traduceri și o contribuție în care nu se sfiește să menționeze *ajutorul* primit din partea lui Al. Talex în întreprinderea pe care a făcut-o (pag. 129). Ba mai mult, iată ce scrie Mircea Iorgulescu în articolul "Fratele Talex", publicat în revista România Literară Nr. 49 din 1984:

... "Viața lui Al. Talex este astfel inseparabilă de viața operei lui Panait Istrati; și dacă e adevărat că orice credință trăiește prin credincioșii ei, se cade să-i recunoaștem partea lui din monumentul pe care l-a înălțat. Om de o rară modestie, fiindcă nu se crede și nu se vrea nici scriitor, nici critic, nici istoric literar, «fratele Talex» mărturisește că nu a făcut altceva decât să-și împlinească datoria față de omul pe care l-a cunoscut într-o seară de decembrie, în ziua când împlinea 25 de ani, acum o jumătate de veac... O, de-ar avea toți marii scriitori români asemenea «frați»! La mulți ani «frate Talex!»" (M. Iorgulescu).

Este inexplicabil, chiar absurd cum "fratele Talex", "omul de o rară modestie" al anilor '80 apare în ochii lui Mircea Iorgulescu, șapte ani mai târziu (timp în care doar cronosul i-a marcat ființa), ca fostul xenofob și antisemit al anilor '30!

Nu am acordat articolului domnului Mircea Iorgulescu o cercetare de arhivă, pe măsura aceleia pe care domnia sa a făcut-o, ci mai curând o analiză psihologică, de intenționalitate, dat fiind caracterul vădit tendențios al acestui articol, convins fiind că autorul lui a încercat cu siguranță amarnicul sentiment de a fi triumfat fără glorie.

Indiferent de ce cale va apuca prezenta scrisoare, eu vă păstrez domnule profesor cele mai distinse considerații.

Al dumneavoastră

Cu respect,

Liviu Pand

20 I 1992, București

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

RĂZLEȚE

Marin SORESCU

ALDĂMAȘUL

Își făcuseră oamenii treaba.
Comisia - muncise cât muncise. E grea și activitatea asta cu gura
Lucrau pe ajutat cu gura - să te ajute să scapi de nevoi,
Ziceau. Ei, lămuriți, nelămuriți, oamenii se înscriseseră...
Șovăielnici (ba nu vrea soția, ba că pământul e al copiilor) înghionțiți și năuciți de cap cedaseră încet, încet,
Sperând ca a doua zi să meargă la comitetul provizoriu și
Să rupă hârtiile, că s-au răzgândit... Dar mai venea cineva
Vreo hârtie?
Și acum comisia de la raion se spăla pe mâini, în fața primăriei. Turna cu garnița gardianul Căpețe.
(Ținea ștergarul pe umeri, parcă venea de la nuntă).

- Gata pe ziua de azi! Hai să bem și noi ceva,
Că făcurăm treabă bună.
- S-a făcut, tovarășe Plotogea, zice președintele comitetului
provizoriu. Mergem la ăl mai mare șovăielnic...
La Chiriș - are un vin trăznet!
- Hai la el.
Ăla, luat prin surprindere, ia pe nu în brațe.
- Nu, că nu mai posedă.
- Cum, mă, nea Chiriș? Acuma, că te văzuși înscris,
Nu-ți mai pasă de noi?... Hai să bem și noi aldămașul...
Să ciocnim un pahar, ce dracu! Ce gospodari suntem...
Dac-o ținem tot așa, pe sec...
- Măi, nene... dacă nu mai am de loc... uite, decât
Butoiașul ăsta...
- Păi, atunci!
- Da' îl țineam să-l desfund, când îmi vin și mie copiii...
- Io-te am venit noi, suntem ca și copiii dumitale...
Când e vorba de-un vin bun și de inima bună
Pe care trebuie s-o aibă de-acum încolo toți
Locuitorii comunei acesteia... (- Cum îi zice, băi tovarășe?! - Las-o dracului... că n-o să mai aibă
Nici nume, nici prenume... doar o inițială... Pss!
Că te aude... - S-a dus în beci...)

Se cinstesc oamenii "Noroc!" "Noroc!"
Să fie într-un ceas bun! Lasă, că peste tot pe unde-am
Umblat, oamenii sunt foarte mulțumiți. O să vedeți
Dumneavoastră... Că așa e la început... da' la urmă...
Domnule, ăsta e viitorul omenirii!... Colectivizarea...
N-ați citit în ziarul de alaltăieri? Se spune textual...
- Ia, mai lăsați-l încolo de ziar, că n-o ști el mai bine decât noi... Hai să bem!

Eu - își amintește Nițu - stăteam mai deoparte, cu Giurcă...
Ziceam să-mi aranjeze el s-o întâlnesc pe Lucreția,
Pusesem ochii pe ea... deși întovărășită de mult.
Intrasem în vorbă, dar n-apucasem să-i spun...
Stam cu paharul în mână... Nu gustasem...
- Au! aud
- Bă, parcă mă doare burta. Începe să se clatine...
Dă-ncolo, dă-ncolo... Au! țipă. Cade.
Se zbate o țâră și pică iar... - Bă, a și murit...
- Ce-o fi asta? Suferea de inimă?
Dar n-am apucat bine să-i luăm pulsul, să constatăm,
Că se prăvale altul... Burta! Burta! Îi cade și paharul din mână.
Muri și ăsta... Mai cad vreo doi...
Bă, da ce m-am înfuriat!
Sabotaj! Să vină miliția! Complot împotriva statului?
Legați-l!
Sar unii, îl leagă pe Chiriș... "Ai otrăvit vinul!"
- Nu, oameni buni. Eu cred în Dumnezeu...
- Banditule, de viu o să te jupuim, aici lângă butoi...
Unde e butoiul? Spărgeți-l!...
Îl scot oamenii în curte, - un butoiaș de vreo două trei vedre...
Dau cu topoarele... Curge vinul peste ăia de se
Mai zvârcoleau pe jos -
Vine doctorul cu șareta... apar milițienii cu motocicletele...

Corpul delict la analiză!...
- Ce să mai, că s-a vărsat, ori s-a băut...
- Ba că mai e în cană...
Da' - unul, care se tot uita la butoiul ăla sfărâmat:
- Uite-o! zice. Fir-ar a dracului, asta ne-a otrăvit!
- Ce e, mă?
- Uite-o aici.
Lipită de-o doagă... o aia... uscată...
Au trecut toți pe rând, s-au aplecat, au studiat-o...
Cum a o fi ajuns aici?
-Chiriș a pus-o?
-Cum s-o pun eu, doamne ferește? Că ăsta era butoiul
Pe care-l păstram și eu, când mi-or veni copiii!
Mare-a fost Dumnezeu, că v-a scos în cale...
Muream toți... Omul se închina și pupa pământul,
Că-i salvase Dumnezeu familia de la pieire.
I se stingea neamul...
-Da' de ăștia de jos... de *comisie* nu-ți pare rău?...
Că s-au jertfit pentru patrie, pentru victoria socialismului?
Omul n-a răspuns, beat de fericire, și pupând pământul.
-Ei, acum de la caz la caz, a zis, în locul lui,
Gardianul, care alergase într-un suflet. Era tot cu
ștergarul pe umeri, că turna să se spele pe mâini unei
alte comisii, venită să întărească,
să consolideze și să sudeze.
-Mă, da' tari vipere mai posedă patria noastră,
Republica Populară Română, de e ea în stare
Să scuipe-o dată și să cadă morți o ceată-ntreagă de tovarăși
Însetați - s-a mirat el cu glas tare. Orișicât,
câtuși de puțin, contează enorm de mult o viperă. Uite, vii să faci
Un bine și cazi victima unei lighioane de câțiva centimetri.
Da, da orișicât, câtuși de puțin, contează enorm de mult!
A repetat, scuipând într-o parte.
Se aciuase pocitania în butoi și când a turnat omul vinul,
astă toamnă, s-a prăpădit biata de ea înecată în vin...
Ca soldații eliberatori, care am auzit că prin beciuri,
Împușcau buțile și puneau gura la țurțur și continuau să bea
Până mureau... nici nu-și dădeau seama c-au mierlit-o.

Lucreția aia de la UFDR, pe care n-am mai avut inima
S-o caut în seara aia, că m-am luat cu anchete, cu
probleme de procuratură și de autopsii - Lucreția aia -
să-i dea Dumnezeu sănătate, dacă-o fi mai trăind - Mi-a salvat
Mie viața atunci. Că dacă nu eram cu gândul la ea,
Mă repezeam să gust primul vinul ăla atât de lăudat.
După aia, în toată activitatea mea de activist,
până m-au dat afară, din cauza unei muieri.
Sunt și de-astea care poartă ghinion - aș zice în proporție egală
Cu cele care aduc noroc, ba chiar mai numeroase, mult mai
Numeroase! după aia, cu multă fereală
Beam pe la petreceri din acestea forțate.
Că-mi aduceam aminte întotdeauna vorbele gardianului
cu ștergarul vărgat pe umeri:
-Mă, da tari vipere mai posedă scumpa noastră patrie
Republica Populară Română.

Natura se opune, tovarăși, la înoiri,
Fie când e vorba de agricultură, fie când e vorba
De industrializare. Că altă dată o să vă spun c-o să
rămâneți cu gura căscată și n-o să vă vină să credeți
ce greu ne-a fost să ne industrializăm și să ajungem
la nivelul de azi. ❐

Nicolae TONITZA (1886-1940): Autoportret

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

“NEMĂRGINIRE PURUREA MIȘCATĂ”

Cum am putea scrie numele Mării noastre altfel decât cu majusculă? Marea, cu imposibilitatea pluralului, Marea și atât. Cunosc un hrisov de la Mircea Viteazul în care voievodul se numește pe sine “singur stăpânitor” pe mai multe provincii, “pînă la Marea”. Marea și atât.

Marea pentru noi Unică, la propriu desigur, dar mai ales la figurat. Sunt națiile ce au privilegiul de a gospodări mai multe mări (și atunci litera cu minusculă se impune) dar nouă ne-a fost dată o Singură Mare ce ne e vad primordial podit pe margini ca și prin lăuntru cu selenice nisipuri. Prin ea vorbim cu toate mările pământului, și cu oceanele, și cu gurile de fluviu; prin mijlocirea ei ne legăm ființa părelnică de mistere galactice și de mituri, prin muchiile ei diamantine deslușim tipare ale viitorului.

Camil RESSU (1880-1962): Autoportret

A mea, și a mea e numai prin scrisuri și înscrisuri; sunt prea posesiv s-o împart cu prea mulții ei amanți, mă visez “singur stăpânitorul” mirajelor ei și astfel o “calc” mai ales când e semn că toamna moare și se simt prevestirile iernii, iubindu-o cu dulce cutremur și cu singurătate câtă îmi încape în suflet.

Cu dureroasă nepricepere Mai Vechii (grecii) au numit-o nedumeritor Neagră dar, consolare, pentru înțelepția lor, ea va fi fost și euxinică, adică liniștită.

Tot astfel îi va fi părut și Domnului Mihai Eminescu redactor la ziarul “Timpul” când i-a fost oaspe doar pentru câteva zile, povestite nouă de osârdia dragului Augustin Z.N.Pop.

Z.N.Pop a ivit miraculos o scrisoare ce a năruit povestea poetului mării ce n-a văzut niciodată Marea. Ea e datată “Constanța, 16 Iunie 1881”. (Vă spune ceva această dată? Peste exact opt ani, în noaptea de 15 spre 16 iunie, undeva, în București pe strada Plantelor...).

Istovit de muncile “Timpului” (și timpului), nemaiîndurând verile cu soare faraonic ale Bucureștilor, omul ce s-a bucurat în viață numai de bucuria unui singur “concediu” petrecut în Floreștii Doljului, unde s-a odihnit... traducând hronice hurmuzăchești, a avut puterea să spânzure lira în cui spre a-și oferi câteva zile de liniște. Simt și aici “lucrarea” prietenilor ce-l vor fi somat (nu s-a întâmplat altcum nici în episodul, altfel extrem de scurt, al Floreștilor?) să lase grijile jurnalisticii și mizeriile cotidiene spre a se întrema într-un loc prielnic tihnei.

Drumul spre Marea, atât de simplu azi, era în 1881 o adevărată aventură. Poetul se deplasează mai întâi cu trenul, întâi la Giurgiu unde trage la un Costinescu în așteptarea unui vapor pe care, cu toate precauțiile luate îl... pierde. El se plânge destinatarei scrisorii, Veronicuței, Nicuței, (aici doar “draga mea Veronică”) precum că vaporul “nu pleacă decât de trei ori pe săptămână” și că de altfel nici poșta “nu pleacă în toate zilele”.

Z.N.Pop știe chiar și pe ce vapor se va fi îmbarcat, în sfârșit: unul vienez și cunoaște locul de acostament, Cernavodă. Aici, Eminescu se suie în trenul de Constanța.

Pentru Eminescu, am văzut chiar din capul locului (capul... scrisorii), Constanța (capriciu de ortografiere?) e Costanța. “Costanța” îi pare un “mic orășel, dar îndestul de frumos” câștigând net în comparație cu... Rusciucul, casele “cu o oarecare eleganță” fiind tăiate “din piatră patrată”, ce-i drept “eftină”. Viața nu, “viața e cam scumpă, dar nu atât de exagerat”.

Bucuros de înnoirile produse de la reinstaurarea unei stăpâniri Românești (atenție, Românești cu majusculă!) poetul e sigur că în anul următor va veni aici cu iubita “căci băile de mare întăresc și grăbesc bătăile inimei”. Băile ar “întineri” iar “privirea mării liniștește, mai ales sufletele furtunoase”. Deci nu de lentoarea bătăilor de inimă avea a se plânge pururi tulburatul poet ci, mai degrabă, potolirea lor. E singurul moment în care poetul recunoaște, implicit, că ar avea un suflet furtunos.

Până aici detaliile scrisorii nu uimesc. Ele par desprinse din răvașul unui cinstit amploiat de cancelerie, dar, se va vedea, geniul presupune chiar și când e vorba de o textură “domestică” o adevărată “neputință” de a se rosti la nesfârșit, tern, incolor. Când nu te mai aștepți, o faclă de sunete se aprinde. Iată așadar cum înfățișează spre sfârșitul scrisorii, poetul, icoana translucidă: “O să mă întrebi ce efect mi-a făcut marea pe care o văz pentru întâia oară? Efectul unei *nemărginiri pururea mișcate*”.

S-ar putea mai mult?

Cine, dintre poeții planetei a turnat Marea în într-atât de puține și sigure, și totalitare cuvinte?

Cine a mai definit indefinibilul, intensitatea, fluiditatea?

Îndrăznesc să cred că nimeni.

Modest - iscălitorul acestor șire a decis să scrie numele Mării cu literă mare. Eminescu nu, el își îngăduia, firesc, minuscula. Marea? Eminescu? Tot una. Se puteau “striga” pe nume, se trăgeau din aceeași stirpe.

O clădire arătoasă de pe strada Nicolae Titulescu a Constanței contemporane mai păstrează în alcătuirile ei tiparul vechiului Hotel d' Angleterre unde a locuit poetul, într-o mansardă cu vedere, prin două laturi, la Mare. (Vă spune ceva acest nume? Așa ca din întâmplare îmi amintesc de faptul că Serghei Esenin și-a pus, voluntar, capăt vieții în hotelul din Petersburg numit tot “d' Angleterre”).

Avem norocul de a putea privi această casă în care a respirat Eminescu. Ar putea deveni o casă memorială. Dar chiar dacă și ea ar fi dispărut, înghițită de timp (ah, “Timpul”!) ca mai toate domiciliile poetului, i-am putea întâlni urmele pe nisipul fierbinte, prefăcând Marea Neagră și Euxinică într-o Mare memorială. Fiindcă de-ar fi cuprinsă doar de țărmi românești lesne i-am spune acesteia Marea Eminescu.

Adaugă existența scrisorii până aici comentate, un spor de preț capodoperelor “marine” ale lui Mihai Eminescu? E sigur, nu.

Mărturie târzie, ea îndreptățește (și ea) prezența în bronz tutelar a Eminescului pe țărmul ars de sarea adâncurilor și nins de pescăruși în vecinătatea altui bronz înverzit ce-l ridică peste sublimități și dezastre pe (ceva) mai bătrânul Ovidiu...

❐

COMEDIA INUMANĂ

Ion BĂIEȘU

Ehe, nori de primăvară!

Iată, au trecut trei decenii și ceva de când am descoperit „orașul salcâmilor“, alături de Mihu Dragomir și Fănuș Neagu. Era într-o dimineață de primăvară când, în Gara de Nord, i-am întâlnit pe cei doi iluștri brăileni, iar ei mi-au zis:

- Vino cu noi. Hai la Brăila.

Și m-am dus. Marele animator al poeziei tinere românești din deceniile 5 și 6, întemeietorul revistei “Luceafărul”, iubea ca nimeni altul acest oraș fascinant, îi știa fiecare piatră și, așa cum zicea el, și ceea ce se ascunde sub ele. Era în aprilie - luna în care s-a născut și a pierit. Bătea un vânt amar și întocmai ca într-o poemă a sa:

“-aburea un borș de miel,
crapul nu se da nici el,
nici scrumbia-n țiplă-ncinsă,
cu carnea ca de caisă”...

M-a dus domnul Mihu să-mi arate o pivniță celebră, care ar fi meritat să devină un muzeu de artă, sau, eventual, un loc de filmare pentru superproducții, cârciumile Brăiliței, ceainăriile de turtă dulce, clădirile atât de celebre ale orașului, printre care și cea a teatrului. “Merită, mi-a zis nea Mihu, să devii dramaturg chiar și numai pentru a fi jucat la Brăila. Aici se află una dintre cele mai frumoase săli din țară”.

„Trecut-au anii ca norii lungi pe șesuri”, și m-am reîntors cu dragoste la Brăila pentru a mă vedea jucat într-un loc care îmi va picura întotdeauna o lacrimă - ah! lacrimile Dunării suind în ochii sălciilor! E ceva, la Brăila, care te răscolește și te cheamă spre poveste, spre dulcele grai al clasicilor noștri, spre Orientul fabulos.

Mihu Dragomir îmi zicea, pe-atunci următorul gînd:

- Există o Țară a Bârsei, una a Oașului, una a Zarandului, de ce n-ar exista și o Țară a Brăilei? Hai să lansăm ideea.

De fapt, există o Țară a Brăilei. E Țara câmpiei mănoase și fără sfârșit, Țara Apelor Liniștite în care împărățesc crapii, știucile și șalăii și unde Sadoveanu își petrecea clipele lui de odihnă și adâncă gândire, unde Vasile Voiculescu a visat că va prinde împreună cu pescarul Amin, patriarhul peștilor, cel în stare să rupă toate năvoadele, Țara care ni i-a dăruit pe Panait Istrati, Mihail Sebastian, Vasile Băncilă, Sandu Aldea, I.C. Săvescu, Stephan Lupasco, Anton Dumitriu, Bazil Munteanu, Nae Ionescu, Mihu Dragomir, Uri Benador.

Mihu iubea luna aprilie, balta legendarului Terente, malul cu scoici zornăitoare care se lasă-n coate spre Baldovinești și unde-ar fi vrut să-și facă o casă, împreună cu doamna Chira și să se mute în ea la bătrânețe, ca să viseze mereu corăbii plecând; iubea fiecare uliță a Brăilei și mai ales vuietul Dunării, în aprilie, când munții Măcin vin să se închine tuturor bisericilor, în noaptea Învierii și să dăruiască auritelor cupole câte un nor bogat în ploi roditoare. Nea Mihu, cred eu, a murit din prea multă dragoste pentru Țara Brăilei.

Ehe, nori de primăvară!

❐

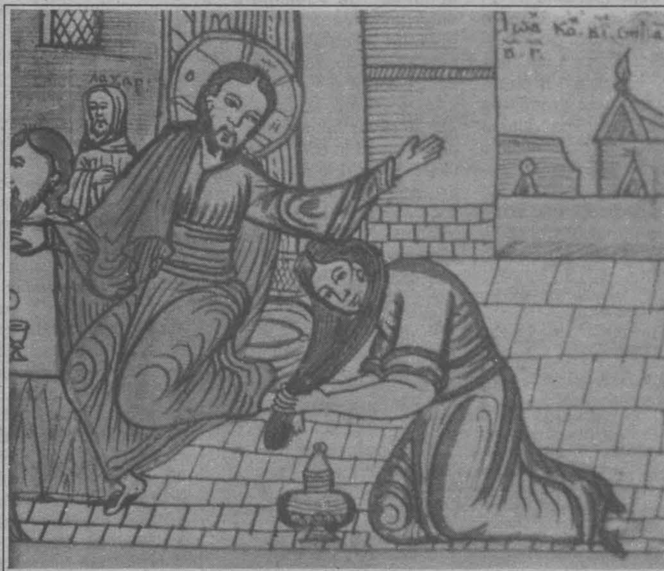
https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TRADIȚII PASCALE

Oul de Paști, purtător al semnificațiilor creștine ale Învierii Domnului, cu denotația sa cristică n-a făcut obiectul studiilor din ultimele patru decenii și jumătate, studii care au tratat exclusiv cromatica, stilistica ornamentării ouălor de Paști. Au fost eludate, în aceste studii, semnificațiile religioase, mitice, magice ale oului de Paști ca simbol al sacrificiului și al regenerării, semnificațiile sale purificatoare. O epocă brutal atee a interzis examinarea oului roșu de Paști ca element sacru, ca aliment ritual. Reprobabilă, în unele din asemenea studii - altfel erudite, reale contribuții - este afirmația că practicile religioase și credințele legate de oul pascal au dispărut. Se produsese deci ruptura cu abordarea complexă a obiceiului așa cum o făcuse Artur Gorovei în *Ouăle de Paști. Studiu de folclor* (1937).

Studiul lui Artur Gorovei este cu totul remarcabil prin diversitatea problematicii, prin năzuința de a surprinde obiceiul nu doar la poporul român ci și la multe alte popoare. Autorul făcuse îndelungate și stăruitoare cercetări, purtase o vastă corespondență cu o serie de specialiști de peste hotare. Un prim rezultat al cercetărilor sale a fost comunicarea *L'Ornementation des oeufs de Pâques chez les Roumains*, făcută în anul 1928 la Congresul internațional de artă populară ce a avut loc la Praga, comunicare apreciată acolo de un specialist străin, Robert Lehmann Nitsche, drept "o capodoperă și un model". Studiul acestui obicei îl va preocupa pe folcloristul de la Fălticeni încă un deceniu. A rezultat o carte despre originea ouălor înroșite, despre originea lor în folclorul românesc, despre tradiții în legătură cu acest obicei, despre ouăle roșii în medicina populară, înziceri populare, apoi despre coloratul ouălor, despre ornamentația lor. Un amplu capitol este consacrat motivelor ornamentale (aproape 300), grupate de autorul cărții în patru categorii: monocrome, monocrome cu ornamente, policrome cu ornamente, ouă cu ornamente în relief.

Lipsesc, cum spuneam, din studiile apărute în ultimele decenii, legendele despre originea ouălor roșii. Vom reaminti câteva, după cartea lui Artur Gorovei. O legendă spune că pietrele aruncate de jidovi după Iisus Christos purtat spre locul răstignirii, s-au prefăcut în ouă roșii. Tot în ouă roșii s-au prefăcut bolovanii aruncați de jidovi după Maica Domnului. O altă legendă mărturisește că Maica Domnului, voind să-i înduplece pe chinuitorii fiului său, le-a adus un coș plin cu ouă. Refuzate de aceștia, Maica Domnului le-a așezat la picioarele fiului răstignit. Sângele scurs din rănile Mântuitorului au înroșit ouăle. Mântuitorul le-a spus celor de față să roșească ouă întru amintirea supliciului său și să se creștineze. O altă legendă, dramatizată, pune în scenă, la un ospăț, pe cei ce l-au ucis pe Mântuitor. Unul din părtașii la ospăț, nu unul oarecare ci unul care ședea în capul mesei, a decretat volos că atunci când va învia cocoșul din ciorba pe care o mâncau și ouăle fierte vor deveni roșii, atunci va învia Iisus. Nu și-a sfârșit bine "prorocirea" semeață și ouăle s-au făcut roșii și cocoșul a înviat. Altă legendă spune că mironosițele au conferit mai întâi ouălor simbolul sfânt al Învierii. O altă legendă etiologică mărturisește că în momentul Învierii Mântuitorului s-au înroșit "toate ouăle din lume". O altă legendă susține că ouăle roșii simbolizează lacrimile mironosițelor care au vegheat la sfânta cruce "sărutând-o și vărsând lacrimi". Formula "Hristos a înviat!", care se zice când se ciocnesc ouăle roșii, a fost rostită de Sfânta Maria, care "cea întâi a boit și a închistrit ouă, pe care le-a luat într-un coșuleț cu păsculiți și s-a dus, fericită să-l vadă pe fiul ei. În drum, pe toți ce-i întâlnea îi saluta cu cuvintele «Hristos a înviat!» și li dădea câte un ou și o păsculiță."

Picu PĂTRUȚ: Când Maria au uns picioarele cu mir de mult preț (detaliu)

Un capitol substanțial din cartea lui A. Gorovei este consacrat altor credințe despre oul înroșit, ca apărător împotriva diavolului, ca apărător de răutăți, de farmece, de uneltiri diavolești. Apoi oului folosit în practici de fertilitate, de apărare a culturilor (podgorenii dintr-o parte a țării îngropau un ou roșu în Vinerea Mare sau în Joia Mare), macedonenii, pentru a înlătura grindina, puneau la fereastră un ou roșu de la Paști. Credința populară, bine înrădăcinată, acorda oului roșu de la Paști o funcție apotropaică: "Când ouă nu se vor mai scrie (încondeia) și colinde nu vor mai fi, atunci și el (diavolul) va ieși." Părăsirea obiceiului ar egala cu un cataclism: "Pământul s-ar scufunda, lumea s-ar prăpădi, dacă oamenii n-ar mai face ouă roșii".

Studiile despre simbolistica ouălor încondeiate, cu motive fiziomorfe (fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe), skeomorfe, apoi cu motive din natura înconjurătoare, cu motive simbolice, mistice, biblice, sunt o contribuție la cunoașterea plasticii unui străvechi obicei, a meșterilor care l-au practicat. Este obligatorie însă racordarea la vechile credințe creștine. Este ceea ce încearcă un tânăr cercetător, Marin B. Marian, în *Mitologia oului* (Editura Minerva, 1992), un eseu sprinten, în care sunt examinate toate aspectele semanticii simbolice ovulare, cele cinci tipuri arhetipale: oul cosmogonic, oul cosmologic, oul magic, oul mistic și eschatologic și oul festiv. Se face astfel conexiunea, peste timp, cu problematica studiului lui Artur Gorovei și se efectuează, totodată, prelungiri moderne la paginile lui Mircea Eliade despre valorificarea religioasă a imaginii oului, ca și la forma ovulară din sculptura lui C. Brâncuși.

Iordan DATCU

I. A. CANDREA

Ouăle roșii

Originea ouălor roșii se pierde în negura veacurilor celor mai îndepărtate.

Izvoarele istorice ne informează că încă din anul 772 a. Cr. se obișnuia în China, cu ocazia sărbătorii „Tsing-ming" să se ofere în dar ouă colorate. Această sărbătoare se serbează la începutul lui April, când iarba e verde, culoare numită în chinezește „tsing", și când aerul e curat, adică „ming", cu alte cuvinte, exact în aceeași epocă când cad Paștile. Alături de sărbătoarea Anului nou și aceea a lanternelor, sărbătoarea Tsing-ming e cea mai însemnată din Imperiul ceresc. În analele dinastiei Tang, se recomandă, în anul 600, păstrarea acestei datini, care, și astăzi a conservat la Chinezi străvechea ei însemnătate.

La vechii Perși, ca și la Persanii de astăzi, era obiceiul ca, la sărbătoarea primăverii, să-și dăruească unul altuia ouă de diferite culori.

Tot astfel, la vechile popoare slave, exista datina ca, la sărbătoarea primăverii, să se ofere în dar ouă roșii.

La Romani, tinerii văpseau ouăle în roșu și, pe lângă alte daruri ce-și trimiteau la sărbătoarea lui Ianus, figurau și aceste ouă pe care le întrebuințau și la anumite jocuri. Ouăle mai erau întrebuințate și la unele ceremonii religioase, în special la acelea ale expiațiunilor.

La vechii Germani, oul avea de asemenea o însemnătate simbolică. Într'un sarcofag de piatră, în care se afla scheletul unei fete, desgropat la Worms în anul 1897, s'au găsit ouă colorate, pe lângă monete care datau din anul 320 a. Cr.

Se naște acum întrebarea: ce rost avea oul, la toate aceste popoare, în ceremoniile lor religioase, și mai ales la începutul primăverii?

Răspunsul ni-l dau concepțiunile celor mai multe popoare din antichitate cu privire la cosmogonie, adică la creațiunea lumii, și la cosmologie, adică la ideea pe care și-o făceau despre alcătuirea universului.

Chinezii aveau credința că „cerul împreună cu pământul sunt ca un ou de pasăre; cerul e învelișul pământului, precum coaja oului e învelișul gălbenușului".

Vechii Perși credeau de asemenea că „cerul și pământul și apa și tot ce este sub cer, toate sunt închise ca într'un ou; cerul e deasupra și dedesubtul pământului iar pământul e înăuntrul cerului, ca și gălbenușul în ou". La începutul lumii, ziceau ei, nu se afla nimic, afară de Dumnezeu, și noaptea chaosului domnea peste spațiu. În cele din urmă apăru un ou; noaptea îl acoperi cu aripile ei, și oul fecundat se deschise. Soarele și Luna ieșia din el și se ridicară pe cer, iar Pământul fiind mai greu, se lăsă în jos.

Eusebius raportează o credință a Fenicienilor după cari din noianul primitiv răsare un ou care se desparte în cer și pământ și din care răsare soarele și luna. La Indieni, zeul Puru se naște dintr'un ou.

La Egipteni, creațiunea lumii începe cu formarea unui ou pe întinsul apelor care au fost dintru'ntâiu. Și la vechii Greci, Empedokles compară Universul cu un ou și tot astfel, mai târziu, Epicur.

Ceea ce e mai curios, e că până în ziua de astăzi poporul nostru a păstrat, pe alocuri, această concepție milenară despre alcătuirea Universului. Un moșneag din comuna Piscu, jud. Dolj, îmi comunică: „pământul e în chipul unui ou; fundul oului e pământul, iar vârful e cerul; el stă pe apă".

Desigur că nu forma oului a făcut să se nască comparațiunea Universului cu oul, ci faptul că acesta a fost considerat ca simbol al vieții. De aci apoi s'a desvoltat ideea că oul stă la baza creațiunii.

Aceasta, cu atât mai mult, cu cât însuși soarele a fost comparat cu un ou. Cu chipul acesta, oul devine izvorul de lumină care dă naștere la toate. La Egipteni, în special, găsim această concepție: din oul care s'a format deasupra apelor nemărginite de la începutul lumii, a izvorât *Râ*, lumina zilei, cauza imediată a vieții.

În felul acesta, din vremurile cele mai vechi, oul fiind considerat ca simbol al creațiunii și al rodniciei și în același timp ca simbol al soarelui, producător a tot ce crește pe pământ, a rămas până în ziua de astăzi ca simbol al vieții însăși și al reînvierii naturii. Abia târziu, Biserica creștină a adoptat pretutindeni oul ca simbol al Mântuitorului, carele, ieșind din mormânt, s'a întors la vieață, ca și puiul ce iese din găoacea oului, care e mormântul lui. Prin Biserică, vechiul obiceiu păgân de a-și dărui unul altuia ouă, de Paști, la începutul primăverii, când natura reînvie, s'a întins din ce în ce mai mult. La început, ouăle începură a fi colorate în galben și roșu, culorile soarelui, mai tîrziu fură decorate cu chipul Mântuitorului, cu figuri de îngeri, cu un miel, simbol al nevinovăției, etc. La Germani, în locul ouălor de jertfă care, în epoca păgână, erau puse de preoți pe altarul zeiței *Ostara*, s'a născut datina păstrată până astăzi de a se da de Paști popilor câte un număr oarecare de ouă.

În Franța, în veacul al XIII-lea, slujbașii bisericilor, studenții de la Universitate, tinerii din diferite cartiere ale Parisului se adunau pe piețele publice, formau un cortegiu lung precedat de prapuri, de trâmbițe și de tobe și se adunau în fața bisericii catedrale, cântând imnuri. Apoi se împrăștiau și se duceau să ceară prin case ouă de Paști. Oamenii își trimiteau unii altora ouă colorate, care se mai ofereau copiilor și slugilor.

Până la Revoluția franceză, se aduceau, după slujba liturghiei de Paști, coșuri de ouă aurite în cabinetul regelui, care le împărțea apoi celor de față. Aceste ouă, nu numai că erau aurite, dar unele erau împodobite cu picturi și constituiau adevărate opere de artă. Doi pictori celebri, Lancret și Watteau n'au socotit că e o înjosire pentru ei de a picta ouă de Paști.

Cred a fi lămurit pe deplin originea ouălor de Paști. Vă închipuiți însă că și poporul, omul de la țară, se mulțumește cu această explicațiune a datinii ouălor roșii? Ferească Dumnezeu!

Poporul, la noi ca și aiurea, are nevoie de un fapt precis, de ceva care nu trece peste puterea lui de înțelegere, pentru a-și explica ceva anormal, ceva ce iese din comun. Așa și pentru datina ouălor roșii, a creat o mulțime de legende, pe care, de altfel, le găsim în mare parte și la Slavi, și din care voiu rezuma numai câteva:

1. După înmormântarea lui Isus, mai marii Ovreilor se adunară la un ospăț, de bucurie că au scăpat de dânsul. Pe masă se afla un blid cu zeamă împreună cu carnea cocoșului din care era făcută, precum și mai multe ouă fierte. Pe când stau la masă și se ospătau, unul din comeseni pomeni de cuvintele pe care le rostise Mântuitorul înainte de a fi prins și răstignit, anume că va învia a treia zi după înmormântarea lui. Atunci cel ce se afla în capul mesei începu a râde și zise: „Când va învia cocoșul pe care-l mâncăm noi acum și când se vor face roșii aceste ouă albe de pe masă, atunci va învia și Hristos". N'apucă bine să sfârșească de rostit aceste cuvinte și toate ouăle se făcură roșii, iar cocoșul din blidul cu zeamă învie și, bătând din aripi, începu a cânta. În amintirea acestei minuni, zice poporul, se fac ouă roșii de Paști.

2. După o altă legendă, Maica Domnului, după nașterea lui Isus, a căutat să fugă cu fiul ei în brațe, căci Ovreii umblau să-i omoare. Ovreii se luară după dânsa și cât pe ce s'o prindă. Ei tot aruncau după dânsa cu bolovani: Sfânta Fecioară ridica bolovanii și-i arunca înapoi, iar din bolovani se făcură ouă roșii. Ovreii, ajungând la ouă și văzându-le roșii, nu se puteau mira în deajuns de frumusețea lor. Oprindu-i astfel în drum, Maica Domnului a putut scăpa de urmărirea lor. După o altă versiune, Ovreii, văzând ouăle, ar fi întrebat-o ce noimă au, iar Preacurata Fecioară le-ar fi răspuns: „Sunt ouă roșii, căci azi e ziua de Paști și așa va fi cât e lumea". În altă legendă e vorba de Isus care, după ieșirea din templu, ar fi fost urmărit de Ovrei și bombardat cu pietre. Pe aceste pietre, Isus, cu puterea lui dumnezeiască, le-a prefăcut în ouă roșii. De atunci creștinii, spre aducere aminte, fac ouă roșii de Paști.

3. După învierea Mântuitorului, o precupeață ovreică stătea în piața din Ierusalim cu două coșuri de ouă de vânzare. Un cumpărător trece pe lângă dânsa și-i strigă: „Hristos a înviat!" - „Ce tot îndrugi acolo? răspunde precupeața, o mai învia Hristos când s'or preface ouăle astea din albe în roșii". N'apucă să rostească cuvintele acestea, și, să vezi minunea: toate ouăle din cele două coșuri se făcură deodată roșii. De atunci a rămas datina de a se face ouă roșii de Paști.

4. În altă legendă se vorbește de apostolul Simon. Acesta se duse într'o zi să-și cultive ogorul, luându-și ca merinde în traistă: o pâine și câteva ouă. Pe drum îl întâlni pe Mântuitorul care-și ducea crucea și nu mai putea de oboseală. Simon îi luă crucea de pe umeri și o duse el până în dreptul ogorului său, apoi o înapoie lui Isus. După ce-și lucră câmpul, fiind obosit și flămând, deslegă traista ca să mai îmbuce ceva. Când colo, ce să i vadă ochii? În loc de pâine obișnuită, găsi în traistă o pască, iar în locul ouălor albe, niște ouă roșii de toată frumusețea. Această minune o povesti Simon femeii sale și cunoscuților, cari recunoscură că e un semn ceresc și de atunci se face la înviere pască și se roșesc ouăle.

5. În altă povestire se zice că Maica Domnului a adus o coșarcă cu ouă ca s'o ofere acelora cari îl chinuiau pe Isus răstignit, rugându-i cu lacrimi în ochi să le fie milă de suferințele lui. Dar ei râseră și tot mai mult îl chinuiră. Atunci Sfânta Fecioară se așeză lângă cruce, puse coșarca cu ouă alături și începu a plânge cu foc. Din sângele care curgea din rănile lui Isus, căzură stropi în coșarca cu ouă. Unele se împestrițară, iară altele se făcură roșii de sânge, ca și când ar fi fost boite. Mântuitorul, aruncându-și privirile spre ouă și văzând cum se înroșiseră, zise către cei de față: „De acum înainte să faceți și voi ouă roșii și împestrițate de Paști, ca să vă aduceți aminte de răstignirea mea".

Mai sunt și alte legende caracteristice, dar trec peste ele.

Nu vă voiu vorbi nici despre meșteșugul boirii ouălor, nici despre ouăle scrise sau încondeiate, împistrite sau muncite. Voiu aminti numai câteva credințe și datini în legătură cu ouăle de Paști.

a) În cele mai multe părți ale țării, întorcându-se de la biserică, toți ai casei se așază la masă, gustând mai ales din ouăle și pasca sfințită. După ce-și pun apoi stomacul bine la cale și mai trag câte o leacă de băutură, gospodarul ia două ouă roșii, dă unul din ele nevestei și-i zice: „Hristos a înviat!" Dânsa răspunde: „Adevărat c'a înviat!" Apoi o invită să ciocnească ouăle, cu cuvintele: „Hai să ciocnim ouă, ca să ajungem și la anul Paștile cu bine, iar după moarte să ne vedem iar în cer".

b) Copiii, în special, sau flăcăii cu fetele ciocnesc ouăle unii cu alții, iar acela al cărui ou se sparge, trebuie să-l dea neapărat aceluia al cărui ou a rămas întreg.

Ciocnirea ouălor e obișnuită și la toate popoarele slave, la Germani, Francezi, etc. Obligațiunea de a da oul spart învingătorului e aceeași și la aceste popoare. La noi se zice că cel ce nu vrea să-și dea oul spart după ciocnire învingătorului, acela îl va mînca pe lumea cealaltă împuțit sau cu păcură. Alții spun că dacă nu dă oul ciocnit, îi vor ieși gâlci și buboaie cât oul.

c) Când ciocnește ouăle bărbatul cu femeia, al cui nu se va strica, acela va trăi mai mult.

d) O credință foarte curioasă a Românilor, pe care o găsim hăt departe, tocmai în Silezia, e următoarea: e bine să ții minte cu cine ai ciocnit ouă întâiu în ziua de Paști, căci dacă din întâmplare ai rătăcit drumul în vreo pădure, să te gândești numaidecât la cel cu care ai ciocnit oul și găsești îndată drumul pe care ai venit.

e) Un ou roșu de la Paști e bine să-l păstrezi și să-l pui vara în patul cu gândacii de mătase, ca să nu ți se deoache gândacii sau gogoșile de mătase. În același fel procedează și Bulgarii, cultivatori de viermi de mătase.

f) Dacă vrei să știi de ești cu noroc, ia cu tine în ziua de Paști un ou roșu. După ce oul s'a sfințit, auzind Evanghelia, pune-l deoparte și-l păstrează până la anul. Atunci îl spargi și, de va fi aproape gol, să știi că ești sec de noroc; dacă dimpotrivă, e plin, vei avea noroc în viață. Aceeași credință o au și Bulgarii.

g) În dimineața zilei de Paști, când te speli, pune în cana cu apă un ou roșu și un ban, și atunci vei fi rumen la față și sănătos tot anul.

h) Cojile ouălor roșii joacă și ele un rol însemnat în credințele și datinile poporului.

1. Cojile de ouă roșii se aruncă de obiceiu, în timpul Paștilor, pe ape curgătoare. De ce? Pentru ca să ajungă până la Rohmani. Dar cine sunt Rohmanii? După credința Românilor din nordul Moldovei, din Bucovina și din Basarabia, Rohmanii sau Blajinii sunt un popor care ar locui, în apropiere de Ierusalim, sau pe lângă Mare, după alții, dedesubtul pământului: Acești Rohmani sunt foarte buni la inimă, postesc opt săptămâni întregi, din care pricină sunt foarte plăcuți lui Dumnezeu, care de mult ar fi prăpădit lumea pentru păcatele noastre, dacă n'ar fi fost acești Blajini cari se roagă și pentru noi. Trăind departe de noi și neavând relații decât cu păgânii, Rohmanii n-ar ști niciodată când vin Paștile și nu le-ar putea serba nicicând, dacă n'ar vedea plutind pe apă cojile de ouă roșii aruncate de noi.

După alții, Rohmanii ar fi așa de săraci, încât nu-și pot îngădui niciodată să mănânce ouă. Prind însă cojile de ouă, aruncate de noi, curăță pielița ce se găsește pe partea dinăuntru a cojilor și o pun în bucatele lor, ca să se înfrupte măcar cu atâta. Alții mai povestesc că Rohmanii sunt niște pitici așa de mărunți la trup, că, din rămășițele aflate într-o coajă de ou, s'ar sătura doisprezece Rohmani.

2. În ziua de Paști, zice poporul, să nu arunci ghiocile ouălor afară, că-ți arunci norocul și rodul.

Precum se vede, oul e pus în legătură cu rodnicia pământului, ceea ce vine ca să confirme cele spuse înainte cu privire la originea ouălor roșii.

❐

I.A. CANDREA: *Graiu, datini, credințe*, Editura Universală „Alcalay & Co.", Biblioteca pentru toți.

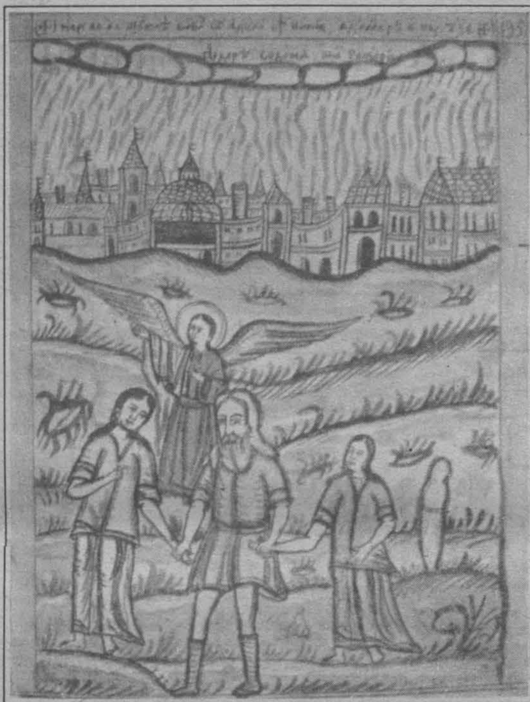
https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Demolarea valorilor

Între libertăţile fundamentale postcomuniste se află, fără îndoială, şi aceea a existenţei şi a actului paradoxal, iar dreptul de a o exercita pare a fi revendicat îndeosebi de domeniul cultural, care şi-o asumă şi o integrează ca pe un element specific al său. Uneori, libertatea paradoxului (şi nu paradoxală) înseamnă libertatea de a nega - negându-te, prin ricoşeu, pe tine însuţi, libertatea de a consacra - sperând că valul "consacrărilor" te va urca şi pe tine pe creastă, libertatea de a batjocori - făcându-te, fără să-ţi dai seama, de râs. E dreptul fiecăruia să-şi exercite toate aceste libertăţi şi nu avem noi a-l contesta, mai ales când are ultima dintre consecinţele evocate mai sus. Avem însă, la rândul-ne, dreptul de a semnala şi de a lămuri, pe cât se poate, *confuzia*, acolo unde ea apare, chiar dacă riscăm astfel să stârnim văicărerile tragice ale celor care vor vedea în acest demers o tentativă de diminuare a libertăţii de a o semăna.

Când, în perioada imediat post-revoluţionară, prestigioşi oameni de litere lansau îndelung aşteptate declaraţii de principii, ele păreau întrutotul credibile, dătătoare de nădejdi, iar firescul pe care-l conţineau estompa în bună măsură patetismul grandilocvent al formulărilor. Nicolae Manolescu pleda - împotriva unui curent pe care, pe atunci doar câţiva "instruiţi" îl susţineau - pentru întoarcerea scriitorului (care nici nu "plecase" în altă parte) la uneltele sale, iar Nicolae Breban îşi lua un impetuos elan programatic, într-un *Cuvânt înainte (Contemporanul* , 20 aprilie 1990) din care îmi îngădui să citez mai pe larg, mai ales că între timp evoluţia autorului şi a revistei pe care o conduce a transformat articolul respectiv într-un produs pur estetic, având nu mai mult decât conţinutul şi efectul pe care Caragiale le atribuia discursului unui Caţavencu, bunăoară: "Criteriul nostru va fi unul singur: *valoarea* ! Plecăm de la constatarea *incredibilă* că timp de o jumătate de secol România a stat cu bună ştiinţă, diabolică ştiinţă, sub semnul unui principiu contrar, devastator la toate nivelele: cel al eliminării valorilor reale, al marginalizării şi detracării sale, în favoarea încăpăţânată şi obsedant reacţionară, anti-patriotică, a criteriului ataşamentului la un grup, un aşa-zis partid (...). Revista noastră - mai spune Nicolae Breban - îşi propune să adopte exclusiv criteriul *valorii* după o jumătate de secol de ură contra valorii..." N-am intervenit cu sublinieri personale în textul citat, dar un comentariu, mai mult realist decât maliţios, tot îmi permit a face, citându-l de această dată pe Caragiale al cărui spirit planează peste întregul enunţ de mai sus: "Parol?... Numai dacă te-i ţinea de vorbă." De vorbă nu s-au ţinut, nici unul nici altul dintre cei citaţi (cu excepţia lui Caragiale care, iată, continuă să aibă dreptate după mai bine de un veac), în ciuda altor câtorva variaţiuni pe aceleaşi teme, cum ar fi de pildă aceasta semnată tot de Nicolae Breban: "Stalinismul avea grosolana grandoare de a nega valorile certe, evidente (...) în numele unei morale noi" (*Contemporanul*, nr.4/1990).

Aceste declaraţii stau acum sub semnul unui nostalgic "a fost odată..." Din momentul formulării lor, lucrurile s-au schimbat "pe ici pe colo şi anume în punctele esenţiale." Nicolae Manolescu şi-a abandonat uneltele scriitoriceşti şi le-a înşfăcat cu hărnicie pe cele politice (e adevărat că uneori le mai amestecă, *nedesprins* chiar cu totul de primele şi *nedeprins* prea bine nici cu celelalte), îngrijorat probabil că tocmai acum, când e mai eroică şi mai plină de primejdii "lupta împotriva comunismului" s-ar putea desfăşura fără contribuţia sa cu care ne-a obişnuit atât de bine în ultimii treizeci de ani. Nu cred că la această evoluţie se referea Nicolae Breban când spunea că "mediocritatea civică are multe, surprinzătoare componente: revolta continuă, spaima de a nu putea fi de acord cu autoritatea ce vine din frica de a-ţi pierde personalitatea (...) Unora li se pare că protestul, nemulţumirea sunt un semn sigur al personalităţii. "(*Contemporanul* , nr.26/1990). La rîndul său însă, autorul acestui judicios enunţ se leapădă precipitat de ideile citate anterior şi, la puţină vreme după ce le clamase atât de patetic, declanşează în revista pe care o conduce acţiunea de demolare a valorilor, având grijă să o învăluie în câteva precauţii principale: "Uimitor este faptul că unii colegi ai noştri, de certă valoare literară, au jucat acest joc, au rămas în posturile lor şi au beneficiat în continuare, fără nici o tresărire vizibilă morală, de privilegiile de care se bucurau ca preşedinţi, secretari, directori de editură... Nimeni, sunt convins, nu vrea o răfuială cu nimeni" - mai spune, prevenitor, Nicolae Breban în articolul *Adunarea Generală a Scriitorilor* publicat la numai o săptămână după generosul *Cuvânt înainte* la care m-am referit.

Picu PĂTRUŢ: Arderea Sodomii şi Gomorii

Sigur, nu am selecţionat exemplele domnilor Nicolae Manolescu şi Nicolae Breban pentru că ar fi exponenţiale (de fapt, poate chiar sunt), dar nu e greu de observat pentru oricine e atent la fenomenul literar actual că, prin semnificaţia lor, aceste exemple reflectă o tendinţă pe cât de accentuată, pe atât de gravă: îndepărtarea, uneori discretă, alteori zgomotoasă, de estetic şi apropierea (în forme diverse, de la simpla cochetare la apriga pasiune) de politic. Criteriul tranzitoriu şi justificator, invocat adesea cu penibile stăruinţe, este cel moral, principiu pe cât de seducător prin rezonanţă, pe atât de primejdios prin rigiditatea maniheistă şi arbitrară a manevrării etichetelor de bine şi rău. Căci mă obstinez să nu uit că tot la adăpostul unei morale, "infailibila morală proletară", s-au comis monstruozităţi ale căror efecte literatura română le-a îndepărtat cu greu şi încă imperfect. Nici n-aş putea să uit, pentru că, iată, în varianta elitară, fenomenul cunoaşte o tristă reeditare, în forme cu nimic "inferioare" (sau "superioare", ceea ce nu schimbă deloc sensul) a epurărilor de acum vreo patruzeci de ani: "Tribunalul scriitorilor" (?!) este ideea "mândră" a unui apel publicat la 25 aprilie 1990, în revista *Cuvântul*. Pare incredibil că ispita robei de magistraţi ai moralei gata să-şi judece şi să-şi condamne confraţii este mai puternică la unii scriitori decât chiar vocaţia lor esenţială: aceea de a învăţa prin scris cât de nefastă poate fi graba de a da sentinţe. Incredibil şi greu de explicat, chiar dacă "indicaţiile" formulate de vocea "autoritară" a doamnei Monica Lovinescu sunt de natură să dea o explicaţie parţială fenomenului: "Va trebui - spune dumneaei ca un ecou al unor discursuri "magistrale" nu de mult întrerupte de istorie - revăzută scara valorilor în istoria literaturii. Criticii literari au fost obligaţi să apese pe valoarea estetică a unui scriitor şi nu de puţine ori aceasta a fost îngroşată. Insolenţa şi critica sunt două arme necesare într-o literatură, iar statuile sunt dăunătoare. " (*Contrapunct*, nr.24/1991).

"Avem nevoie de un Nürnberg românesc" - gigafonează justiţiar şi Gheorghe Grigurcu în revista *Contemporanul*, încercând să contribuie, după puteri, cu propriile silabe scrâşnite la îmbogăţirea "ideii europene" pe care revista declară că o serveşte. Modest, dumnealui respinge postura de Mare Inchizitor - pe care, onest, i-am recunoscut-o într-un articol publicat în *Literatorul* - , dar furia distructivă de care dă dovadă îi face nefuncţională modestia. E drept că, la obţinerea unui loc în componenţa completului de judecare şi sancţionare a culturii române, se înghesuie şi alţi aspiranţi care uneori demonstrează în formularea capetelor de acuzare mai mult talent şi mai intensă pasiune decât în scrierile lor literare: Alexandru George, Pavel Chihaia, Ion Negoiţescu, S. Damian, Doina Jela, Călin Vlase, Liviu Antonesei... şi lista ar putea creşte şi cu alte nominalizări. Şansele la "gloria" de a mâzgăli cu pixul imaginea câtorva valori ale literaturii române sunt, desigur, diferite, aflându-se în raport de directă proporţionalitate cu distanţa faţă de ţară, cu intensitatea onomastică şi cu zelul rostirii acuzatoare. Greu de apreciat cine va avea cinstea să pronunţe sentinţa definitivă şi cine va da comanda "Foc!". Îndrăznesc să cred însă că măsura potrivită a mediei şanselor pe care le au ambiţioşii competitori poate fi aflată în "respectul şi recunoştinţa" pe care literatura română le păstrează lui Sorin Toma (pentru cititorii mai tineri care nu cunosc acest "glorios" nume, specific că el nu este un pseudonim al lui Gheorghe Grigurcu, acesta din urmă fiind doar un învăţăcel al lui Sorin Toma, continuându-i merituos osârdia de eliminare a valorilor literare).

Prin ce instanţă îşi rostesc "judecătorii" rechizitoriile? Pe unde apucă, pentru că vremurile sunt îngăduitoare cu apucăturile şi cu apucătorii de tot felul: sunt destule reviste literare gata să se transforme cu bucurie în ameninţătoare dosare penale. Mai prin *Dialog*, *Caiet de literatură* (adică "mai pe departe"), mai prin reviste tinereşti care demolează cu entuziasmul specific vârstei "romantismului revoluţionar" *(Contrapunct)* , mai prin publicaţii create cândva pentru a lansa valori şi nu pentru a le sugruma (*Luceafărul*), mai prin *Tomis* (care defulează complexul nimicniciei dat unora dintre semnatari de vecinătatea mării), prin *Convorbiri literare* (tristă degenerescenţă a spiritului maiorescian) ori prin nişte *Calende* argeşene, pe care câţiva condeieri de divizia C o trimit cu insistenţă prin redacţiile bucureştene pentru a dovedi că şi ei stau bine cu planul la demolări şi că merită pentru asta Ordinul Muncii clasa a II-a.

Pe cine cheamă aceşti magistraţi ai zădărniciei pe banca acuzaţilor? Pe Sadoveanu, Arghezi, Camil Petrescu, Marin Preda, Nichita Stănescu, George Călinescu... Adică *Baltagul, Psalmii, Patul lui Procust, Moromeţii, Necuvintele, Istoria literaturii române...* Deşi, vom vedea, "judecătorii" pretind ipocrit că aceste fapte nu se reţin în vina "inculpaţilor".

Andrei GRIGOR

Rezonanţă

Uşa colibei e larg deschisă,
Să intre muzica de astre în putreda vioară
Bătrânul nemişcat aşteaptă
Ploaia galactică
Un greier stârneşte vis răcoros
Şi ochi temători clipesc prin tufişuri-
Lujerul înalt al florii trimite departe
Parfum de-argint din albe petale
Clopot viu ce ridică spre cer
Tăcerea neagră a pământului.

Ioan BRUSS

Nov. 1989

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Amintiri deghizate

Notă la un "Cântic de mahala"

Hanny este o baladă care dă impresia că a fost inclusă abuziv în volumul cu *Cântice ţigăneşti*, publicate de Miron Radu Paraschivescu. Nimic din universul propriu acestora nu intervine aici. Mediul aminteşte mai degrabă de *Boema* lui Murger. Amorezul este "pictor şi sculptor", protagonista, o fată curajoasă, care acceptă din dragoste sinceră să împartă cu dânsul greutăţile unui început de carieră artistică, sărăcia, frigul şi foamea. Când eroul acestui mic roman sentimental prinde să capete renume, i se fac oferte matrimoniale destinate a-l propulsa pe scena socială, să ia drept soţie o fată bogată, crescută la Nôtre-Dame şi voiajată prin lumea-ntreagă, să obţină glorie şi bani.

Cineva îmi semnalează următoarele "vers de mirliton" intitulate *Ma Petite Yvonne* : "Lui c'était un peintre de talent/ Mais un tout jeune, un débutant,/ Plein de courage!/ Vingt ans ils luttèrent tous le deux,/ Parfois sans pain, souvent sans feu,/ La série/noire!/ Puis vinrent les comandes, la honneurs,/ La croix de la Légion d'honneur,/ Toutes les gloires!// Alors il lui dit: "De la vie, crois-moi, c'est la bataille,/ Je suis lancé, je songe m'marier,/ Dame! tu pourrais m'en empêcher,/ Faut que tu t'en ailles!/ Prends cette enveloppe: y a dix mille francs!"/ Mais elle, affolée et tremblent,/ Perdant la tête, Prit les billets, l'en souffleta/ En lui disant: Je ne suis pas/ D'celles qu'on achète!!!"

Că *Hanny* nu provine dintr-un "cântic de mahala" autohton şi are o sorginte livrescă e neîndoios. Chiar şi unele expresii pe care le conţine *Ma Petite Yvonne* se regăsesc în versiunea românească: "Un tânăr, doar începător,/ Având curajul"; "Apoi comenzi vin ne-ncetat"; "Dar eu să mă-nsor aş vrea/ Pe când tu stai în calea mea;/ Mai bine pleacă!"/; "Vezi plicul ăsta, poţi să-l iei,/ În el ai zece mii de lei" etc.

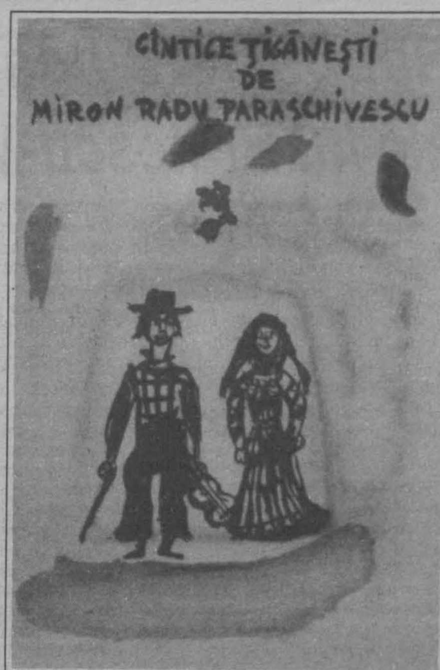
Adaptarea săvârşită de Miron Radu Paraschivescu constă în câteva uşoare modificări inspirate. În loc să capete "Crucea Legiunii de Onoare", pictorul obţine, pe lângă o decoraţie nespecificată, "Premiul de Stat", mult visată consacrare a scriitorului român. Hanny nu are temperamentul surorii ei galice, care-şi pălmuieşte concubinul lipsit de caracter. Dar dă dovadă de mai multă demnitate. Pe când Yvonne, în ciuda reacţiei ofensate, lua totuşi plicul, Hanny refuză cu dispreţ, spunându-i: "Ia-ţi îndărăt bancnotele/ Sunt o fetiţă, domnule,/ Ce nu se vinde!"

Miron Radu Paraschivescu i-a creat baladei o introducere în spiritul ceremonialului galant din *Spitalul Amorului* : "În seara când s-au întâlnit/ Ea se-ndrepta cu pas grăbit/ Spre locuinţă// El îi oferă braţul său/ dar ea-i răspunse: "Domnul meu,/ N-am trebuinţă!" Scena seducţiei nu se lipseşte de nici un element al recuzitei romantice: privirile extaziate, luna mai, banca ascunsă, pe care îndrăgostiţii îşi dau primul sărut, noaptea, sub lumina complice a lunii.

Ma Petite Yvonne capătă în versiunea bucureşteană şi o continuare melodramatică, demnă de regia Marelui Shirk.

După o vreme, într-o seară, pictorul se întoarce acasă de la Operă. O siluetă feminină îl aşteaptă "ruşinoasă" în faţa porţii şi-i şopteşte: „Eu sunt iubita ta din mai,/ Pe care-adesea o chemai/ "Scumpa ta" Hanny.// Din ziua când ne-am despărţit,/ Ah! cât de mult am suferit!/ Trecut-au anii..." „Sculptorul", încurcat, îşi recunoaşte vina şi mărturiseşte că pe dânsul nu l-au făcut ferice "faima şi banii". Apoi, "deşi era sub zero grade,/ El în genunchi deodată-i cade;/ "Mă iartă, Hanny!" Înduioşată, ea îi pune mâna pe creştet şi zice: "În fine,/ Decât să nu te văd deloc/ Sau tot flămând şi fără foc,/ Şi-aşa e bine!..."

"Morala", prea vădit ironică, "Astfel, iubite cititor/ S-a încheiat idila lor,/Făr'să se ştie// Unde anume, când şi cum,/ Sculptorul şi-a pierdut pe drum/ A lui soţie", strică lucrurile, dar, până la ea, toate adăogirile sunt fericite. Practic, chiar dacă *Hanny* a rezultat dintr-un text străin, însuşit prin nedivulgarea sursei lui adevărate, adaptarea românească e o contribuţie deloc neglijabilă. Fiindcă, în ultimă instanţă, transpunerea stilistică a limbajului pseudo cult, utilizat cu improprietăţile comice de rigoare, dau baladei savoarea ei poetică, trecând în spirit parodic, modernist, kitsch-ul pe portativ duios. Şi aici, o demonstrează uşor citatele de până acum, adaptatorul excelează. De altfel, Miron Radu Paraschivescu nici n-a revendicat paternitatea "cânticilor ţigăneşti", s-a considerat doar "editorul" lor, aşa cum fusese Anton Pann pentru versurile cuprinse în *Spitalul Amorului*. "De la lume adunate şi la lume iarăşi date".

Ov.S. CROHMĂLNICEANU

Caius DRAGOMIR

ANTIFLATION

Nu, nu ne regăsim nicicând în fiinţa rotundă a uitării - timp al cocorului, noapte fulgerată peste marginea unei dorinţe confuze precum fosforescenţele din jurul patului tău - acolo în hotelul de pe stâncile Golfului. Un corp alcătuit din destrămatele corpuri - gând plin de goluri şi umbre zburând lent deasupra nefiinţei pătate de astre.

"Tell the truth", says the journalist, and of course we ask just what the word "truth" means to the administrator.

S-a dezbrăcat prima oară
Cu o neaşteptată
Degajare
"Nu vreau să pierd şi ocazia aceasta"
A spus
Vibraţia aerului sublinia
Nu imaterialitatea
Feminităţii sale
Imaterialitatea unor linii
Definind spaţiul său transparent
În marele
Spaţiu
Al fiinţei.
Din centrul cald al
Nefiinţei.

Ouvrier, fils d'ouvrier, confondu au milieu d'une parenté vulgaire, voilà tout ce qu'on connaissait de Jésus à Nazareth.

Vorbeşte, vorbeşte - cuvintele, rotire timidă a sufletelor în jurul unor deliruri nemărturisite.

I-am sprijinit fruntea
În palma mea transpirată
Îi absorbeam
Tristeţea
Trăiam o admiraţie devastatoare
A vărsat cu simplitatea
Copilului
Care se ştie neräspunzător
De propria-i corporalitate.

Abia a putut să şoptească. *What is that noise?* Vocea mea căutând o ţintă obscură. *The wind under the door. What is that noise now? What is the wind doing? Nothing, again nothing.*

Do you know nothing?

Do you see nothing?
Do you remember nothing?
I remember.

Caius, spune-mi numele, Caius, în amintirea fiecărui aproape accident, în legănarea cutremurelor pe care nu le-am înfruntat împreună - preţul vremii acesteia, tu ştii, este dat de cei ce fac viaţa să fie o lucidă inexistenţă.

Iubire
Asemenea
Eşarfei aşezate peste privirea
Condamnatului
Şi dreptul celei
Care a îndurat emoţia
Dreptul de a se trage
Mai aproape de necunoscut.

Membrele zeului împrăştiate în nisipul şi mâlul Egiptului.

Femeia recompunând
Fiinţa
Din simţăminte
Difuze
Aglomerare a timpului
Cameră
În care agonia doar
Servea drept recunoscută
Exprimare.

Confondu au milieu d'une parenté vulgaire - o unire, ea este tot ceea ce încetează clipă de clipă să fie.

Bucureşti, 9 februarie 1992

Picu PĂTRUŢ: Păstorii se duc în Vifleem

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Rapoartele academice ale lui Brătescu-Voineşti

În ultimele decenii, din opera lui I. Al. Brătescu-Voineşti nu s-au tipărit decât culegeri extrem de sumare, vehiculându-se un număr restrâns de schiţe şi nuvele, extrase îndeosebi din volumele "În lumea dreptăţii" şi "Întuneric şi lumină". Nebeneficiind încă de o ediţie completă a scrierilor sale, cea mai mare parte a acestora a rămas inaccesibilă noilor generaţii. Dar nu numai schiţele, nuvelele şi evocările cuprinse în volumele "Rătăcire", "Firimituri", "Cu undiţa", "Din pragul apusului", ca şi piesa de teatru "Sorana", au rămas necunoscute cititorilor din noile generaţii, ci şi multe alte scrieri uitate în ziarele şi revistele în care au apărut, din ultimul deceniu al secolului trecut pînă la mijlocul secolului nostru. Opera poetică a lui Brătescu-Voineşti nu a fost niciodată reunită într-un volum, iar din vasta sa activitate publicistică nu se cunosc decât foarte puţine lucruri, şi acelea compromiţătoare, de la sfârşitul vieţii sale, când s-a plasat pe poziţii extremiste. Un loc cu totul aparte îl ocupă expunerile şi rapoartele sale academice, despre care nimeni nu mai ştie astăzi nimic, fiind şi ele uitate în "Analele Academiei Române".

Potrivit regulamentului academic, care ar trebui, poate, reactualizat, autorii care doreau să concureze la premiile înaltului for, îşi depuneau personal, la sfârşitul anului, cărţile lor apărute în anul respectiv, iar membrii secţiunilor Academiei erau însărcinaţi cu întocmirea unor rapoarte analitice, prin care să susţină sau să respingă premierea. Lui I. Al. Brătescu-Voineşti i-a revenit misiunea de a raporta asupra unui număr însemnat de opere literare, aparţinând unor scriitori care se aflau fie la începutul activităţii lor, fie în plină ascensiune. În urma rapoartelor sale, serios şi convingător întocmite, au fost încununate cu premiile Academiei Române opere ca "Din ţara zimbrului" de V. Voiculescu, "Datorii uitate" de Jean Bart, "Florica" de I.C.Vissarion, "Ion" de Liviu Rebreanu, "Sonete" de Mihai Codreanu, "Poemele luminii" şi "Pietre pentru templul meu" de Lucian Blaga, "Floarea pământului" de Demostene Botez, "Şoaptele amurgului" şi "Din traista lui Moş Crăciun" de Elena Farago, "Mălurenii" de V.Cioflec şi altele.

Deşi nu a practicat critica literară, Brătescu-Voineşti era totuşi înzestrat cu un gust estetic rafinat şi o intuiţie valorică sigură, izbutind să discearnă valenţele artistice ale unei opere, în virtutea cărora să primească laurii academici. Edificator, printre altele, este amplul şi temeinicul raport asupra romanului "Ion" al lui Liviu Rebreanu, în care spunea: "Raportul acesta ar lua proporţii prea mari dacă m-aş încumeta să citez pasagiile din romanul d-lui Rebreanu cari vor rămâne pentru totdeauna în literatura română. Semnalez unele dintre ele: descrierea patimei lui Ion pentru stăpânirea pământului şi a sentimentelor lui, de câte ori ne este arătat la munca câmpului; descrierea scenelor de brutalizare a Anei de către tată-său şi de către Ion; descrierea naşterii copilului pe câmp, a sinuciderii Anei, a morţii lui Ion şi toate scenele în cari e zugrăvită viaţa simplă şi totuşi atât de interesantă a neuitatei familii Herdelea, precum şi scenele în cari ni se descrie viaţa oraşelor de provincie din Ardeal. Nicăieri autorul nu se pierde în descrieri inutile, fără legătură strânsă şi imediată cu acţiunea şi cu starea sufletească a persoanelor... O însuşire de căpetenie, care nu trebuie scăpată din vedere, este obiectivitatea, lipsa de parţialitate a autorului faţă de personagiile sale. Nicăieri nu se găseşte un cuvânt de laudă sau de mustrare faţă de vreuna din persoanele ce descrie." În concluzie, sublinia clar că "Ion" este "o operă de mare valoare".

Susţinând premierea "Sonetelor" lui Mihai Codreanu, I. Al. Brătescu-Voineşti aducea ca argument, în primul rând, arta desăvârşită cu care poetul a surmontat dificultăţile impuse de regulile fixe ale acestei specii lirice: "Deşi sonetul este o formă artificială, care desigur impune poetului foarte greaua datorie de a-şi ciopli cugetarea pentru a o face să încapă perfect în tiparul celor 14 versuri de un număr precis de picioare, - dl. Codreanu învinge cu atâta fericită măiestrie această dificultate, încât în nici unul din sonetele sale nu se găsesc inversiuni sau încălcări de versuri supărătoare. Versurile sunt atât de curgătoare, atât de limpezi, încât simţi că orişicum ai încerca să exprimi aceeaşi idee, n-ai putea-o exprima mai bine decât a făcut-o el în forma sonetului." În 1921, propunea premierea volumelor "Poemele luminii" şi "Pietre pentru templul meu" ale lui Lucian Blaga, pentru că "al lor cuprins nu lasă nici o îndoială că avem de-a face cu un scriitor şi un gânditor de valoare. Deşi lipsite de cadenţă şi de rimă, bucăţile intitulate *Poemele luminii* sunt fără îndoială poezii, prin frumuseţea comparaţiilor şi a imaginilor, prin adâncimea ideilor şi alegerea termenilor în cari sunt exprimate şi mai ales prin permanenta preocupare a vieţii poetului de marele mister al existenţei." Poeziile scrise de V.Voiculescu în perioada participării sale la primul război mondial au fost reunite în volumul "Din ţara zimbrului", despre care Brătescu-Voineşti spunea: "Autorul acestui volum de poezii este poate singurul nostru poet căruia războiul i-a inspirat nu versuri de aţâţare la ură şi la răzbunare, ci poezii de compătimire pentru grozăviile abătute peste omenire." Prezentând volumul de schiţe şi nuvele "Datorii uitate", Brătescu-Voineşti afirma că Jean Bart "este unul din cei mai de seamă prozatori ai literaturii româneşti" şi că "marea însuşire a scrisului d-lui Jean Bart este simplitatea, naturaleţea, lipsa de orice artificiu."

Pe lângă rapoartele asupra cărţilor depuse spre premiere, Brătescu-Voineşti a prezentat în secţiunea literară a Academiei Române şi câteva expuneri referitoare la unii oameni de cultură români şi străini, pe baza cărora au fost aleşi membri corespondenţi I.A. Rădulescu-Pogoneanu şi G. Adamescu, iar membru de onoare Robert de Flers, din Franţa.

Rapoartele şi expunerile academice ale lui Brătescu-Voineşti merită să fie incluse într-o viitoare ediţie completă a operelor sale.

Teodor VÂRGOLICI

Picu PĂTRUŢ: Sf. Cosma, făcătorul de cântări

Un scriitor uitat: Sabin Velican

Neângăduit de discret, proverbial în modestia-i şi eliberat de fireasca vanitate a actului scriitoricesc, *Sabin Velican* (Sabin Popescu-Lupu, n.2 februarie 1909, Tismana-Celei, Gorj) e unul din acele repere spirituale fără de care harta prozei noastre interbelice nu poate fi completă şi funcţională. Întâmplarea face nu numai să-i întâlnesc, evident rar, numele menţionat în publicaţiile de azi, dar să cunosc chiar omul. Mărunt ca statură, pătrunzător în privire, repede în mişcări şi gesticulaţii, dar şi în felul de a gândi la cei peste *80* de ani, Sabin Velican trăieşte azi, după o viaţă hărţuită de tot felul de aventuri şi eşecuri, acea tinereţe a spiritului scriitoricesc, uşor indentificabilă şi în straturile de profunzime ale operei sale. Omul, care a colindat ţara în lung şi în lat trăieşte la Tg.-Jiu într-un deplin şi asumant anonimat, urmăreşte viaţa literară cu viu interes şi, probabil, cu nostalgia clarificatoare şi meritorie a unei posibile reveniri. Punându-şi, acum, ordine în scrieri şi răspunzând unor solicitări de istoriografie actuală (care iau act, cu surprindere, de valorosul prozator uitat), Sabin Velican îşi pregăteşte, într-un fel, în ciuda unui condei neobosit încă, posteritatea literară.

Aspirând la formula de scriitor total, Sabin Velican s-a cheltuit cu generozitate în coloanele presei interbelice, semnând poezii, articole de critică literară, încercări dramatice. Însă el rămâne cunoscut printr-o publicistică vie, cu aplomb expresiv. Ţinuta intelectuală, cursivitatea şi expresivitatea ideilor şi peste tot o urgentă sobrietate morală fac din această publicistică un reper esenţial al activităţii sale literare.

Afirmat, însă, ca prozator, Sabin Velican este autorul a patru cărţi de proză, care s-au bucurat, în epocă, de aprecieri prestigioase: *Pământ viu*, roman (1938), *Drumul Sevastopolului*, nuvelă (1943), *Frumoasele*, nuvele, (1943), *Rusalin, povestea viteazului din munţi*, basme (1945). Inedite încă rămân câteva volume de schiţe şi nuvele, poezii, aforisme, maxime, cugetări, dar mai ales un roman social, şi de moravuri, în două volume, *Docan*, a cărui acţiune este plasată la începutul secolului, în atmosfera de convulsiuni sociale şi morale a satului românesc, oglindind tangenţial şi răscoala din 1907. Alte scrieri, - cum ar fi romanul "Glod" (2 vol.), "Cartea cu neguri" (despre care în 1939 a apărut chiar o recenzie a manuscrisului în ziarul de limbă franceză *Le moment...*), "Încântare" (roman din care s-au publicat fragmente), ca şi *Cartea înălţării* (multe povestiri din aceasta fiind publicate prin 1941-1942 în ziarul "Cuvânt moldovenesc") - au fost pierdute, din cauza unei biografii itinerante şi agitate...

Puţin cunoscut în contextul publicistic de azi (v. referinţele sumare din *Familia*, nr.8/1972; *Slast*, nr.4/1988 şi art. din *Dicţionarul de pseudonime* (p.770), alcătuit de Mihail Straje, "Minerva", 1973) - activitatea literară a lui Sabin Velican necesită o mai dreaptă punere în valoare. Ea trebuie legată de realităţile timpului şi de momentul literar respectiv, fiind de o francheţe şi originalitate incontestabile.

Sabin Velican venea dintru început cu un roman social şi de moravuri, *Pământ viu*. E o proză viguroasă, de un realism negru, inspirată din lumea satului moldovenesc, cu mizeria şi mentalităţile obscure ale vremii, bine dozat episodic şi de o cursivitate palpitantă. Romanul a participat la concursul literar al Editurii "Adevărul", fiind poate cel mai bun roman social al anului, câştigând aprecierile elogioase ale lui Liviu Rebreanu ("Sunt fericit cunoscând un tânăr care scrie cum scrii dumneata!", v. *Jurnal*, 1938-39). Desfiinţându-se editura, concursul a căzut şi Sabin Velican şi-a prezentat din nou manuscrisul la concursul Uniunii Intelectuale din România, unde a obţinut premiul din cele 26 de lucrări prezentate şi tipărit cu menţiunea respectivă la Ed. "Socec" în 1939. *Pământ viu* atrage atenţia criticii literare (Perpessicius) şi G. Călinescu se grăbeşte să-l înregistreze, sub o succintă caracterizare, în monumentala *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941).

Drumul Sevastopolului (1943) cultivă acel fantastic de tip telepatic, evocând tribulaţiile psihologice şi morale ale unei femei, care, având viziunea morţii fiului ei, merge până aproape de linia frontului, indentifică locul cu rămăşiţele preaiubitului ei fiu şi le aduce în ţară, reînhumându-le după datină.

De fapt, aceste modalităţi ale fantasticului (cu excepţie a unor realităţi evidente) sunt explorate mai convingător în culegerea de nuvele *Frumoasele* 91943), care aminteşte de povestirile lui Vasile Voiculescu sau chiar de nuvelistica interbelică a lui Mircea Eliade. E vorba de valorificarea mythosului popular, a unor credinţe şi eresuri străvechi, a unei spiritualităţi specifice ethosului oltenesc, în cheia fantasticului magic ("fâşii de lumină şi besnă din Oltenia şi Basarabia", "fragmente din timpuri senine, când sufletul putea rătăci în bucuria creaţiei"). Dacă Tudora Bradu, din "Greşeala lui Dumnezeu", aminteşte de mitul hermafroditului, "Frumoasele" pun în vibraţie, cu o motivaţie epică de înaltă clasă, mitul popular al ielelor ("dânselor"), cu rezonanţe ample în literatura de această formulă. Autorul are ştiinţa orchestrării sugestive a episoadelor, arta portretului alcătuit cu economie de cuvinte şi, mai ales, acel spirit de observaţie, care face din social cutia de rezonanţă a motivaţiei estetice. Pe această linie, nuvela *Savan* e de o expresivitate netransfigurată, brută, memorabilă, deci, în realismul ei crud. Sentimental-romantică, dar nu lipsită de un substrat moral (şi filosofic) e *Insula fericirii*, reamintind o întreagă literatură din epocă pe tema eternului feminin (enigmatic).

Rusalin. Povestea viteazului din munţi din 1945 (care evocă, în maniera tradiţională a basmului popular, o parabolă străvezie a răpirii Ardealului prin Diktatul de la Viena) este ultima carte tipărită a lui Sabin Velican. După o absurdă detenţie politică (datorată unor articole antisovietice tipărite, ce incriminau problema răpirii Basarabiei), cenzura comunistă l-a împiedicat să mai publice, dar nu să şi scrie. Literatura bogată din sertarele scriitorului (care, mărturisesc, este de o ţinută remarcabilă!) reprezintă mărturia unei viguroase conştiinţe scriitoriceşti. Dea Dumnezeu ca scriitorii să ajungă deasupra vremurilor şi să se bucure de o mai dreaptă punere în valoare!

Z. CÂRLUGEA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ilie PURCARU

Duminica bunicii Beps*)

Predoslovie

Când cucul sare din pendulă
cu-n cioc-cioc-cioc de şase oare
bunica beps e în picioare

din patu-i cald de neranţulă
din patu-i alb de fată mare
din patu-i greu - ce multe taine!
ea sare-n grindă sare-n haine

pe cal ea sare-ntr-un picior
şi-aleargă să vâneze ciori

când cucul bate şase oare
bunica beps e în picioare
ca un pumnal de sărbătoare

şi din pridvor în şa se-aruncă
spre lungă vânătoare-n luncă

rămâne-n tindă palid hercul
will papagalul - ochi tubercul
cioc de mimoze frunte şarpe
magnific turn de pene calpe

lunca plezneşte de alice
dar nu s-ar zice nu s-ar zice
că-i rost măcar de-o pitulice

e vântul sau e vreo alică?
rău împuşcate în aripă
pletele-i blonde sar din chică
şi şuieră prin vânt şi ţipă

îşi strânge pletele la loc
pocnind ca aripi sar în coc

lupul alsac - de fapt căţea
lupul alsac ce-o însoţea
pe ea
pe beps bunica mea
cu-n ochi nebun râdea râdea

lunca se zbuciumă şi plânge
valaha flintă cere sânge
şi lupul ţipă-n zări strălunge

e-un hohot lunca de alice
şi nu s-ar zice nu s-ar zice
că-i rost măcar de-o pitulice

dar de pe crengi o ploaie neagră
cu bufnet greu cade pe iarbă
cad oacheşii argaţi pe rând
că prea s-au împuiat!
şi când
un zvon de clopot o adie
o ia-n galop spre liturghie

nici astăzi n-o să întârzie

La amiază

fireşte splendidul masacru
n-a fost decât un simulacru
joc de bărbaţi
şi joc de beps
târzie fată fără sex
ce nu ţi-ar omorî o muscă

decât vârând-o-ntr-o zacuscă
sau într-un chihlimbar de gem ca
valaha-i rudă tanti ghenca

se stinse clopotul sub zi
tîrzia fată unde-o fi?
la liturghie fu nu fu
icoana sfântă n-o văzu
dar îi simţiră toţi masculii
otrava scumpă de patchouli
când sărutară dreapta sfintei
rece şi grea ca ţeava flintei
căzând apoi ca seceraţi

conacul geme de argaţi
cu sete grea privind spre zare
căci cucul bate două'ş'pe oare

târzia fată unde-i oare?
căci dacă jocul nu dă chix
atunci la două'ş'pe oare fix
- iar de dă chix
adică dacă
mai e şi vreunul care crapă
sub o alice mult buimacă -
atunci la două'ş'pe şi treizeci
- estimp să-l prohodeşti pe veci
pe cel cu ochii reci şi seci -
în marea curte-i strânsă toată
o argăţime deşuchiată
o haită oacheşă bărbată
şi mai ales înfometată
venită cu căciula-n mâini
şi cu spăşite săru'mâini
însă cu ochii după pâini
şi după halca de berbec
şi după aprigul beefsteack
şi după peştele cel gras
în gură cu un ananas
şi după deliciosul ou
plutind în auriu halou

Picu PĂTRUŢ: Vameşul şi fariseul

- o maioneză de glasgow -
şi după glajele cu vin
cu strălucire de venin

toate-s pe iarba de ofrandă
alb înfăţate în olandă
e doar o pipotă
o glandă
mult răbdătoarea argăţime
ce pare-a nu se mai reţine
de sete grea de foame rea
o! beps! o! beps! nu me lăsa!
căci ceasul bate două'ş'pe oare

fata-nălucă unde-i oare?

alsacul a sărit pe cal
pe umăr ţine-un papagal
şi-aleargă-n codrul cu tenebre

ard galeş frunze de septembre
cu soare-n nări cu aer în membre
ard văluri descreţind secrete
de pe străvechi
uitate fete

alice dure stau să fete
din ochii negrului alsac
bătând în roş de vârcolac
dar ochii deodată tac
adulmecând sub cer explozii

reptilă fixă printre bozii
o fată rară-n văl de frunză
cu străvezimea rău ascunsă
îl aţinteşte-n ochiu-i pal
alsacul cade de pe cal
şi cad un cal şi-un papagal
cu lung suspin scăpat din şa

o! beps! o! beps! nu ne lăsa!

dar beps de-acuma-i în pridvor
cu flinta-i moale la picior
scăldată de-un potop de ciori
o! nevermore! o! nevermore!
schiaună will cu scârbă rece

o! beps! o! beps! o! timpul trece!

dar beps îi ia pe toţi de păr
şi-i vâră iute în ciubăr
în gheni de apă clocotindă
le taie pletele din ghindă
le taie unghiile nătânge

şi jart! o palmă: unul plânge
că barfeca l-a supt de sânge

îi dă cu creme şi lavandă
le face feţele olandă
le dă cămeaşă cu jibouri
şi-i bate dulce la popouri
ca să se bage în sacouri

la preferaţi le dă smokinguri
le dă ismene patru schimburi
le dă batiste patru rânduri
şi stă-ntr-un peş şi stă pe gânduri:

să le mai dea şi cu cinabru?
în casă cade-un candelabru
şi ţipă will uitat pe-un raft

şi-acum băieţi - hai! brüderschaft!

Picu PĂTRUŢ: Scara care o au văzut Iacob

*) Din volumul în pregătire "Întoarcerea bunicii Beps"

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Paul EVERAC

Întîlnirea cu Clio

- povestire -

Când, apropiindu-se de pădurea Strejnic, maşina încetini, profesorul Iorga avu o tresărire şi barba lui, mare şi mătăsoasă, vibră în aer posac. Ştia ce-l aşteaptă. Parcursese în minte întregul său drum, înţelesese că nu mai e scăpare, că aceşti disperaţi *vor îndrăzni*, îl şi insultaseră pe parcurs privindu-l duşmănos cu ochii lor plumburii şi fanatici. Focul pe care-l stârnise cândva, prin tiradele sale naţionaliste, cu un patos neegalat, în sufletul tineretului se făcuse pălălaie mistuitoare, supusese, sfârtecase băierile cumpătului unora, şi se revărsa acum gata să incendieze ţara, s-o "purifice" prin cremare. Ca moderat, el, profesorul, nu mai era decât un trădător burghez şi demagog, care se interpunea la această faptă milenară, refuzând "iezerul lor carpatin". Avea deci să moară în margine de drum, din porunci tăinuite, urmând soarta lui Miron Costin şi a altor decapitaţi.

Împins jos din maşină cu ghionţi şi sudălmi profesorul făcu câţiva paşi zgribuliţi, rugându-se unui dumnezeu al tuturor popoarelor să se termine repede şi aşteptând detunătura. Frunzişul căzuse, boschetele erau năclăite în pâclă, pământul gloduros. Leşia vremii intră în oase.

Mergând cu ochii înlăcrimaţi de mila sa şi a naţiunii pe care o lăsa în urmă, dezmembrată acum şi hăituită în fel şi chip, profesorul zări deodată pe dâra de noroi zbicit un picior gol de femeie. Ridică privirea. În faţă îi stătea, somptuoasă şi drapată în alb, o tânără cu un crug nedesluşit de ani pe umerii goi, cu faţa netedă şi surâsul oprit, privindu-l îndelung. - E Atropos, cea cu foarfeca, îşi zise profesorul, a sosit din Olimp să-mi curme graţios zilele, să nu fiu batjocura oarbă a acestor derbedei. - Sunt Clio, rectifică femeia, ţi-am fost aproape în tot ce-ai făptuit şi gândit o viaţă, luând ostenelile minţii tale robuste ca pe un omagiu adus mie. - S-a terminat cu acest omagiu Zână bună a istoriei, murmură Nicolae Iorga, voi merge să mă odihnesc lângă strămoşi, mulţumindu-ţi că m-ai călăuzit până aici. - Nu încă, răspunse femeia, eşti tânăr şi levent la suflet profesore, nu se cade să dispari fără zile, viitorimea va fi curioasă să te ştie, dar mai ales tu, veşnic iscoditor cu mintea, vei dori să afli în ea noi temeiuri de fapte, noi arcane de dezvăluit. - Dar simt pistolul în ceafă, zână bună, se căină Iorga, nu mai am har, nici charismă, voi fi făcut terci şi materia în care şaptezeci de ani s-a depus cu osârdie ştiinţa despre perindările lumii, alb-gălbuiul meu creier, se va scurge acum probabil în margine a şanţului. - Nu se va scurge, răspunse Clio scăpărând din ochi, căci după un învăţ mai vechi te voi scoate de aici, făcându-te nevăzut, iar în locul tău voi pune o momâie care să-ţi semene şi care să primească gloanţele răzbunătoarei Legiuni în ceafă. Tu vei merge cu mine şi, după o scurtă nefiinţă consolatoare, vei păşi din nou în viaţa ţării tale, care ţi-a fost atât de dragă şi pe care ai ridicat-o în văzul lumii prin verbul tău neodihnit. Un sfert de secol, care nu-i decât o clipă, vei sta în nelucrare, neîmbătrânind defel; apoi te vei înfăţişa ca ceea ce ai fost şi eşti, pentru încă un sfert de secol, până la sfârşitul obştesc. Abia atunci Atropos va veni să-ţi taie firul.

Profesorul Nicolae Iorga se simţi învăluit în voaluri de ape dulci şi moi, ca nişte zaimfuri, şi fu purtat în sus, prin pâclele lui noiembrie 1940, iar când ieşea din pata cenuşie a pădurii Strejnic, auzi, ca prin vis, mai multe detunături ca nişte ţimbale stranii ce-i culcau poate înlocuitorul la pământ făcându-l să muşte ţărâna. Stătu în zeiască ataraxie vremea hotărâtă de Muză, apoi, odihnit, resemnat, împăcat cu nedreptatea ce i se făcuse, iertându-şi cruzii asupritori şi stirpea lor de ucigaşi, curios de marile prefaceri ce vibraseră până şi văzduhul, se coborî iar, când oamenii îl aşteptau foarte puţin şi-i pomeneau numele cu fereală. Trecuse vremea lui Beniuc şi al lui Roller, Stancu era acum căpetenia scriitorilor, Oţetea a istoricilor, se făceau timide încercări de a-l repune pe buzele oamenilor, de a-l scoate cu folos înainte într-o bătălie sau alta cu istorici străini, dar erau şi oponenţi care-l socoteau, cu acribie, decăzut din linia progresului, istoriograf prăfuit, şef de guvern burghez, proslăvitor, de-voie-de-nevoie al lui Carol al doilea, apoi călău al profesorilor şi învăţătorilor, instigator de mişcări

Picu PĂTRUŢ: Buna Vestire

de dreapta, aşa încât cineva care-l recunoscuse, şi-l iubea, îl sfătui să mai aştepte câţiva ani la o mănăstire, slovenind pietre şi descifrând bucoavne. Avea să vorbească între timp el cu alde Valeriu Râpeanu să încerce cât de cât ceva pentru profesor.

Iorga nu înţelegea. - Eu, spunea el, care am ridicat simţirea istorică a acestui pământ la rangul de crez de viaţă, - şi aici el graseia de indignare mai rău ca oricând, - care am dat generaţii după generaţii de cinstitori ai valorilor sale sacre într-o Românie sufleteşte întregită înainte de-a fi fost întregită teritorial... Care am fletrisat destărarea chiar dacă a purtat însemnele strălucite ale lui Matiaş de Inidoara şi a altor renegaţi ai sângelui naţiunii noastre... - Tocmai asta este, domnule profesor, nu e momentul să vorbiţi acum de naţiune, de renegaţi, de destărare, nici măcar de întregirea din 1918 a României Mari, acestea sunt lucruri care nu trebuiesc încă discutate, nici public nici particular... - Cum asta, dar avem o presă, avem publicaţii de Istorie, un Institut, înfiinţat chiar de mine, în casa mea, un altul de Bizantinologie, al lui Bănescu, aşezăminte arheologice şi numismatice importante, cu care s-a chinuit o viaţă întreagă, vai prea scurtă, Vasile Pârvan cel de nepreţuită memorie, avem o Academie cu istorici importanţi, biblioteci copioase în ţară şi străinătate, material de arhivă... Mă voi duce la mine, la Văleni, unde am depozitate documente pentru încă o viaţă, voi relua cursurile mele de vară pentru profesori şi studenţi români şi străini... - Mai bine mergeţi totuşi la mănăstire, stărui binevoitorul său, e mai multă linişte, nu e nevoie să vă chinuiţi să vă reparaţi casa, care, bineînţeles că în răstimp s-a mai coşcovit, ca toate casele părăsite. Nici atmosfera Academiei nu vă prieşte, îmi permit s-o cred, acum, din prima clipă. D-voastră aveţi un temperament furtunos, coleric... - Eu apăr idei, drăguţă, se încruntă Nicolae Iorga, eu mă supun adevărului, aşa cum reiese el din interpretarea documentelor, şi pentru acest adevăr mă voi bate şi de-aici înainte până la sfârşitul vieţii! - E mai bine să ziceţi: până la sfârşitul vieţii lui Miron Constantinescu, al lui Petre Constantinescu-Iaşi şi a altor câtorva... -Cine sunt ăştia? sări Iorga cu un început de mânie. - Oameni politici. - Şi ce are a face politica curentă cu istoria? Am să-i las să-şi facă mai departe mendrele politice, dar în materie de istorie cred că am un cuvânt important de spus în această ţară de compilatori şi de alţi famuli infideli ai mei. Uite îţi promit că n-am să-i atac nici pe Miron acela nici pe Petre acela, n-o să le fac campanii de presă, deşi bănuiesc că ţin o stângă dogmatică şi acefală, o oroare!... - Nu mai vorbiţi aşa tare, domnule profesor, zău, mergeţi puţin mai la margine până se mai limpezesc lucrurile, o să fie mai bine. Casa din Văleni, oricum, v-au luat-o... - Cine e obraznicul care a îndrăznit?... -Nu e un obraznic, e o lege trecută prin Parlament. - Dar ce fel de Parlament e ăsta care nu înţelege să respecte proprietatea făcută cu muncă şi sudoare intelectuală?... - E un Parlament marxist, are altă orientare. - Am să obiectez! - Nu faceţi bine, zău! Lăsaţi să vă câştigaţi câţiva partizani în sânul clasei politice dominante... - Ce partizani, îşi înălţă bătrânul barba şi bustul, sunt profesorul Iorga, sunt chiar eu un partid şi o epocă de glorie! Şi un stadiu al culturii superioare a acestui popor românesc din Carpaţi şi până în Atlantic! Să-mi dea înapoi casa din Văleni, să-mi dea apartamentul meu din Bucureşti, cu mobila mea originală, cu relicvele şi vestigiile, incunabulele, bibelourile, dedicaţiile şi tot ce a fost viaţă superior organizată... Dacă spun că sunt apostolii dreptăţii sociale! Am fost chinuit şi molestat de naţionaliştii Gărzii de Fier, aş vrea să se ţină seama! - Domnule profesor, o să vi se dea negreşit o altă locuinţă. Acele lucruri s-au dus în diverse depozite de stat, nu mai pot fi prea bine identificate. Oamenii bănuiau că aţi dispărut şi au procedat în consecinţă. Ce a fost mai preţios s-a conservat. - Toate erau preţioase! mai bombăni Nicolae Iorga, ştiind că fusese dat mort. Să-mi dea înapoi catedra, Institutul... - Sunteţi la vârsta legală a pensionării, se încumetă binevoitorul, nu ştiu dacă or să admită. - Dar sunt în plină putere creatoare. Am mintea mai odihnită ca oricând! Mai pusă pe fapte mari! Doar n-o să-mi spui că un actor mare care trece de 70 de ani dar se poartă impecabil pe scenă e scos la pensie! - Ba da, şi la 60. Excepţiile se numără pe degete. De obicei însă actorii mor devreme, fiindcă beau. - Şi profesorul Iorga nu e o excepţie? - Ba da, ba da, întări binevoitorul cu un aer îngrijorat. De aceea îi vom face rost de o locuinţă corespunzătoare, cum au directorii-generali sau adjuncţii. Cunosc pe un şef de cabinet la primărie care îmi e obligat, o să încerc să semnalez chestiunea şi sunt sigur, cu puţină răbdare, că se va rezolva. - Să-mi dea şi revista! mai zise profesorul somnoros după această primă luare de contact. Revista şi muzeul! De mâine mă duc la Arhive! - Ar trebui să mergeţi undeva la munte şi cel mai bun lucru ar fi totuşi la o mănăstire, la Neamţ, de pildă, unde e Sadoveanu! - Ce să fac cu el, sări Iorga, e un ţâşt-bâşt pe lângă mine, şi e şi gaman! - Nu-i nevoie să-l vedeţi dacă nu vă convine. Staţi într-o chilie, aveţi bibliotecă, masa asigurată. Eu vă procur o temă de cercetare pe care o lucraţi în secret. - De ce în secret? căscă bătrânul, cu ochii împăiănjeniţi. - Ca să daţi o lovitură tare când nimeni nu se-aşteaptă. Faceţi sinteza aceea mare pe care aţi început-o când v-au luat de la Sinaia legionarii. Nu vă ştie nimeni, vă îmbrăcaţi în rasă. Dacă vreţi, urmaţi rânduielile mănăstireşti ca să nu bateţi la ochi şi cu liniştea astfel dobândită vă puteţi consacra studiului. Aşa se face astăzi, aşa fac mulţi savanţi şi filosofi, se dau la o parte, stau liniştiţi, scriu, şi apar când cred ei că au ajuns la punctul tare al vieţii lor. Aţi trudit destul, v-aţi agitat, v-aţi expus, vă trebuie o perioadă de linişte. Vorbim cu autorităţile, cu Departamentul Cultelor,... unde, tot aşa, am pe cineva...

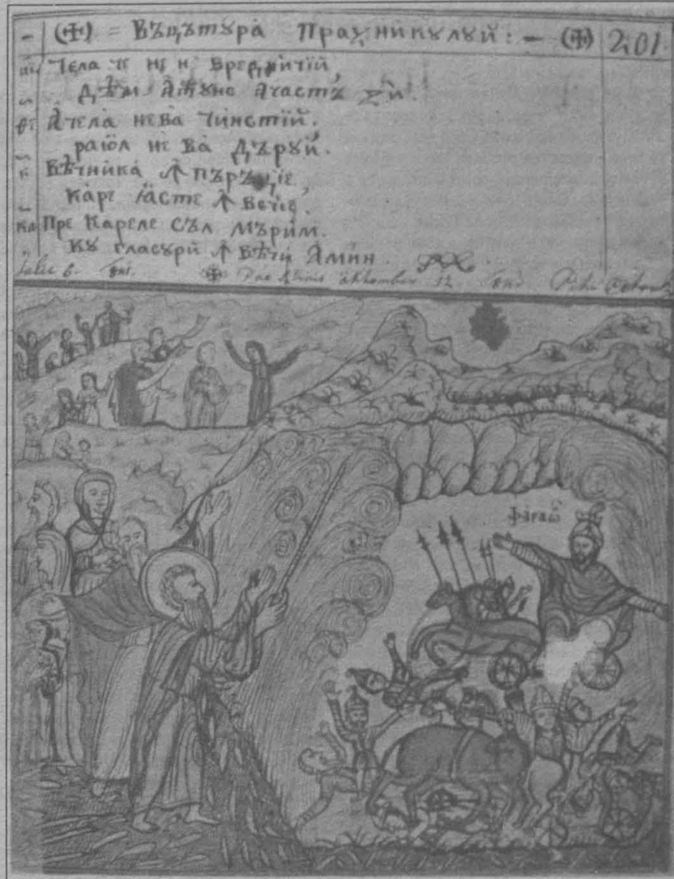
Profesorul nu mai asculta, închisese ochii - făcuse un efort prea mare de înţelegere şi adaptare. Ideea însă i se păru a doua zi nostimă, teatrală, şi consimţi să stea mai mulţi ani într-o mănăstire oltenească, unde uită de trecerea timpului, aplecat peste hârtiile de tot felul. După '75 se înfiinţă biruitor: marea Sinteză era în servieta lui. Lepădă hainele reclusiunii lui monahale, îşi luă vechile veşminte şi păşind inspirat, cu umbrela în mână se arătă din nou în Bucureşti. Da, se schimbaseră multe! Numele său fusese între timp pus în circulaţie, apăruseră comentarii favorabile şi, ajutând şi străinătatea, personalitatea lui era acum un bun câştigat. Venirea lui fu o bombă. Lucrarea îi fu primită cu interes, urma ca prima parte din cele cinci volume să intre în planul editorial imediat, peste rând, după ce bineînţeles o vor vedea, pentru formă, tovarăşii Popişteanu şi Minei de la "Magazinul istoric" pentru a o pune de acord cu normativele zilei. - Dar ce fel de normative? răgi Iorga cu vocea gâfâind şi graseind, lucru care nu prea plăcu unui tovarăş activist de la Secţie, am scris nu un fleac de compendiu ci o sinteză in extenso cercetând noi izvoare epigrafice şi documente la zi. Nu cunosc nici un fel de Popişteanu şi Minei, se văită el binevoitorului care intervenise spre aplanare, şi nu permit nici unui puţoi cu caşul la gură... - Domnule profesor, sunt oameni serioşi, nu mai sunt copii, Popişteanu e un tip foarte simpatic, îl cunosc, vă respectă, vor ca lucrul să iasă cât se poate de bine... - Dacă mă respectă să nu-şi bage nasul lor de şoricari într-o lucrare de anvergură mondială! Ce vor să mă înveţe: istorie, cultură, ortografie? - Politică, domnule profesor, ei îşi dau avizul dacă nu încălcaţi fundamentele marxist-leniniste ale istoriei. - Ce aviz, ce fundamente! Şaizeci de ani nu m-a întrebat nimeni ce fundamente învârt... - Tocmai de-aia! se amestecă activistul. - Taci, măgarule! îl străpunse Iorga cu privirea, întâi să-ţi crească vertebrele articulaţiei universale şi pe urmă să te amesteci unde nu-ţi fierbe oala! În istorie am slujit toată viaţa Adevărul, indiferent de cine a fost la putere. Garanţia numelui meu nu e un lucru peste care cineva să-şi poată permite să treacă! Vă rog să-mi publicaţi imediat această carte în întregime! - Nu putem mai mult decât un

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

volum din cele cinci, domnule profesor! zise editorul. Există o lege: o singură carte pe an! -Cine a scornit legea asta, prostia asta fără margini? - Ea există! Și noi nu putem trece peste ea. - Dar de ce? N-aveți bani? - Nu sunt condiții. S-au mai schimbat... se eschivă editorul. - Am s-o public eu la Academie. Și am s-o plătesc din indemnizația mea de academician, din 1940 până astăzi, sumă care mi se cuvine și pe care Statul trebuie să mi-o verse! - Mă tem că s-a prescris, zise un alt iubitor al marelui istoric, regimul nu se încarcă cu datoriile altor orânduiri, pe care le-a înlăturat, nu lichidează creanțele burgheziei. În Academia nouă D-voastră nu ați activat. De altfel academicienii au cerut, prin glasul profesorilor Iordan, Macovsky, Balaci și alții să renunțe voluntar la orice indemnizație sau onorariu. Așa încât n-ați pierdut nimic și n-aveți nimic de luat. O să vi se publice acum un volum, la anul altul și tot așa. - Ba am să mă duc să-mi public toată lucrarea, la Paris! țipă Iorga. Am să stau la Școala din Fontanay aux Roses, făcută de mine... - Va fi greu domnule profesor! spuse cu amărăciune editorul. Mai întâi că n-aveți voie, după lege, să publicați în altă parte, nici să scoateți manuscrisul din țară! - Asta e bună! Dar cine mă împiedică? - și aici bătrânul savant se făcu vânăt. Mă sui în tren, îmi iau manuscrisul sub braț, sunt cunoscut la marile case de editură pariziene și la cele germane, în cercuri academice și universitare de pe tot globul. - Da, dar e o dispoziție a noastră legală, să protejăm valorile autohtone, zise activistul. - Mai bine dați-mi mie lucrarea și o să vedem ce putem face, se sili cu bunăvoință editorul.

Surprins de aceste fapte și situații noi, Nicoale Iorga făcu o criză de epuizare nervoasă și fu dus într-o rezervă la Otopeni pentru recuperare cu gerovital. Stătu doi ani aiurind, apoi se calmă și plănui o nouă lucrare, mai scurtă. Totuși vru să se intereseze dacă din prima s-a publicat anual câte un volum, așa cum rămăsese vorba. Se publicaseră într-adevăr două, al treilea, având probleme, era la tovarășul Ion Ardeleanu, unde stătea de o vreme mai lungă. Se pare că trebuia consultat și tovarășul general-maior Ilie Ceaușescu. Profesorul se hotărî. Nu mai avea timp să-și piardă vremea, trebuia să plece neapărat, să iasă din țară. Putea să fie util României oriunde.

Când se pronunțase numele recenzentului general-maior, Iorga avusese o reacție bruscă, spunând ceva neplăcut despre acel nume, mai puțin acreditat în istoriografie după știința lui. Reacția fu interpretată mai larg și situația profesorului fu susceptibilă de mari rezerve din partea oficialității. Se punea chestiunea cum înțelege acest savant să se integreze într-o societate care își avea ritmul și structurile ei aprobate unanim de masa poporului. - Cum, în ce împrejurare? se întreba Iorga studiind evoluția mișcărilor de stânga în România și nevezând decât un partid modest, de câteva sute sau poate o mie-două de comuniști, cu o activitate politică restrânsă cândva, dilatată acum la unanimități de milioane. I se atrase atenția că nu studiase chestiunea cum trebuie, că masele populare luaseră legitim puterea în stat, fără vreun import de revoluție, ci printr-o dialectică istorică firească, călăuzită de ineluctabile legi deterministe. De altfel toată istoria era creația maselor, personalitățile reprezentau doar exponenți accidentali care să dea direcția cerută de stricte legități materialiste. În acest sens trebuia privită istoria și de-aceea erau necesare unele revizuiri ale lucrărilor sale de până acum, care aveau uneori o tendință exagerat idealistă. Abuzul de idealism era o meteahnă a întregii istoriografii burgheze incompatibile cu mersul înainte al unei societăți revoluționare. Unii îi reproșau lui Iorga, în această ordine de idei, și recluziunea lui monahală. Profesorul tremura de indignare: - Dar am fost consiliat să mă dau la o parte într-un moment când dezvoltarea structurilor de Stat nu putea să-mi acopere platforma pe care o aduceam cu mine! - Sau poate invers, domnule profesor, sugeră cineva mai puțin binevoitor. De ce totuși ascuns la călugări, într-un stat hotărât anticlerical? Se puse apoi, în cercuri închise, și chestiunea celor 25 de ani de absență, într-adevăr greu de justificat. După ce toți aflaseră cu oroare că fusese victima legionarilor și a fasciștilor, acum se punea întrebarea dacă nu tocmai ei îl plasaseră în societatea noastră, recondiționat și îndoctrinat, cu gânduri de subversiune ideologică. Așa că atunci când profesorul Iorga, exasperat, ceru o audiență la cel mai înalt nivel, fu amânat și temporizat pentru a se culege toate informațiile necesare. - Dar trebuie să fie o eroare, graseia savantul, sunt profesorul Iorga, intram la Rege de câte ori aveam probleme de rezolvat sau sfaturi de dat, atât lui Carol cât și lui Ferdinand și chiar la bătrânul Carol care avea pentru mine deferența cuvenită. Eram în relații excelente cu Poincaré, cu Wilson, cu Llyod George, cu președinții celor mai înalte institute academice din lume! Cine să mă amâne, și pe ce bază culturală sau morală? Am mobilizat o țară, am contribuit esențial la întregirea ei, am făcut campania din Moldova din 1917, nu înceta să strige Iorga ca scos din minți, m-am opus venirii dreptei la putere, am boicotat autoritarismul carlist, nu pot fi așezat între directorii generali și adjuncții fără număr, cum mi-a spus un firțângău insolent! Nu mă puteți ține aici în condiții de iobăgie intelectuală, după ce am scris șase sute de volume necenzurate de nimeni, din care cel puțin un sfert fundamentale! Știu oricând mai multă carte decât oricare din academicienii D-voastră luați de sus în jos. - Să nu mergem mai departe, tovarășe profesor, se opuse interlocutorul, secretar cu propaganda al Comitetului Central. - De ce? mugi Iorga, și cum am devenit tovarăș cu dumneata care n-ai, după toate aparențele, nici liceul terminat? Cum mă poți dumneata opri să-mi exprim părerea, să merg mai departe cu tot ce am de spus? Mai departe, până la urechea șefului Statului acestuia! - Nu e nevoie, zise calm Secretarul, arătând o bunăvoință amuzată, problema D-voastră a fost studiată cu atenție și s-a apreciat că aveți în multe privințe dreptate. Așa încât am plăcerea să vă spun că până la întoarcerea Tovarășului și Tovarășei din vizita pe care o efectuează în America Latină, o sumă de lucruri, din dispoziție superioară, vor fi rezolvate. Aveți o garsonieră dublă în Drumul Taberii... - O garsonieră, în Drumul Taberii? repetă stupefiat profesorul. - Poftim, un apartament de trei camere, confort sporit! Drumul Taberii e un cartier foarte frumos și modern, cu aer bun, cartier unde și-a avut reședința temporară Domnul Tudor Vladimirescu. Puteam să vă dăm și în Colentina, unde a stat Ipsilante, zâmbi Secretarul, dar s-au luat în considerație tendințele D-voastră naționaliste și românești, vedeți dar că și noi ne pricepem într-o măsură la Istorie, chiar dacă eu am făcut un liceu industrial și o facultate muncitorească plus doi ani la Ștefan Gheorghiu! Aveți legături bune cu orașul, troleibuze, autobuze în toate direcțiile. Veți putea scrie la Tribuna României, publicație pentru străinătate, aveți acces la fondul cu circuit închis al Bibliotecii Academiei, aveți Casă de odihnă la Cumpătul la Sinaia, veți putea lua masa la coș în fosta casă Lahovary, veți fi invitat la unele reuniuni la ambasade, unde firește vi se recomandă o atitudine moderată, întrucât, poate nu e nevoie să vă mai spun, toate cuvintele răutăcioase și glumele dubioase, subversive, ne vor fi raportate. În general, o asemenea atitudine se cuvine să aveți în toate. Știm bine cine sunteți și ce ați lucrat, de altminteri chiar eu am autorizat, din dispoziții de sus, o campanie de reconsiderare științifică a persoanei și operei D-voastră în presă, deși nu mă considerați tovarăș, dar noi ne facem o mândrie din acest titlu... Veți primi 4500 lei pensie, veți putea publica articole utile cauzei noastre, care bineînțeles vă vor suplimenta veniturile. Tipărind și o carte pe an... - Dar vreau să mă duc sus, să pun chestiunea culturii românești! Vreau să văd cine a dat o asemenea dispoziție, cine se opune difuziunii ideilor științific atestate, cum e conceput învățămîntul într-o țară cu baze umaniste și de sorginte latină!... De ce s-a creat o ruptură atât de gravă între... - Nu e cazul, interveni Secretarul, aceste lucruri s-au frământat în cercurile noastre conducătoare. - Dar am fost

Picu PĂTRUȚ: Valurile Mării Roșii înghit pe Faraon și oștile sale

profesor o viață întreagă, am organizat învățământul, am ascultat și uneori amendat pe Spiru Haret și Titu Maiorescu, marile personalități cărora le datorăm fundamentul și direcțiile instrucțiunii noastre publice!... - Se știe, s-a analizat. Tovarășa ministru Aneta Spornic a primit în această privință o linie justă și instrucțiunile necesare, legate, cum e firesc, de dezvoltarea dinamică a producției și de nevoia de cadre bine pregătite, înarmate cu cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, capabile să ducă această țară pe culmile progresului și civilizației. Și aici Secretarul se ridică să-l conducă la ușă pe profesor, cu un aer afectuos și protector. - Ați mai scris vreo piesă de teatru? întrebă el. Poate vorbim să v-o joace la Național ori la Bulandra, știți unde, la fosta D-voastră "Ligă culturală". Poate ne dați o piesă istorică în care să se vadă că Domnii noștri se gândeau la viitor, la viitorul pe care-l înfăptuim noi astăzi, cu succes. Cu greutăți, inerente etapei, dar cu succes. Bineînțeles masa poporului e orientată spre fericire și progres. Să nu fie însă episcopi, prelați, nici referiri prea multe la Dumnezeu. De asemenea să nu fie jignite statele dimprejur, balcanice, turcii, grecii, cu care noi avem relații bune, comerciale, nici frații sârbi, bulgari sau unguri. Rezervă mare în ce privește polonezii. -Aș vrea să merg la congrese! zise mecanic Iorga, nerevenindu-și din stupoare. - O să puteți, trag nădejde. Când se va întoarce Tovarășa, poate încercăm să vorbim cu dumneaei. E o ființă foarte înțelegătoare, academician ca și D-voastră, savant de renume mondial. Cred c-o să vă înțeleagă. Noi suntem afiliați la diverse organisme internaționale, nu la toate, fiindcă nu vrem să plătim taxe de pomană, cum nu plătim nici la orice publicație. Dacă vreți să publicați ceva în străinătate ne dați nouă și ne ocupăm. Dacă vreți periodice sau cărți din străinătate, tot prin noi. Sunt probleme valutare care nu trebuie să vă privească pe D-voastră. Altfel arătați bine, tovarășe profesor, mult mai calm decât atunci când ați sosit, probabil tratamentul doamnei Aslan v-a fost favorabil. Azi-mâine poate auzim că vă însurați cu o muncitoare de-a noastră și vă îmbunătățiți dosarul, râse cordial Secretarul, scuturând mâna profesorului și trăgându-i amical cu ochiul.

Profesorul Iorga se așternu pe lucru, era singurul mijloc rațional de a-și trece timpul. Stupoarea ce-l năpădise deveni curând, ajutând și vârsta, un fel de frustrație. Era însă tot harnic, avea o memorie vie, deși din ea se estompaseră foarte multe lucruri. Pe lângă pensie i se mai dădu o sinecură de cercetător-asociat la Institutul de Istorie al Academiei R.S.R., unde avea plan tematic. Din invitațiile ce-i veneau nominal la Congrese și Simpozioane, una ajunse din greșală la el. Profesorul se însufleți, ceru să-l vadă pe tovarășul Enache, căci Tovarășa era din nou plecată în misiuni oficiale, dar fu îndrumat la tovarășa Suzana Gâdea. După o așteptare cuviincioasă în culoarul păzit de tovarășul Dumitraș, ministereasa îl primi cu un zâmbet rezervat, îi spuse că știe câte ceva despre el, deși la început îl confundase cu altcineva. - Dar sunt profesorul Iorga! zise savantul, acum puțin îndoit de spinare, cu o voce mai cavernoasă. -Avem atâția profesori, răspunse Suzana fără să-și piardă aplombul, atât în rețeaua culturală cât și la învățământ unde am fost un timp titulară. Mulți profesori, unii chiar Iorga, și Nicolae, oameni buni! - Dar eu sunt... mai îngăimă marele istoric simțind că se sufocă. - D-voastră, în ce problemă? Știți, eu îmi organizez munca după probleme, e un criteriu mai rațional, iar eu am avut o orientare politehnică. Dacă e vorba de pensie să știți că eu singură nu pot nimic. Pot doar să vorbesc cu tovarășul Maxim Berghianu, colegul de la Muncă. Câți ani de serviciu aveți? Cu atestare, bineînțeles, de la întreprinderile și instituțiile unde ați funcționat! Când ați intrat în învățământ? - La sfârșitul secolului trecut! gâfâi Iorga. Tovarășa Gâdea zâmbi ca de o glumă, oarecum deplasată, privindu-l cu ochi rotunzi și cu meșa de păr alb ce-i tăia frizura neagră. - Am fost profesor, decan, rector, ministru, prim-ministru, savant... La cuvântul "Savant" tovarășa Gâdea tresări: Ce fel de savant? întrebă cu mefiență. - Savant de renume mondial! - Asta nu

(continuare în pag. 18)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Întîlnirea cu Clio

(urmare din pag. 17)

se poate, protestă ministereasa. Şi vă rog să vorbiţi mai încet! - Vreau să plec la un congres de istorie, unde am fost invitat. După care urmează să ţin un program de cursuri la Londra, şi Iorga întinse cu o mână moale, obosită, invitaţia ce o avea în faţă. - Cine v-a dat-o, cum a ajuns la D-voastră? se nelinişti Suzana Gâdea. -Un fost student al meu, azi o somitate, a aflat unde stau şi... - Asta nu e bine, se roşi ministereasa. Fostul student nu ştie că avem aci un protocol, că toate propunerile şi chemările şi bursele trebuie să vină întâi la mine, care văd apoi dacă pot să le rezolv? N-a învăţat că aici e o ierarhie şi că nu primim fiecare o invitaţie când ne vine? - Doamnă, zise Nicolae Iorga, sunt hotărât să mă duc la congres şi sunt hotărât să fac un scandal internaţional nemaipomenit!... Mi se pare nefiresc, umilitor... - Staţi puţin! - Mi se pare împotriva celor mai elementare drepturi umane... - Staţi puţin! Moderaţi-vă! Poate nu ştiţi unde vă aflaţi!... Şi sunând: - Dumitraş, adu repede un pahar cu apă, tovarăşului îi e rău. Să nu facă vreo figură aici! Într-adevăr profesorul se făcuse roşu, o vână i se zbătu pe frunte să se spargă, sprâncenele colbuite aruncau de la ochi reflexe vineţii. - Stai nene, stai mamă-dragă, se afola Suzana, n-o lua aşa! Drepturile omului, asta e o teză reacţionară, noi trebuie să ne păstrăm intransigenţi, să nu dăm apă la moara reacţiunii. Între timp se sculase, îi dăduse apă să bea, îl mângâiase pe creştetul brobonit. Din cabinetul sanitar Dumitraş adusese un prosop. - Tovarăşe, îi spunea acum Suzana cu amenitate, eu vă înţeleg, dar cu o asemenea sănătate n-ar trebui să mai plecaţi nicăieri de-acasă. Staţi acolo, are cine să vă îngrijească? are cine să vă gătească? aveţi sobă bună de gătit? Noi fabricăm una excelentă la Satu Mare, la Unio, pot vorbi să vă dea tipul cel mai perfecţionat, care merge numai la export. Îngrijiţi-vă! Lăsaţi călătoriile, sunt primejdioase. O să vorbesc şi cu Berghianu pentru un spor de pensie, oricât e de mic, contează totuşi. Medicamente? Dumitraş, fă-mi legătura cu tovarăşul Ciobanu. Aveţi cine să vă ducă acasă? Şi cu o mărinimie specială, care-i îmblânzea figura rotundă: - Vă dau eu maşina mea. Sau pe a tovarăşei Tamara, dacă e liberă. E liberă, ea are consfătuirea aceea cu muzeologii. Tovarăşa Tamara e cu muzeele, trebuie s-o ştiţi, numele ei e cunoscut de toţi istoricii. Să nu vă mai expuneţi! Şi mai ales să nu spuneţi vorbe fără rost, sloganuri capitaliste, burgheze. Poate n-aţi făcut-o înadins, mamă-dragă...

- Pentru ideea că sunt burghez şi capitalist vândut m-au dus şi legionarii în pădurea Strejnic, în 1940... îngăimă marele istoric. Suzana Gâdea îl privea fără să înţeleagă. - Adică vreţi să spuneţi că acel Nicolae Iorga, istoricul acela, care a fost mare, deşi era burghez şi în cârdăşie cu cercurile antiproletare...!? Şi ce legătura aveţi cu el? - Eu sunt, zise profesorul, şi în ochi îi apărură lacrimi. Suzana sună din nou: -Dumitraş, vezi că omul acesta nu e... vreau să zic e cam... şi făcu un semn tainic din care să se înţeleagă că bătrânul e un scrântit. Zice că e ăla de pe urma căruia trăieşte Valeriu Râpeanu la "Eminescu" şi ne bate capul cu el de câţiva ani, mie şi Tovarăşei, luându-ne o grămadă de hârtie! Cred c-a scăpat de undeva!... - Da, confirmă Iorga, am scăpat ca prin minune. Şi aş vrea să-mi duc mai departe misiunea. Însă voi mă împiedicaţi. - Vezi? îl luă Suzana Gâdea martor pe Dumitraş că omul nu e-n toate minţile. - Şi vrei să ne faci pe noi să credem, pe noi cei aşezaţi pe o concepţie marxist-leninistă, că ai supravieţuit crimei de la Strejnic, şi că ai picat din văzduh între noi? Poate nişte copii să păcăleşti! Hai du-te nene acasă, invitaţia e falsă ori greşit adresată, ori postumă. Medicamentele le vei avea, şi soba, garantez! Pensia însă n-o garantez, în materie de bani nu prea am cu cine vorbi. Când o să-ţi revii, o să-ţi dai seama de ce enormităţi ne-ai spus. În momentul acela sună telefonul scurt. Suzana Gâdea ascultă o vreme, cu toată faţa crispată de efortul de a înţelege. Ascultă şi cu meşa albă din creştet devenită ca o pâlnie. Privi din nou pe profesorul Iorga. Apoi luă prosopul şi se şterse pe faţă. Rosti surd: - Dacă D-voastră dispuneţi că trăieşte... Şi atunci ce interpretare să dăm crimei legionarilor? Aceeaşi!? Da, am înţeles. Între timp profesorul, slăbit de criză, se ridicase şi cu spatele adus, ieşise pe uşă. Tovarăşa Suzana, operativă, ceru imediat legătura cu fabrica Unio din Satu Mare şi cu ministrul Ciobanu. Dumitraş chemă şoferul şi bătându-l pe umăr pe savant îl sui în maşină.

Nicolae Iorga umblă un timp halucinat prin Bucureşti căutând vechile urme. Nu ştia că eminentul om de cultură Tamara Dobrin, în a cărei maşină fusese expediat acasă, contrasemnase decretele prezidenţiale prin care căzuseră sub buldozer vestigii importante. Dar chiar să fi ştiut, nu-l mai lua în seamă nici tovarăşa Dobrin, nici tovarăşa Suzana, nici Tovarăşa care dăduse dispoziţii să fie respectat "între anumite limite", cântărind şi componenta internaţională a chestiunii. Şcoala din Fontanay aux Roses era de mult pierdută, vechii prieteni erau morţi, dar o oarecare briză de reminiscenţă mai înconjura pe acest om cândva atât de viu şi de turbulent. Reacţiile lui deveniseră acum mai domoale, aproape împăcate. O singură dată mai ţâşni din el vocea mare şi profetică, protestatară, în ziua când văzu macaralele şi screperele pregătite să drâme biserica Sfânta Vineri. Un cunoscut de-al meu, aflător pe acel loc, îi explicase că e o necesitate urbanistică, fiindcă biserica obturează capătul unei perspective de amploare, şi nu poate fi mutată, căci de jur împrejur dispare totul, până la sinagogă inclusiv. Bătrânul era ca turbat, răcnea cu părul vâlvoi. Oameni de ordine puseră mâna pe el, îl duseră la prima circă, şi-i dădură câteva peste gură, ca să tacă. Se pregăteau să-i facă violenţe şi mai mari, cunoscute în practica organelor de represiune, când un maior în civil, luându-i buletinul, fu izbit de numele său. -Lăsaţi-l fraţilor, e bătrân, şi poartă şi numele unui istoric pe care l-am învăţat eu. Hai pleacă, tataie, îi zise el savantului care-şi lăsase din bretele pantalonii jos scoţându-şi picioarele lungi şi descărnate, încheie-te şi du-te, ai noroc de coincidenţă, fir-ai să fii, căci altfel îţi sburătăceam barba. Avea şi acela barbă, dar era viguroasă, nu nişte câlţi destrămaţi ca ai tăi. - Tovarăşe maior, să semneze declaraţia şi să ne spună ce căuta pe locul acela, stărui un subaltern. - Lumânări căutam, spuse pierdut savantul, căci în apartamentul din Drumul Taberii mi se stinge mereu lumina şi nu mai pot lucra. Baterii nu sunt, gaz nu este, vai de lume ce-am ajuns! - Vedeţi de ce e-n stare? zise subalternul. Eu cred că tot ar merita un pic de reeducare să nu mai bodogănească vrute şi nevrute. Era să coalizeze babele cu el, să ne facă atmosferă. - Ce să coalizeze, dă-l dracu de boşorog, conchise maiorul, spune şi el ce alţii nu spun, fiindcă e diliu. Moşule, nu mai citi noaptea, las-o dracului de cetanie că tot acolo ajungi. Crezi că şefii mei mult se omoară cu buchea!? Aoleo, păi n-am face faţă la sarcinile care sunt. Hai, ia-ţi calabalâcul şi du-te! Iar redingota asta slinoasă şi plină de mătreaţă poţi s-o vinzi la Taica Lazăr. Ce, nu te speli zilnic? - Nu curge apa, zise Nicolae Iorga, s-a spart ţeava şi ICRAL-ul n-a venit de două luni. Caloriferul e şi el oprit... - Hai du-te, nu mai insista, stărui maiorul. O să fie mai bine. Ai copii? - Pe voi, zise cu un ton ciudat bătrânul savant.

Pe voi care mi-aţi muiat oasele, fiindcă am vrut să vă apăr trecutul!... A treia zi un colonel se prezentă la uşa lui Iorga să-i ceară scuze. - A fost o confuzie, zise el, noi n-am ştiut, tovarăşii nu s-au orientat. Maiorul a bănuit ceva dar n-a fost sigur, face la seral. V-am adus un peşte şi o sticlă de vin de Urlaţi. Să ne trăiţi! Că ne trebuiţi! Şi colonelul se retrase, mândru că mai reparase gafa.

Nu mult mai târziu l-a întâlnit cineva la Scriitori. Venise cu o papornită jigărită să vadă de ceva brânză, căci la Alimentară stătuse în rând patru ore, dar nu apucase. În schimb, ieşise batjocorit pentru ţinuta lui, acum răpănoasă, după ce, se vedea bine, fusese cândva cuprinsă şi falnică. Vesta, încheiată la patru nasturi cu îmbrăcătură roasă se depărtase îngrijorător de mult de burta suptă şi de pieptul costeliv. Şapira nu voia să-i dea nimic, nu-l cunoştea de scriitor, n-avea legitimaţie. În schimb Costică, aprozaristul din cartier, îl salută cu bucurie: - La mai mare, dom' profesor. Ei, ce mai faceţi, ce mai scrieţi? Scrieţi dom' le că e nevoie, despre hoţiile care mai sunt, cu inspectorii, cu băgătorii de seamă. D-voastră om fin, savant, şi nu pe puncte, şi ei să zvânte toate ouăle, noroc că v-am păstrat şi D-voastră zece, după tejghea, cu orice risc, căci noi cinstim cultura, fii-meu vrea şi el să dea la istorie, dar e şpagă mare de dat, ce mai! Noroc cu trufandalele care le am, cu ele fac faţă. Hai să trăiţi dom'profesor, lăsaţi mărunţişul, că n-o să moară Costică pentru doi-trei lei. Mergeţi cu Dumnezeu! Ce număr purtaţi la pantofi că am unii aproape noi, din import, ai D-voastră văd că s-au cam găurit, aranjăm noi şi chestia asta. O meditaţie ceva, un cuvânt spus... - Măi nea Costică pe noi nu ne serveşti, care suntem din popor, sări o ţaţă, serveşti numai pe burjui, văd că dumnealui i-ai dat morcovi buni, mari, să tot cureţi, iar mie numai d-ăştia strepeziţi, să-mi iasă ochii frecând la ei o zi întreagă!? Păi cum vine asta? Aşa o fi şi-n lumea ailaltă? - Lasă-l bre că-i om bătrân, zise alta, în timp ce savantul pleca, ţinând cu fereală papornita unde ascundea ouă! - Şi ce dacă? După ce că-i sfrijit şi ofticos mai face şi pe ţanţoşul! Numai morcovi buni i-a dat. - E profesorul Iorga! se apără Costică. - Ete-na, şi ce dacă? Dacă şi ăsta mai e fason de profesor, atunci Iorgu al meu e Mitropolit la Cacova Nouă Becicherec.

Profesorul înainta cu oăle şi morcovii, - cartofi nu găsise - în mijlocul unei lumi vioaie şi grăbite, auzind râsete în spate. Pe asfaltul crăpat copiii băteau mingea, şi un şut îl nimeri drept în faţă. - N-am vrut nene, zise puştiul scuzându-se, poţi să baţi 11 metri! Nicolae Iorga se şterse de noroi, nimic nu-l mai impresiona, vederea îi slăbise, se împăclise, mingea fusese doar una din sutele de izbituri şi ghionţi ce-i primea zilnic. Chipul lui, altădată falnic, cerşea bunăvoinţă, înţelegere, în timp ce ochii, mereu înlăcrimaţi, căutau ce se mai dă, ce s-ar mai putea lua pentru casă, pentru odăile cu tavanul împuşcat şi pereţii fisuraţi, prin care treceau chiriăielile unei familii de negricioşi cu mulţi copii, vecinii lui. Studiul istoriei nu-l mai atrăgea, cum nu-l mai atrăgea nimica. Câteva articole mai recente nu încăpuseră în reviste din lipsă de spaţiu. "Sfaturile pe întuneric" pe care le ţinuse cândva la radio erau în total dezacrod cu ceea ce auzea astăzi. Tovarăşii de la editură spuneau că n-au hârtie. Istoria, câtă mai rămăsese, se făcea în prezent, un prezent focalizat la două persoane, - restul era umplutură. Nu se încumeta nici să moară, căci nu era sigur de cimitir. Şi apoi, de ce să moară într-o zi când găsise ouă? O bucată de carne s-o mai nimeri cu suprapreţ, la vecinii de alături. Puţin salam, la Scriitori,-îi făcuse tovarăşul Iancu legitimaţie, prin bunăvoinţă, dar tovarăşul Marciuc îl cam ţinea prin curte să aştepte, cu papornița în mână, până când Rodica de la bufet se milostivea şi-i dădea câte un ciot, pe şest. Fiecare zi avea astfel mica ei victorie.

Mergând aplecat cu sacoşa şi bâjbâind cu ochii, profesorul zări un picior de femeie şi apoi, ridicând privirea, tot trunchiul şi capul cu zâmbet sever. Era o cunoştinţă veche. Se apropie. - De unde te ştiu eu pe dumneata, întrebă Nicolae Iorga, rămas acum fără memorie, de unde te ştiu, zână bună? - Sunt Clio, zise femeia, şi mă bucur că te întâlnesc după atâţia ani. Ai rămas aci în ţară. -Da, zise profesorul cu o beatitudine ciudată, şi o duc bine. E o ţară frumoasă, bogată, fericită... -Duşmanii tăi au pierit, vremea i-a zburătăcit, mai zise Clio. - Da, acum sunt numai între prieteni, între tovarăşi. Ne avem ca fraţii! rosti mecanic savantul. - Eşti cinstit cum se cuvine, sper, azi-mâine îţi fac statuie! - Da, probabil, mai zise Nicolae Iorga privind cu ochii apoşi împrejur. Oricum pe numele meu s-a ridicat o hecatombă de cărţi. Toţi mă consideră şi mă reconsideră. -Atunci cu atât mai bine, zise Clio, - ce-ţi mai doreşti? Profesorul Nicolae Iorga rămase puţin gânditor, cu mintea strânsă ca-ntr-o menghină: casă avea, pensie avea, ouă şi alte alimente, cu puţină osteneală, găsise, era invitat uneori la câte un protocol, pus să recunoască noile realităţi, şi să aşeze pe făuritorii lor în rândul lui Mircea, Ştefan şi Mihai, ba chiar de-asupra lor, de-asupra lui Lavoisier şi Irène Curie, Galileu şi Einstein. Ce putea fi mai bine pentru o ţară care se pusese să clădească pentru o mie de ani, cu fruntea în cerul rombac şi iezerul carpatin din Făgăraş, redând oamenilor o nouă demnitate? Se gândi puţin şi spuse, deodată, cu o semeţie ce topea orice teamă: - Du-mă înapoi la Strejnic şi lasă-i să mă împuşte. E singurul fel în care mai pot rămâne om! În momentul acela auzi foarte aproape o bufnitură şi se prăbuşi cu fruntea-n noroi.

20 III 1988

Picu PĂTRUŢ: Samuel unge pre David împărat

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Nicolae MĂRGINEANU

LA MALMAISON

Amfiteatre şi închisori

Nu-i nici un dubiu, în ultima vreme literatura de ficţiune pierde teren. Apărută mai ales în ultimii doi ani, rod al suferinţelor unei jumătăţi de veac şi plătită nu o dată cu preţul vieţii, literatura document s-a transformat într-un concurent loial şi necesar, adăugând scrisului, în genere, o nouă verticalitate. Nu mulţi sunt cei care au scăpat din infernul meticulos gândit al unui sistem de exterminare mascat, justificat cu cinism de spaima nealterării unei ideologii comuniste ce n-a fost maculată decât în utopia ei iniţială. Cartea regretatului profesor universitar Nicolae Mărgineanu este una din multele ce-au văzut lumina tiparului, dar în felul ei singulară între cele citite de mine. Şi asta nu numai pentru că autorul a petrecut vreme de 16 ani şi două luni în aproape toate închisorile ţării. N-a fost singurul intelectual de marcă supus ordinatorului pieirii, nici unicul dăruit de destin să supravieţuiască, după ce uşile infernului s-au închis în urma sa. A fost însă unul dintre cei puţini învinuiţi că n-a făcut politică şi pedepsit în scopul exterminării pentru că şi-a iubit ţara. Cititorul va descoperi între filele unei existenţe tragice, nu atât suferinţa, lăsată voit în plan secund, ci povestea învinovăţirii pentru motivul, e-adevărat, deloc simplu, că după război şi-a folosit energia şi capacitatea ca Ardealul să fie retrocedat în întregime, nu aşa cum ar fi dorit hitrenia moscovită şi revizionismul maghiar, adică partea să revină la matca patriei înjumătăţită sau numai pe sfert. Îndemnat de dr. Petru Groza, proaspăt numit prim-ministru, să întreprindă o călătorie în America, pentru a pune în cunoştinţă de cauză pe diriguitorii de dincolo de ocean, aflaţi departe de suferinţa noastră şi de trecutul românesc, profesorul Nicolae Mărgineanu, după ce-a sensibilizat oficialităţile Statelor Unite şi a reuşit să schimbe o decizie politică declarat nefavorabilă nouă, cade victimă delaţiunii celor ce vedeau în demersul lui un act ostil înţelegerii Kremlinului de-atunci. Nevoind să recunoască aventura unui spionaj imaginar, nevoind să se înscrie în partidul comunist, nici măcar în Frontul Plugarilor, act ce i-ar fi netezit eliberarea, a fost lăsat şi uitat până la urmă în mâinile celor ce începeau să dea noii orânduiri adevărata ei faţă. În testamentul său, dr. Petru Groza îi cere încă o dată eliberarea, fără un rezultat imediat. Volumul *Amfiteatre şi închisori* este o frescă ardeleană a vâltorii sociale ante şi postbelice, o creionare dureroasă a vieţii universitarului de la catedră, pentru care legionarismul cu metodele sale, ca şi comunismul, nu sunt decât faţetele aceleiaşi medalii. Astăzi, când multora le este jenă să folosescă termenii goliţi de sensul lor patriotic, prin deasa şi neacoperita întrebuinţare a cuvintelor, cartea de memorii *Amfiteatre şi închisori* adânceşte înţelegerea despre cei ce-au populat amfiteatrele şi scoate zăbrelele sub care intelectualul român a fost oprimat de neadevăr şi minciună. La multele şi nu puţin cunoscutele sale lucrări de psihologie, Nicolae Mărgineanu o adaugă şi pe aceasta, îmbogăţind prin postumele sale destăinuiri fila psihologiei vieţii, a iubirii de glie şi a neurii.

Petre SĂLCUDEANU

La Malmaison am fost dezbrăcat la piele, iar doi agenţi au controlat cu de-amănuntul hainele sub supravegherea unui al treilea, care părea şeful arestului.

- Aşază-te în brânci, mi-a spus el după terminarea percheziţiei.

Nu am priceput.

- Aşază-te, mă, în mâini şi în picioare ca să-ţi controlez gaura curului, futu-te în cur pe mă-ta, dobitocule, a spus şeful arestului. Ca să redau autenticitatea scenei şi a locului unde mă aflam, sunt obligat să redau exact cuvintele lui. La sfârşit cel care m-a controlat mi-a dat şi una cu piciorul în fund, ca să fie pe placul şefului său.

Mi s-au reînapoiat hainele şi cu ele în braţe am fost condus imediat la celulă. Celula avea doi pe doi metri, două paturi suprapuse, o măsuţă şi un scaun. Fereastra era deasupra uşii şi da în coridor. Am îmbrăcat cămaşa şi indispensabilii şi m-am băgat în pat. Eram tulburat şi mort de oboseală. După câteva minute însă şeful arestului - o namilă care semăna mai degrabă cu un urangutan decât cu un om - a deschis uşa.

- Te-ai şi băgat în pat, hai? Îmbracă-te repede că nu te-am adus aici să dormi.

În sala de anchetă mă aşteptaû aşezaţi la o masă mai lungă patru mutre grave. Le-am spus "bună seara", dar nu mi-au răspuns.

- Stai jos, mi-a spus unul de la mijlocul rândului, arătându-mi scaunul de la masa din partea opusă lor.

- Când, unde şi de cine ai fost angajat ca agent de Serviciul american de spionaj în timpul studiilor din America?

- Nu pricep rostul acestei întrebări, am răspuns eu. În America am fost cercetător ştiinţific la universitate în calitate de bursier al Fundaţiei Rockefeller. Ca şi d-rul Bagdasar...

- Nu te lega de numele profesorului Bagdasar că-l murdăreşti, iar pe noi să nu ne minţi *că ştim şi laptele pe care l-ai supt de la mă-ta.* Parcă noi nu ştim că Fundaţia Rockfeller era o oficină a Serviciului de spionaj. Ce, ne-a spus-o chiar profesorul Bagdasar, dar el a fost cinstit şi la reîntoarcere s-a lepădat de gangsterii aceştia de americani, în vreme ce tu, ticălosule, ai trădat până în ceasul din urmă, când te-am arestat.

- Bine, dar atunci de ce nu aţi anunţat şi pe prim-ministrul Groza ca să nu facă apel la serviciile mele?

Drept răspuns s-a sculat de pe scaun, a venit la mine şi m-a pălmuit groaznic. A doua zi obrazul stâng îmi era aşa de umflat încât acoperea o parte a ochiului. Canalia era şi stângaci. Semn rău.

- Cu tov. prim-ministru am să stau eu de vorbă mâine dimineaţă ca să-i raportez crimele tale, iar dacă-i mai pomeneşti numele te trimit imediat la beci ca să-ţi primeşti răsplata. Palmele au fost doar un avertisment.

Spre norocul meu în sală a intrat un domn bine legat, de aproximativ 50 de ani, iar cei patru anchetatori s-au ridicat repede în picioare, salutându-l respectuos.

- Să trăiţi, tov. secretar general!

- Ei, recunoaşte? - a întrebat noul venit.

- Nu încă, a răspuns anchetatorul, dar avem noi ac de cojocul lui. Probele noastre de altfel sunt prea evidente ca să poată fi contestate.

- Vă rog atunci să mi le spuneţi şi mie ca să fac imediat dovada inexactităţii lor, am replicat eu.

- Nu tu anchetezi, mi-a spus anchetatorul.

- Domnule profesor, mi-a spus noul venit, ai tot interesul să recunoşti cinstit vina d-tale deoarece aceasta îţi va uşura mult pedeapsa.

- Care vină, domnule secretar general? Spuneţi-mi-o şi mie că eu nu ştiu nici una, ci doar pledoaria mea pentru retrocedarea integrală a Transilvaniei, solicitată de dl prim-ministru Dr. Petru Groza şi încoronată de succes, fapt pentru care m-a asigurat de recunoştinţa ţării...

- Ţi-am spus să nu pomeneşti de numele tov. prim-ministru - a repetat anchetatorul - răstindu-se la mine. Ţi-ai bătut joc destul de bună-credinţa sa...

- Da ce, domnul prim-ministru e copil?

- Îţi spun pentru ultima dată că n-ai voie să pui întrebări...

După ce secretarul general a făcut anchetatorului semn să tacă, mi-a spus:

- Domnule profesor, noi cunoaştem toate acestea, dar d-ta ai jucat dublu...

- Cu cine, domnule secretar general, căci ministrul Berry şi adjunctul său erau reprezentanţii Departamentului de Stat, nu ai Serviciului de spionaj. Spuneţi-mi Dv. un caz când un ministru plenipotenţiar a făcut el însuşi spionaj?

- Iar întrebi! - s-a răstit anchetatorul, dar secretarul general i-a făcut din nou semn să tacă.

- Da, dar nu o să spuneţi nici dv. că America nu are spioni în ţara noastră? - a afirmat secretarul general.

- Probabil că da, poate chiar sigur, dar eu nu am cunoscut nici unul. Mă întreb dacă-i cunoştea şi ministrul Berry căci doar ştiţi foarte bine că agenţii secreţi *sunt secreţi*, aşa cum însăşi denumirea lor arată.

- Dar aţi cunoscut şi ofiţeri americani, ori Biroul II ce face?

- Am cunoscut numai pe lt. colonelul Hostler la o masă în casa lui Shea, consilierul de presă. L-am văzut o singură dată când a vizitat Uzinele Reşiţa, însoţit de ing. Manciu, secretar general al Dlui ministru Gheorghiu-Dej...

- Nu mai este, a întrerupt anchetatorul grăbit. E aici şi el şi a recunoscut că era spion, spunându-ne că a fost angajat chiar de d-ta...

Secretarul general i-a făcut din nou semn să tacă. Din indiscreţia anchetatorului mi-am dat însă seama că nu numai ing. Manciu, ci şi ing. Popp e arestat.

- Prostia aceasta Manciu nu o poate spune, am afirmat eu, iar ca să revin la lt. col. Hostler, convorbirea cu el a fost în ambele cazuri cu persoane străine de faţă. Ministrul Berry, de altfel, a dat dispoziţie subalternilor săi să nu mă invite când au ofiţeri la masă şi să evite orice întâlnire a mea cu ei.

- Dar de ce? - a întrebat anchetatorul.

- Tocmai ca să mă ferească de suspiciuni, am răspuns eu.

- Şi de ce să te ferească?

- Am studiat la aceeaşi universitate, aveam cunoştinţe comune, iar în curgerea vremii la stima noastră reciprocă am adăugat şi prietenia noastră. Cu ea am reuşit în pledoaria mea asupra retrocedării Transilvaniei. Şi tot în virtutea ei am obţinut şi agrementul pentru numirea lui Ralea ca ministru la Washington, serviciu solicitat tot de prim-ministru...

Anchetatorul turba că secretarul general mă lăsa să vorbesc. S-a sculat de la masă şi se plimba furios. Din nenorocire pentru mine, secretarul general părea să-şi dea seama şi el că un dialog la rece, cu argumente raţionale şi cu dovezi palpabile, nu va duce la bun sfârşit.

- Mie îmi pare foarte rău, domnule profesor, că d-ta nu vrei să "colaborezi" cu noi, căci eu de aceea am venit, mi-a spus el într-un târziu. E în interesul d-tale şi îmi pare rău că nu înţelegi. Eşti doar om cu cap şi cu multă carte. Dar, mă rog, treaba d-tale... până la urmă tot ai să recunoşti. Eu însă mă gândeam să te ajut.

După aceste cuvinte s-a ridicat şi a plecat, însoţit de anchetator. La câteva minute anchetatorul s-a reîntors, împreună cu şeful arestului, care m-a dus la beci. Aici alţi doi gealaţi m-au legat la mâini şi la picioare, mi-au introdus genunchii printre mâini şi apoi între genunchi şi mâini mi-au băgat un băţ. M-au ridicat, aşezând băţul pe doi stâlpi. Corpul îmi rămăsese astfel în aer, cu capul în jos, iar picioarele în sus. Şeful arestului a început să mă lovească în fese cu un baston de cauciuc înăuntrul căruia era sârmă împletită. În starea de emoţie în care eram, durere prea mare nu am simţit, dar dimineaţa, când ancheta s-a sfârşit şi am fost lăsat la celulă, mi-am dat seama, spre surpriza mea, că fesele îmi erau complet vinete. Şi mai tristă a fost surpriza când mi-am dat seama că urinez sânge.

- Ei, ţi-au intrat minţile în cap? - a spus anchetatorul, vădit satisfăcut.

Am tăcut.

- Să ne spui când şi unde l-ai cunoscut pe Iuliu Maniu şi care au fost relaţiile cu el, a spus anchetatorul ceva mai blând.

După ce am terminat, mi-a spus cu un ton batjocoritor:

- Zi, spionaj n-a făcut nici acest trădător de rând? Dar a recuposcut el însuşi acest lucru şi de aceea e şi condamnat.

- Din ceea ce am citit în ziare, nu a reieşit acest lucru, am replicat eu.

- Şi ce, vrei să spui că nu e trădător?

- A fost suprema expresie a democraţiei în patria noastră, scrie în Enciclopedia sovietică.

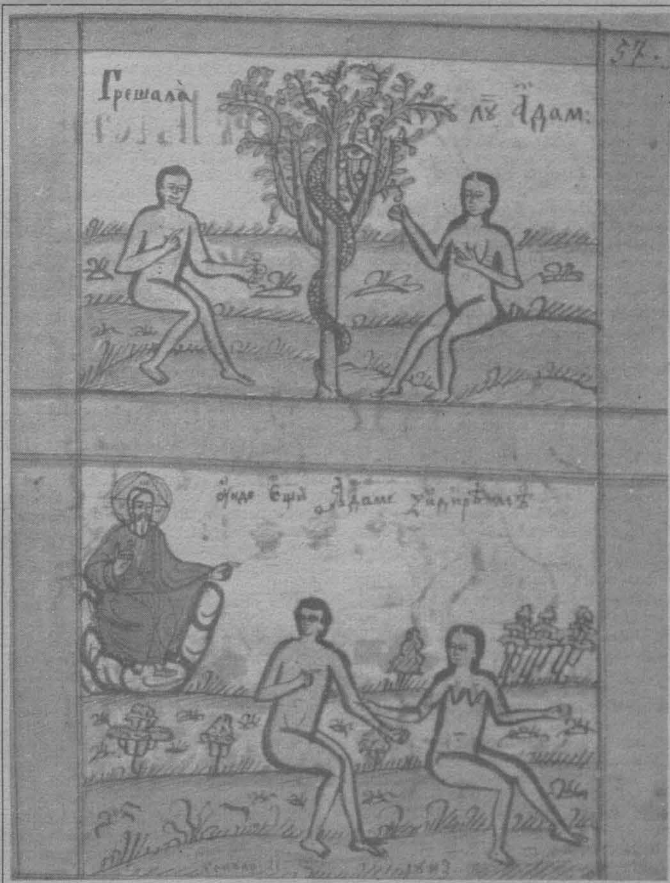
- Lasă-ne şi nu fă pe deşteptul, că ştim şi noi. Aţi fost nişte trădători ordinari cu toţii, a afirmat el mulţumit de sine.

- Da cu banii de la americani ce aţi făcut?

- Nu am luat nici un ban de la americani, ci ing. Popp a depus la McDonald, adjunctul de presă al lui Shea, 2500 dolari pentru a-i păstra în vederea unor eventuale zile grele. Pe mine, pe de altă parte, McDonald m-a rugat să-i aduc unele alimente din satul meu deoarece la Bucureşti se găseau cu greu. Echivalentul lor în valută americană a fost de 50 dolari. L-am rugat şi eu să păstreze această modestă sumă pentru eventuale medicamente sau suc de lămâie şi portocale pentru copii.

- Şi cum poţi să dovedeşti aceste afirmaţii? - a întrebat el.

(continuare în pag. 20)

Picu PĂTRUŢ: Sus - Greşala lui Adam
Jos - Unde eşti Adame, zidirea mea?

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

LA MALMAISON

(urmare din pag. 19)

- Fie că mă lăsați să vorbesc la telefon, fie că îmi dați voie să-i scriu un bilet în care să-i cer "cei 50 dolari pe care-i am la el". Ori, găsiți Dv. altă soluție, din care să rezulte această sumă.

- Să lăsăm treaba aceasta la o parte. Ce-ați făcut cu banii de la americani, căci ați ridicat bani grei?

- De ce atunci am mai simțit nevoia să depunem sumele modeste de mai sus?

- Ți-am spus că nu ai dreptul să pui întrebări, dar se vede că nu ți-e bine, a replicat el.

- Întrevederea secretă dintre Lucrețiu Pătrășcanu și ministrul Berry când și unde a avut loc?

- Nu știu de nici o întrevedere între Pătrășcanu și Berry, am răspuns eu.

- Măi, să fie al dracului, nu știe nimic, dar a fost amestecat în toate - a spus anchetatorul - întorcându-se spre ceilalți trei care până acum nu au spus un cuvânt. Ascultă, unde te crezi? - a spus răstit, întorcându-se spre mine. Ce, crezi că poți să-ți bați joc de noi? Bagă-ți mințile în cap că altfel e de rău. Pătrășcanu ne-a declarat el însuși acest lucru, iar dacă vrei îl aducem să-ți spună chiar el că minți fără nici un obraz. Că e aici și el.

- Vă rog să-l aduceți. Pătrășcanu e om serios și nu poate spune baliverne.

Înfuriat, s-a ridicat de la masă și a început să se plimbe nervos. A sunat. Șeful arestului a sosit imediat.

- Luați-l și administrați-i o nouă lecție, că nu vrea să înțeleagă.

În timpul cât gealații mă legau din nou, a coborât și el în beci, luându-l pe șeful arestului la o parte, ca să-i spună ceva. M-am așteptat la mai rău. Dar de această dată loviturile mi-au fost administrate cu o coadă de mătură peste talpa bocancilor, pe care m-au pus să-i încalț înainte de a fi legat. Loviturile au fost mai puțin dureroase și ca să nu le simt am început să le număr. Au fost 40. În timp însă ce gealații s-au repezit să mă ia jos, o altă namilă de aproape doi metri - care asistase și la anchetă, dar numai pentru intervale scurte - a cerut bățul de cauciuc și a început să mă lovească furios peste fese. La a șaptea lovitură am leșinat de durere, fiindcă îmi atinsese și testiculele. Când m-am trezit eram ud leoarcă. Aruncau apă cu găleata asupra mea. Era și anchetatorul de față. Am urcat treptele coridorului, dus la braț de cei doi gealați. În spatele meu am auzit vocea anchetatorului:

- Să știi că n-a fost legionar, ci a luptat împotriva lor bucurându-se de întreaga simpatie a studenților evrei...

În sala de anchetă, unul din coanchetatori, care n-au spus până acum un cuvânt, dându-și seama de ceea ce s-a întâmplat, părea sincer revoltat.

- Domnule procuror - s-a adresat el celui care a condus ancheta - să-l lăsăm acum pe dl profesor să meargă la celulă să se odihnească. E de altfel ora cinci.

- Da, este adevărat, e chiar trecut de cinci. În sfârșit, domnule profesor, ne pare rău, dar numai d-ta ești de vină. Să știi că o să pățești și mai rău dacă mai continui cu încăpățânarea aceasta, care n-are nici un rost că până la urma urmei tot ai să recunoști. Du-te la celulă și te culcă. La ora nouă, șeful arestului va veni ca să-ți aducă hârtie, cerneală și condei. Îți mai dăm încă o șansă. Scrie despre tot ceea ce te-am întrebat, dar nu mai umbla cu minciuni, ci spune-ne *adevărul adevărat* că altfel e de rău. De la beci se poate ieși și cu picioarele înainte, aceasta să știi...

Am adormit greu deoarece simțeam în urechi bătăile inimii, care a luat-o razna și nu o mai puteam stăpâni. Am fost trezit de mâna gardianului, care-mi scutura brațul.

- N-ai voie să dormi cu fața la perete. Trebuie să dormi numai cu fața spre bec și cu mâinile afară din pătură.

Mai le era teamă și că mă sinucid. De fapt, după o atare noapte, profesorul George Manu de la Catedra de Fizică a Universității din București, cu care ulterior am fost judecat, și-a tăiat vinele cu muchea barei de fier a patului. În timpul cât eram scos la toaletă, la reîntoarcere, observam în partea opusă a coridorului două celule cu ușa deschisă și un gardian așezat pe scaun în fața celulei. De la Manu am aflat că în una era el, iar în cealaltă Pătrășcanu, supravegheați fiind amândoi ca să nu se sinucidă.

La ora nouă am fost trezit și mi s-au adus cerneală, stilou și hârtie. Am început să scriu, dar stam foarte greu pe scaun din cauza rănilor și a testiculului umflat. Pe la orele 12 noul șef de arest, care mi-a adus hârtia, s-a reîntors să vadă cât am scris. Aveam doar o pagină și jumătate. El îmi aduse 25 de coli.

- De ce ai scris atât de puțin?

- Nu pot sta pe scaun din cauza durerilor. Îmi este apoi un testicul foarte umflat din cauza loviturii.

- Ia pătura de pe pat și așaz-o pe scaun.

La aceasta mă gândisem și eu, dar gardianul de serviciu mi-a cerut să o pun înapoi pe pat, amenințându-mă cu bătaia.

După cun ceas a venit și medicul, care m-a examinat și mi-a luat tensiunea.

- Ai avut tensiune? - m-a întrebat el.

- Nu, am avut-o perfect normală, 7 cu 14.

A dat nemulțumit din cap.

- Am să-ți trimit un supozitor pentru testicule. Pune și o batistă udată cu apă rece, dar bine stoarsă și apoi schimb-o din ceas în ceas.

După masă durerile la testicule s-au mai domolit și astfel am mai putut scrie vreo opt pagini. La ora opt primul șef de arest a venit și a luat colile scrise. După un ceas a revenit și m-a scos din nou la anchetă. În sală am găsit aceleași persoane iar, după ce m-am așezat pe scaun, cel care conducea ancheta a luat colile scrise și le-a rupt, spunându-mi:

- Nu te-ai lăsat de rea credință și continui să-ți bați joc de noi. Se vede că lecțiile nu ți-au ajuns, dar nu-i nimic. Mai există și ouă fierte sub umeri ori ace sub unghii sau măsele rupte de cleștele...

Mi-a întins apoi câteva coli de hârtie, spunându-mi:

- Uite, aici e și cerneală și condei. Ia și scrie numele și prenumele, data și locul nașterii, numele părinților, profesiunea... Deasupra scrii "Declarație" și apoi "subsemnatul"... Acum începe și scrie rezumatul meu asupra declarațiilor d-tale de ieri noapte. Începem cu americanii. Scrie! "L-am cunoscut pe ministrul Berry și primul său consilier Melbourne la Sibiu cu ocazia...

După ce am ajuns la rezumatul conversațiilor cu ei, anchetatorul încerca să strecoare noi fraze, din care să reiasă că americanii au cerut la început informații secrete, pe de o parte, și organizarea unei mișcări de rezistență împotriva URSS-ului, pe de altă parte.

- N-am spus aceste lucruri și nu scriu aceste fraze, am răspuns eu.

- Da ce, eu sunt nebun să-ți dictez altceva decât ce ai declarat ieri seara? - a replicat el, uitându-se spre ceilalți coanchetatori pentru a avea aprobarea lor. Anchetatorul din dreapta nu părea însă mulțumit cu procedeul folosit și a spus:

- Tovarășe procuror, să lăsăm pe dl. profesor să ne răspundă verbal la întrebarea dv. și apoi după aceea, dacă rezumatul său nu e bun, atunci să-i reamintim noi ce a spus.

- Tovarășul reprezentant al NKVD-ului e de acord? - a întrebat procurorul pe vecinul său din stânga. Acesta a dat afirmativ din cap.

"În cadrul discuției am ridicat problema retrocedării integrale a Transilvaniei".

- Da, a spus imediat procurorul, întrerupându-mă, și „ministrul Berry a pus imediat condiția ca noi să ne manifestăm adeziunea noastră față de politica americană și să organizăm o mișcare de rezistență împotriva guvernului român și a Uniunii Sovietice..."

- Dar, domnule procuror, vizita ministrului Berry și a lui Melbourne a fost în preajma Crăciunului 1944 când guvernul era format din toate cele patru partide, iar președinte de Consiliu era generalul Rădescu, am observat eu.

- Da, așa-i, a observat ultimul anchetator din dreapta, care propusese ca procurorul să întrebe, iar eu să dau răspunsul verbal, pe care apoi el să-l corecteze dacă nu e exact.

Tot ce a putut reieși din cele scrise de mine în aceste condiții a fost vizita consilierului de presă Shea la Reșița, făcută împreună cu mine și vizita ulterioară a lt. col. Hostler, făcută împreună cu ing. Manciu, din care - după anchetatori - se putea deduce că au venit pentru secrete militare. Ceea ce am refuzat să semnez.

- Consilierul de presă Shea nici n-a vizitat fabrica, ci a dat un film la Casa Sindicatului muncitoresc și apoi a luat masa la direcția Uzinelor, după care a plecat pe domenii la Vila Klaus, unde a dormit o noapte, am ținut eu să observ.

- Și ce, n-a văzut că uzina e în plină activitate și că fabrică tunuri și bombe marine? - a replicat anchetatorul principal.

- Ca să vadă aceste lucruri trebuia să intre în fabrică, am răspuns eu.

- Lasă că ai avut d-ta grijă să-i spui, a spus el.

Aici este cazul să observ că membrii Comisiei de Armistițiu - ruși, englezi și americani - aveau voie, în virtutea armistițiului, să viziteze orice fabrică. Așa, de pildă, a doua zi după ce armata sovietică a intrat în capitală, o comisie de trei ofițeri sovietici au venit la Direcția generală a Uzinelor Reșița din București și au cerut planurile de operații ale tunului antitanc fabricat în uzine, care le-a pricinuit foarte mari pagube. Cereri similare puteau face și membrii Misiunii Engleze și Americane, dar, după știința mea, nu au făcut.

Hărțuiala a durat până la miezul nopții, când șeful arestului a sosit cu fripturile de la restaurantul de vis-à-vis și anchetatorii au început să mănânce. Anchetatorul din dreapta a avut omenia să-mi ofere și mie o felie de pâine cu puțină carne. Ca să nu-l jignesc, am primit.

- Nu o meriți, mi-a spus procurorul, uitându-se cu ură la mine și cu dezaprobare pentru coanchetator.

La început acest coanchetator m-a speriat puțin și la brutalizări de la el m-am așteptat. Era scurt și îndesat cu albeață la ochi și avea brațele tatuate cu șerpi și corpuri de femei. Ulterior mi-am dat însă seama că era de bună credință și dorea dovezi reale asupra vinii mele, nu simple insinuări, făcute de procuror cu totală rea credință. Procurorul, pe de altă parte, fuma numai țigări americane, iar după masă, la cafea, oferea și celorlalți, spunând:

- Fumează și d-ta, măi tovarășe, o țigară bună.

Coanchetatorul din dreapta refuza însă să primească, spunând:

- Mie îmi plac "Naționalele" noastre.

La reluarea anchetei, procurorul a spus:

- Nu vrei să recunoști că ai făcut spionaj deși te-ai dus cu Shea la Reșița, dar atunci cu Paul de ce ai lucrat?

- Nu știu cine a acest Paul, am răspuns eu.

- Cum nu știi, cu Paul Tomșa, a replicat el înfuriat de reaua mea credință, pe care acum avea convingerea că o poate dovedi.

- Nu cunosc acest nume, am răspuns eu.

- Cum nu-l cunoști, a spus înjurându-mă apoi în modul cel mai ordinar. Plin de revoltă, cum dorea să pară, s-a sculat de pe scaun, a venit la mine și mi-a ars alte palme. Satisfăcut, s-a reîntors la loc, spunând celorlalți anchetatori:

– Minte, măi tovarăși, cum n-am mai pomenit.

- Dar eu nu cunosc nici un Paul Tomșa, am replicat scos din minți.

Procurorul s-a reîntors să mă lovească din nou, dar coanchetatorul din dreapta l-a oprit.

- Un moment, tovarășe procuror, că Tomșa e aici și mă duc să-l întreb.

La reîntoarcere a spus cu vădită satisfacție și el:

- Dl profesor are dreptate, Tomșa nu-l cunoaște. Îl cunoaște numai pe ing. Popp, nu și pe dl. prof. Mărgineanu.

- Ei, îmi pare rău, dar de vină este tot d-lui cu minciunile d-sale, a ținut el să spună ca să se scuze față de coanchetatori.

După acest ghinion, aplombul procurorului a scăzut și s-a mulțumit cu ruperea răspunsurilor mele scrise. Lipsa de succes îl obosise, iar pe la orele patru, după o scurtă consultare cu ceilalți coanchetatori, mi-a spus:

- Te duci înapoi la celulă, te lăsăm să dormi din nou până la ora nouă și apoi scrie despre tot ceea ce te-am întrebat în seara și noaptea aceasta. Dar încă o dată îți spun, nu umbla cu minciuni că pe noi în eroare nu ne duci. E spre binele d-tale ca să nu ajungem la alte metode.

La rezultatele dorite, procurorul nu a ajuns nici în următoarele două nopți, iar în ziua a cincea am fost scos la anchetă mai devreme. În sală erau secretarul general și procurorul. Am trăit o clipă de speranțe. Spre deziluzia mea însă, a început acum să țipe și secretarul general, proferând aceleași înjurături și amenințări ca și procurorul.

- Crezi că o să vă lăsăm să vă bateți joc de revoluția socialistă și de clasa muncitoare? Nu, apărăm clasa muncitoare chiar dacă trecem peste mormintele voastre. Drept argument pentru a mă convinge că cele spuse sunt adevărate, a venit la mine și m-a dat cu capul de perete. S-a reîntors apoi spre procuror și i-a spus:

- Fă-l să simtă dreptatea clasei muncitoare pe care o apărăm!

După plecarea lui a venit și procurorul cu morala sa:

- Vezi d-ta în ce situație mă pui! Sunt și eu intelectual ca și d-ta, dar nu vrei să înțelegi. Află că am cerut pedepsirea tovarășului care te-a lovit peste testicule, călcând ordinele mele. Medicul m-a asigurat însă că nu vei avea complicații și mă bucur, spre binele d-tale. Dar totuși, nu vrei să înțelegi că de aici până nu-ți recunoști vina nu ieși. Popp și Manciu, la fel ca și ceilalți din conducerea Reșiței, au recunoscut. Numai d-ta nu vrei să recunoști și mă obligi la măsuri de pedeapsă pe care nu le doresc.

- Dar, domnule procuror, în acest caz, cum spuneți dv., justiția are un motiv în plus să mă condamne deoarece îmi asum răspunderea declarațiilor mele și în fața ei.

- Eu cred mai degrabă că d-ta nu-ți dai seama pe ce lume trăiești, a răspuns el. Dar până la urma urmei ai să vezi că tot ai să recunoști.

Cum ancheta din următoarele două, trei nopți rezultate satisfăcătoare pentru ei nu a dat, am fost trimis iarăși la beci, dar bătut numai pesta talpa bocancilor, ceea ce suportam fără teamă. Brutală și jignitoare era numai atitudinea șefului de arest și a gealaților săi, care continuau cu înjurăturile lor, dându-mi din când în când și câte o palmă sau o lovitură cu piciorul. Din cele ce auzeam în cursul zilei în celulă, mi-am dat seama că eram încă printre norocoșii care au scăpat ușor. În adevăr, n-am cunoscut nici ouăle coapte sub braț, nici ruperea măselelor cu cleștele, nici acele sub unghii în care - așa cum am aflat mai târziu - șeful de arest și gealații săi erau adevărați specialiști. Vaietele continui a doi deținuți din dreapta celulei mele mă speriau și mă îndurerau.

- Mor, nu mai pot, m-au omorât, vai de capul meu...

Unul părea negustor armean. La Jilava am aflat că al doilea era Vijoli, fost guvernator al Băncii Naționale. În una din dimineți a fost adus de la anchetă pe pătură. Nu vorbea, dar vaietele sale surde și mocnite păreau și mai dureroase. Un infern adevărat!

Câteva luni mai târziu organele de partid s-au convins că Vijoli a fost "turnat" de unii dintre colaboratorii săi de reacredință, pe care el i-a pedepsit pentru o seamă de incorectitudini. A fost eliberat. Ulterior a fost chiar ministrul Finanțelor. Bătăușii săi de la Malmaison însă nu au pățit nimic.

- Dar acum mi-a spus procurorul în cursul unei anchete - să lăsăm treburile acestea mărunte cu care ți-am probat doar bună credință pe care nu o ai și să trecem la complotul pe care l-ați pus la cale împotriva guvernului la Clubul Marei Finanțe, asupra căruia noi avem date precise.

- Nu pricep, am răspuns eu.

- Cum nu pricepi? E vorba de complotul pe care l-ați pus la cale în luna mai 1947 la Clubul Marei Finanțe cu americanii. La prima masă, ca să-ți dau date precise, ați fost Aușnit, Popp și d-ta, pe de o parte, și Melbourne, pe de altă parte. Melbourne v-a spus că mișcarea de rezistență trebuie să treacă la fapte concrete ca să pună mâna pe putere. Voi ați fost de acord și atunci la a doua masă a venit ministrul Berry cu care ați pus la cale complotul.

- Despre așa ceva aud numai acum de la dv.

- Cum? Auzi numai acum? Tupeul d-tale e, în adevăr, fără de margini. Nu însă și răbdarea noastră.

Revoltat, a ieșit afară, iar după o minută sau două, șeful arestului a venit și m-a dus la beci, brutalizându-mă pe drum. Pe ultimele trepte m-a lovit și cu piciorul. Am căzut, lovindu-mi rău fruntea. Gealații m-au ridicat, lovindu-mă și ei. Atârnat în băț, șeful arestului a început să mă lovească cu bățul de cauciuc peste fese cu toată furia. Am numărat 40 de lovituri, dar nu s-a oprit la acest număr. Curând după aceea am leșinat de dureri. M-am trezit după ce au aruncat apă asupra mea.

- Hai ridică-te, ce aștepți?

Cum n-am putut să mă ridic, au început să mă lovească cu picioarele. M-au ridicat apoi și m-au dus în sala de anchetă, sprijinindu-mă unul de un braț, iar al doilea de celălalt. Așezat pe scaun, am căzut. Am fost reașezat pe scaun, iar, ca să nu mai cad, m-am sprijinit cu coatele de masă.

- Stai drept pe scaun, nu fă pe nebunul, a zbierat procurorul. Scrie punct de punct cum ați pregătit complotul.

N-am putut. Cum, după toată probabilitatea, arătam lamentabil, coanchetatorul din dreapta a spus:

- Să-l lăsăm un ceas la celulă să-și revie.

- După aceea își pierde iar memoria, a replicat procurorul.

- Să-l lăsăm totuși...

- Tovarășul NKVD-ist este de acord? - a întrebat procurorul, întorcându-se spre vecinul din stânga sa.

Acesta a făcut semn cu capul că da.

Reîntors în celulă, mi-a venit ideea de a-mi însuși fantezia procurorului, recunoscând complotul, pe care oricând îl puteam infirma datorită faptului că în luna mai 1947 ministrul Berry și primul său consilier erau la Conferința de pace de la Paris. La Clubul Marei Finanțe apoi, mesele comandate de Societatea Reșița erau înregistrate atât la Societate cât și la Club. Două mese au fost, dar una în primăvara anului 1945, dată în cinstea consilierului de presă Shea după vizita sa la Reșița, la care au participat Imperiu Mateescu, atașat român de presă pe lângă Shea și procurorul Bănescu, atașat pe lângă Misiunea sovietică. La ea nu au participat nici Aușnit și nici Popp, ci doar ing. Manciu. A doua masă a fost nu după două săptămâni, ci după doi ani, anume în iunie 1947, solicitată fiind de primul ministru Dr. Petru Groza pentru a mijloci cunoștința lui Ralea, Ripoșanu și Stoichița, despre care am scris în capitolul precedent. Ridicolă era apoi însăși ideea în sine de a merge la Clubul Marei Finanțe pentru a discuta o treabă atât de primejdioasă în auzul chelnerilor, care puteau asculta la ușă pentru a informa organele de securitate, ai căror agenți unii dintre ei cu siguranță erau. De aceea un atare complot putea fi discutat cel mult în casele noastre, unde condițiile de discreție erau depline. Pe de altă parte, în ipoteza că cercurile americane ar fi fost interesate în organizarea unui atare complot - ceea ce azi se știe în mod cert că nu a fost cazul - atunci ele în orice caz l-ar fi discutat cu cele trei partide de opoziție - Național-Țărănesc, Național-Liberal și Social-Democrat - care la acea oră aveau cea mai mare priză la masele populare, iar nu cu trei persoane particulare, lipsite de orice apartenență politică și astfel complet necunoscute de masele populare. A mă fi încăpățânat însă până la capăt să nu recunosc decât adevărul ar fi însemnat să-mi primejduiesc viața deoarece nu mai putea fi nici o urmă de îndoială că mă aflam în mâna unui om lipsit de orice scrupule, care pentru a parveni cât mai sus era gata de orice crimă. În timpul zilelor ce au trecut au fost scoși pe pătură, după judecata mea, cel puțin doi morți. De aceea să-mi prind mintea cu acest procuror, lipsit nu numai de scrupule, ci și de cap, nu mai avea nici un rost. Până la judecată voi găsi totuși o persoană cu judecată și de bună credință, căreia să-i dovedesc absurditatea declarațiilor, izvorâte din fantezia psihopată și criminală a procurorului. Ultimul argument ca să accept pentru moment declarațiile absurde ale procurorului era și faptul că urina îmi era din nou plină de sânge. Mult mai mult decât înainte. Ceea ce, desigur, m-a îngrijorat. De aceea, reîntors la sala de anchetă, am spus:

- Domnule procuror, eu sunt bolnav și epuizat deoarece n-am dormit normal aproape de două săptămâni. De aceea memoria mă lasă. Dv. însă spuneți că știți orice. Dictați atunci punerea la cale a complotului, iar dacă între timp sau în zilele următoare o să-mi dau seama că ați dictat ceva greșit, atunci am să vă spun.

Anchetatorul din dreapta nu a fost mulțumit și voia să spună ceva. Procurorul însă a fost foarte mulțumit.

- Foarte bine, domnule profesor. Îți dictez eu.

Fragment din volumul de mărturii *Amfiteatre și închisori*, Editura *Dacia*, Cluj-Napoca 1991. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Voicu Lăscuș.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Exilul şi valorile

Imediat după Revoluţie aproape întregul exil românesc a fost solidar cu noul destin al României. Sincera adeziune a lui E.M.Cioran la ideile Revoluţiei este un autentic act de angajare în noua istorie care se năştea în România începând cu acel tragic 22 Decembrie 1989. Exilul şi-a rostit adevărurile cu conştiinţa că aparţine valorilor naţionale şi europene. Nu a existat o ruptură de ordin estetic între cum se scria acasă şi în străinătate, în sensul comunicării - *limba română* - Când Mircea Eliade mărturisea că limba română este limba în care visează - dar el gândea şi scria tot în limba română, celebrul scriitor sintetiza într-o superbă sintagmă o realitate de ordin existenţial cu implicaţii dintre cele mai profunde în estetica specificului naţional. Scriitorii români din exil, prin operele lor cele mai valoroase, confirmă ideea. Limba română i-a unit într-o solidaritate morală şi estetică reuşind să supravieţuiască prin opere reprezentând specificul naţional, care astăzi aparţin moştenirii europene. Despre exil s-a scris, se scrie (performanţa o deţine Paul Goma, şi în reeditări, dar şi în interviuri care depăşesc... în volum cărţile scrise! O autentică şi sfătoasă soceră de pe malul Senei, în loc să fie pe cel al Prutului!), iar cei mai mulţi şi mai importanţi scriitori sunt tipăriţi în România. Critica de la noi şi din străinătate vorbeşte despre ei, le analizează volumele în context european. Marcello Veneziani este un bun cunoscător al fenomenului românesc, iar *Cultura română şi exilul* e o dovadă a receptării orizontului de valori creat de scriitorii din exil. Interogaţiile sale iau în obiectiv cinci personalităţi ale exilului, nume celebre ale culturii şi artei: Eugen Ionesco, Brâncuşi, Mircea Eliade, E.M.Cioran şi Vintilă Horia. Sunt personalităţi de o extraordinară valoare. Judecăţile lui Marcello Veneziani se ridică pe o valorificare pusă sub zodia spiritului european, originalităţii. Sunt disocieri critice care reuşesc să ne convingă de indentitatea creaţiei gândite şi scrise în exil. Reflecţii ale unui critic care ştie să vadă în spaţiile fenomenului românesc ceea ce există ca specific, ca valoare eternă.

Zaharia SÂNGEORZAN

Pace vouă

"Pace vouă", zise spicul cel verde de grâu şi
căzu secerat de un glonte. Oamenii, cu
ochii holbaţi, pentru o clipă, apoi continuându-şi
mersul spre Fluviu. Acolo o mare armată
durează un Pod peste apa ca păcura
şi ei, care au fost chemaţi de urgenţă
şi-au lăsat copiii, femeile. Dar o dată ajunşi
îşi vor arăta măiestria inegalabilă, vor
viza perfecţiunea.

"Pace vouă", zise adierea de vânt şi deodată
un suflu al unei cumplite explozii o desfigură.
Oamenii, care ieşiseră în câmp să-i dibuiască-
nţelesurile,
se trântiră la pământ, invocând mila lui
Dumnezeu,
uitând că dincolo de câmp e o mare şi dincolo
de mare
o armată ucigaşă, tot din oameni alcătuită.
Şi vrură să le mângâie faţa o suavă adiere
de vânt,
însă aerul se prăbuşise ca un acoperiş
în flăcări.

Ion POPESCU

Spre Aheron

O, câte am văzut pe lumea asta!
De câte am văzut orbim pe-ncetul,
'nainte de-a ne fi lovit năpasta
îi învăţăm şi morţii alfabetul.

Dar literele i le scrim pe carte
mereu nelămurindu-ne, mereu,
visându-l permanent pe Dumnezeu
ce uită să ne scape de la moarte.

Şi dacă i-am crezut că este Totul
şi noi trăim în lumea nimănui,
când trecem peste mări şi zări de-a-notul
să ne salute El cu mâna Lui.

Şi să ne spună când i-am răsărit
în gândul singur fără de hotare:
"Copiii mei, dar bine aţi venit
de dincolo de mare şi de zare!"

...Astfel, când Aheronul trece-l-vom
ne vom gândi în noaptea către ziuă
cât e de greu să fii pe lume Om...
De-aceea spunem, uneori, Adio!

Gh. D. VASILE

Picu PĂTRUŢ: Jertfa lui Avraam

O mare tradiţie europeană

Cultura română şi exilul

de Marcello Veneziani

O străveche baladă românească povesteşte că un prinţ legendar, Negru Vodă, cere la nouă meşteri zidari să-i construiască mănăstirea cea mai frumoasă din lume, cea de la Argeş. Meşterii se apucă de lucru dar lucrarea nu înaintează; în fiecare noapte zidurile se surpă. Până când şeful zidarilor, Meşterul Manole, nu va afla în somn că murii nu vor putea fi zidiţi decât dacă îşi va sacrifica el însuşi ceea ce are mai drag pe lume: soţia şi copilul pe care aceasta îl aşteaptă. Este simbolistica unui "rit al construcţiei" după cum o defineşte românul Mircea Eliade; dar simbolismul acela pare să se aplice, invers, la "ritul distrugerii" inaugurat de Ceauşescu în Transilvania o dată cu proiectul dezrădăcinării miilor de centre în care bătea inima străveche a României ţărăneşti, extins apoi la întreaga ţară.

Imaginea însângerată a unui despot "balcanic" poate lăsa impresia unei distanţe ce nu poate fi umplută între România tradiţiei de cultură şi civilizaţie europeană precum şi ideea că trecerea dureroasă a României s-a datorat naturii diferite a acestui popor faţă de mai *europenii* unguri, polonezi, ceho-slovaci sau germani de răsărit. În schimb, cultura română a dat Europei în aceste ultime decenii o contribuţie de primă mărime care se poate însuma în cinci nume: Eugen Ionesco, Brâncuşi, Mircea Eliade, E. M. Cioran şi Vintilă Horia.

Traiecte diferite şi sensibilităţi diferite, aplicate în lumea teatrului sau a artelor figurative, a istoriei religiilor sau a literaturii ori a gândirii existenţiale: totuşi, cei cinci români risipiţi prin toată Europa (dar gravitând în special la Paris) se rezumă într-un destin şi într-un desen: în toţi este evident refuzul primatului istoriei şi a raţiunii şi în toţi este vie aşteptarea de a scruta existenţa dincolo de vreme. În cultura română din exil este clar refuzul Occidentului secularizat în numele unei origini care este însăşi originea Europei. Persistă în aceşti autori refuzul istoricismului şi al progresismului, al oricărui raţionalism optimist sau iluminist.

Ionesco a redus istoria la caz şi raţiunea la absurd, deschizându-se, în fine, la religie şi verificând dincolo de lucruri abisul semnificaţiilor, chinul aparenţelor, vanitatea pozitivismului superficial. Şi Brâncuşi a fost obsedat în opera sa de întoarcerile în adâncurile fiinţei care era şi o întoarcere în pântecul matern al originilor româneşti, a tradiţiilor sale populare şi a mitologiilor sale arhaice.

Chiar trăind în centrul revoluţiilor artistice, Brâncuşi a rămas, după cum spune Eliade, "un ţăran din Carpaţi" care în centrul Parisului şi-a construit o casă în stilul unei locuinţe ţărăneşti româneşti. "În toată viaţa mea - spunea Brâncuşi - n-am căutat decât esenţa zborului", ca dublu semn al depăşirii condiţiei umane şi, deci, al transcendenţei şi, totodată, de libertate de creare şi de întoarcere spre locurile pierdute ale României. Îndărătul coajei profane a istoriei, a raţiunii şi a vieţii contemporane, Mircea Eliade a regăsit chemarea sacrală a naturii şi a eternelor întoarceri ale mitului şi ale reprezentărilor simbolice, al sacrului ascuns în profan, descoperind câtă *religio* se ascunde încă în spatele raţionalelor nebunii ale istoriei. Studiile sale despre homo religiosus, despre vechile şi noile credinţe şi, totodată, operele sale beletristice arată încă o dată chipul român al unei culturi care caută să-şi ilumineze propriile sale rădăcini.

Cioran a scrutat în spatele raţiunii pentru a-i dezvălui presupunerile sale mizerabile, spre a descoperi nebunii ancestrale şi peisaje nihilistice înnegrite. Dar, şi mai mult, a rupt legătura nupţială dintre om şi istorie contemplând "dezlegarea" omului de evenimente. După Cioran: "omul face istoria şi istoria, la rându-i, îl desface". În acest cinic şi sclipitor deraciné care vorbeşte "cea mai frumoasă franceză" care există astăzi se arată, totuşi, în negativ, antica neîncredere românească faţă de secularizarea culturii moderne.

În schimb, Horia s-a prezentat explicit ca un "intelectual împotriva timpului său" angajând o implacabilă luptă împotriva mizeriilor prezentului, în numele tradiţiei dar şi al viitorului, conjugând o profundă credinţă religioasă cu atenţia spre noi ştiinţe care descompun determinismul materialist şi pozitivist al modernităţii. Că Horia simte apartenenţa României la Europa mediteranä o demonstrează nu doar pasiunea sa pentru Dante şi Papini (împărtăşită de Eliade) dar şi încăpăţânarea cu care îi corectează pe cei care îi numesc "rumâni" şi nu "români".

Pe lângă aceste drumuri diferite se descoperă un fir comun; un fir de departe care vine din sufletul acelui popor şi din spiritul unui pământ ce trăieşte pe *limen*-ul dintre Orient şi Occident şi care reprezintă, într-un anume fel, mărturia unei origini. Dar firul acela comun trimite şi spre o condiţie spirituală, cea a Exilatului. Atunci când între un om şi rădăcinile lui se interpune un spaţiu, fermentează, ca mijloc de apărare, refuzul timpului şi al istoriei care îl despart de origini. Istoria care îl constrânge la exil se frânge şi atunci el se întoarce în *illud tempus* după cum scrie Eliade, se întoarce în pământul natal din care, în ceea ce priveşte realitatea spirituală, nu a fost niciodată plecat. Modernităţii care devoră spaţiul dar care este devorată de timp, Exilatul opune, dimpotrivă, disoluţia timpului pentru a-şi recuceri spaţiul străvechi, materna *tellus*.

Exilul devine astfel, în intelectualii români, o categorie a spiritului. După jucăuşul *deraciné* care se leagănă pe străzile Parisului se descoperă în proza lui Cioran un urlet nesfârşit diluat într-o disperare cosmică modestă şi zâmbitoare; un urlet mimat în dansul unui stil captivant, ironic, care uneori se iveşte în goliciunea lui, vibraţie dureroasă a rădăcinilor dezgropate. Pentru intelectualii români: "Dumnezeu s-a născut în exil" cum a scris Horia în romanul cu acelaşi titlu. Din întâlnirea cu România pe drumul eliberării de asfixianta *suprastructură* comunistă nu va avea, deci, să se îmbogăţească numai România. Energii carstice de adâncimi insondabile înconjoară acele pământuri danubiene şi îi evocă Europei propriile ei origini. Spre a nu cădea în nihilism şi dezorientare.

("Il tempo", Roma, 3 ianuarie 1990)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ARTE PLASTICE

RETROSPECTIVA OTTO DIX

Toamna trecută a fost, se pare, favorabilă, în Germania, bilanţurilor cu caracter istoric. Cel puţin în pictură. Lumea resimte o acută nevoie de a se cunoaşte, probabil pentru că debusolarea este gravă. Două retrospective mă atrag, prin caracterul lor particular: a lui Max Ernst, de la Düsseldorf, şi a lui Otto Dix, de la Stuttgart.

Adăpostită în galeriile de pictură ale elegantului oraş de pe Neckar, expoziţia Dix marchează centenarul naşterii unui pictor care, celebru în anii douăzeci - treizeci, a intrat apoi într-o nedreaptă umbră. Păşind prin sălile muzeului, mărturisesc că eram hotărât să înţeleg şi ce înseamnă, totuşi, expresionism. Cuvintele lui Yvan Goll nu mă părăseau: "expresionismul se aseamănă cu clasicismul. Are însă mai mult creier şi mai puţin sentiment, mai mult extaz şi mai puţin vis". Ar fi vorba, adică, spre lauda lui, mai mult de o atitudine faţă de viaţă şi mai puţin de un simplu curent artistic.

Privesc mai întâi pânzele despre război ale lui Dix. A fost şi el pe front şi, o dată cu alţii, a pictat enorm pe această temă. Tablourile sunt uriaşe, ocupând un spaţiu aparte în sălile muzeului, luminat discret, încât griurile dobândesc un spor de elocvenţă. Pentru Dix, măcelul la care participase nu a devenit o ocazie pitorească, ci un prilej de verificare şi de transformare a credinţei sale în om. A reuşit astfel să ajungă la o viziune întunecată asupra fiinţei umane. Firavul optimism de la începuturi a fost profund zdruncinat, semenul nu i se mai pare nici pe departe atât de seducător. Dimpotrivă, Dix îl priveşte dintr-o dată cu cinism, liniile şi culorile din care îl compune sunt tot mai încâlcite şi mai neguroase. Se foloseşte cu precădere de monocromie şi de compoziţia simbolică, neîndrăznind să abordeze încă portretul: era prea înverşunat pe semeni şi nu voia să eşueze în caricatură. Căuta un mijloc propriu de exprimare. În pânza intitulată "Autoportret în chip de Marte", artistul nu se cruţă nici pe sine. O dovadă că era conştient de metamorfoza pe care o suferise şi că nu se excludea din dezastrul cosmic. Omul i se prezintă ca o salată în care au fost amestecate stele, case, tunuri, corăbii, orbite goale, maxilare plutind în neant. Nu groaza se iţeşte de dincolo de toate acestea, ci o viziune calculată, care îşi construieşte minuţios eşafodajul, cel ce o posedă nelăsându-se impresionat în nici un fel de sentimentalisme. Această răceală a compoziţiei îl va şi duce, de altfel, pe Dix în fotoliul de membru al Academiei de Arte Frumoase din München. Naziştii îl vor exclude, desigur, mai întâi pe criteriul lor preferat - nearianismul. Apoi, pentru că Dix reprezenta expresionismul, curent spiritual care nu agrea idolatrizarea.

Am încercat să întrezăresc, îndărătul contorsionărilor şi diformităţilor de pe simeze, dacă cel ce a ţinut penelul în mână până în clipa morţii, în 1969, a considerat că există ceva sfânt pe lume. Nu cred că a fost prea greu, deoarece artistul nu-şi ascunde adevăratele gânduri, nu se travesteşte şi nu se căzneşte să fie original. A făcut şi de acestea, însă după cel de al doilea război, în pânze care se voiau la modă, când, de fapt, moda era el însuşi, iar prin 1960 Dix nu făcea altceva decât să se autopastişeze. Începea postmodernismul, adică epoca artei calchiate şi neputincioase.

Dar pe Otto Dix cel veritabil îl găsesc cu precădere pe pânzele pictate în deceniul al treilea. Din ele transpare şi sfinţenia în care credea artistul, o sfinţenie răsucită, căci are în mijlocul ei păcatul şi iadul. Amândouă proliferând în oraş. Un citadinism al groazei, al frumuseţii văcsuite, al unei hore mecanice pe care o încing manechine dezarticulate. "Grosstadt-Triptychon", pictat în 1927 - 1928, aproape că îl zdrobeşte pe privitor. Este atâta răceală în concepţia pictorului, atâta nefiinţă în bietele fiinţe care dansează sfârşite de manierism, pe ritmul şleampăt al unei orchestre lihnite şi, în acelaşi timp, atâta netă delimitare a contururilor că, pe încetul, similitudinile cu adevăratul spirit al expresionismului încep să iasă la iveală, ascunse fiind de pojghiţa realistă. Abia aici poate fi admirat Dix în toată originalitatea lui, care mi se pare a consta în învingerea realismului pe terenul propriu acestuia. Culoarea este lucrată până în cele mai mărunte detalii, nuanţele uimesc prin diversitate (cred că Otto Dix are câteva zeci de tonuri de roşu), desenul este extrem de sever. Însă toate elementele sunt strict separate; de pildă nuanţele aceleiaşi culori, conturul unui pantof ori cutele unei rochii. Din acest cartezianism al delimitărilor izbucneşte disperatul urlet al expresionistului Dix, pictor renumit, între anii 1915 - 1935, în Germania, pentru aşa-zisul realism al scenelor orăşeneşti. De fapt, pictorul academician era un neastâmpărat, un bântuit de fantasme şi de fantome, punea totul la îndoială şi ridica deasupra tuturor sacralitatea păcatului. Mai mult chiar, savura culpa şi cobora măreţia catedralei la suferinţa omenească. Nu e lipsită această blasfemie de trăirea goticului, deşi sentimentul se produce în cu totul alt registru, acela obişnuit lui Dix, al demitizării. În "Die Nonne", ogiva este travestită în simboluri neaşteptate, redusă la dimensiuni umane ori, cum s-ar spune în magazinele de pe Königsstrasse, "stark reduziert". Austera călugăriţă a devenit o biată epavă, zdrobită de spaima păcatului. În pânzele lui Dix, sălăşluieşte Dumnezeul nemilos al Gheenei impudice.

Mă opresc îndelung în faţa a două tablouri: "Mama şi copilul" şi "Portretul actorului Heinrich George". Primul, datând din 1923, este un fel de "Pietà" şi probabila Madonă are chipul schimonosit de sărăcie, iar pruncul, înveşmântat în alb, poartă încă din scutece grimasa sluţeniei adulte. Mesia se anunţă la fel de hâd ca aceea care l-a zămislit şi care îl protejează cu suavitate de cimpanzeu ursuz. Cât despre actorul Heinrich George, el pare o arătare venită de undeva, din hăurile sufletului. Pe o faţă buhăită şi crâmpoţită, ochii strălucesc cu fascinaţie satanică. Matahala iese din ramă, se revarsă dincoace, în lumea privitorului, şi maculează cu agresivitatea-i animalică ceea ce noi socotim bun şi drept. Dix aproape te convinge că dreptatea e de partea măgăoaiei al cărei portret l-a desenat cu neasemuită perfecţiune. De aceea te şi convinge. Câtă forţă i-a trebuit oare să nu sfârşească într-un ospiciu?!

Într-o piesă despre un "pitic fanfaron" (*Hydalla*), Wedekind exclamă: "un ticălos viu e mai folositor pentru societate decât un mare profet mort". Aşa se face că oamenii lui Otto Dix preferă să fie ticăloşi vii. Pictorul era hipnotizat de proliferarea abjecţiei, de unde şi motivul frecvent al graviditătii, în care feminitatea este desfigurată de hidoşenie şi putrid. Impresionant este faptul că Otto Dix nu s-a lăsat copleşit de această silă existenţială şi, pentru a rezista, şi-a inoculat o bună doză de cinism. De unde şi valabilitatea lecţiei sale, foarte actuală în lumea buimacă de azi: mai degrabă modern, decât postmodern. De aceea, sălile muzeului din Stuttgart erau arhipline.

Otto DIX: *Hecate II*

Dan MĂNUCĂ

Fotografia şi viziunea artistică

Artele nelimitate de barierele limbii au avantajul unei mai largi comprehensibilităţi, fiind receptabile în priză directă. Muzica, artele vizuale traversează nestingherit frontierele percepţiei, deşi impactul lor sensibil întâmpină, la rându-i, o audienţă selectivă, după tipologia spiritualităţilor naţionale sau zonale. S-a glosat mult despre universalitatea limbajului muzical, dar diferenţierile între linia melodică asiatică, europeană sau africană sunt evidente şi fac, nu o dată, mai greu accesibilă receptarea estetică a compoziţiilor. O secţionare şi mai profundă intervine înăuntrul acestor mari zone spirituale, în Asia între muzica indiană, chineză, arabă sau ebraică, în Europa între cea italiană, germană sau rusă. Matricea stilistică îşi spune cuvântul şi într-o creaţie comună a unor compozitori de naţionalităţi şi facturi artistice diferite. Rapsodia pentru pian de Rahmaniov, pe variaţiuni de Paganini, păstrează specificul italian doar în partitura solistică, masivele părţi de orchestraţie fiind dominate de melosul slav cu notele lui grave.

Artele vizuale, cu deosebire cele noi - fotografia şi filmul - au mai pregnante virtualităţi de universalitate, depăşind bornele lingvistice şi unele standarde de receptare dependente de nivelul cultural, de mentalităţi, sau registru emoţional. Influenţa mediului geografic, ca şi a tipurilor de spiritualitate şi-au pus totdeauna amprenta pe artele vizuale. Pictura nordicilor, ca şi fotografia artiştilor din acest spaţiu, este dominată de tonuri mai închise în raport cu cea a meridionalilor, datorită luminii, climei şi atitudinii spirituale diferite. Chinezii îşi realizează fotografia de peisaj în maniera picturii lor tradiţionale, etajând perspectiva, "mutând-o " din profunzime pe verticală şi estompând adesea detaliile în ceaţă. Fotografia rusă propune peisagistica pădurii de mesteceni şi a iernii într-o manieră apropiată picturii clasice naţionale. Şi în zona culturii hispanice se poate remarca un tip specific de fotografie cultivând predilect contrastul puternic între alb şi negru.

Se pare că există o ascunsă relaţie între fotoimagine şi tipurile de spiritualitate detectabile în zonele mari de cultură (asiatică, latină etc.), în câmpul artelor plastice, literaturii, filosofiei, ca şi o anumită privire a artei fotografice determinată de atitudinea mentală şi starea emoţională în faţa realităţii şi a transcendenţei. Există moduri specifice de receptare. De la Eminescu încoace, românii privesc teiul cu un spor de sensibilitate, în raport cu alte etnii. Reputaţii fotografi europeni n-au reuşit să realizeze reproduceri ale fabuloasei arte chineze, pentru un album editat la Milano, de calitatea celor obţinute de fotografii chinezi - mai modest înzestraţi tehnic şi ca palmares profesional - pentru simplul motiv că aceştia din urmă înţelegeau mai profund mesajul estetic al artei lor naţionale.

Realizată într-o zonă spirituală de impact între raţionalitatea de tip socratic a Europei apusene şi sensibilitatea orientală, fotografia românească îşi plasează, adesea, valorile de vârf în redarea peisajului, probabil ca reflex al dragostei poporului român pentru natură, de care îl leagă o străveche comuniune de suflet. Doi artişti importanţi ai fotopeisajului românesc, Aurel Mihailopol şi Dan Dinescu, şi-au îndreptat atenţia spre formele de relief vălurite, poate şi sub influenţa spaţiului mioritic, caracteristic spiritualităţii noastre. Mari peisagişti americani - şi mă gândesc, în primul rând, la Ansel Adams - au însă predilecţia verticalului, a piscurilor muntoase ca "tronul lui Dumnezeu " din parcul naţional Yosemite, predilecţie legată de elevaţia spiritului gotic. Românii, ca şi alte popoare din spaţiul balcanic, dominaţi de spiritul sofianic, aleg perspectiva orizontală. Dar chiar şi în regalul de culori al câmpurilor de rapiţă înflorită ale lui Aurel Mihailopol pliuri ale reliefului compun o legănare a spaţiului, nu sugerează încremenirea plană a stepei sau pustei, ca în fotografia rusă sau maghiară. Calmul, blândeţea luminii, ritmul molcom al geometriei culturilor, al fâneţelor şi căpiţelor înşirate pe plai, fac farmecul fotografiilor lui Dan Dinescu, din Ţara Maramureşului.

Un specific ar putea fi dat şi de frecvenţa inspiraţiei mediului citadin sau rural. Spre deosebire de confraţii lor occidentali, fotografii români se simt mai solidari cu lumea satului, ilustrând în peisajele lor aserţiunea blagiană că veşnicia s-a născut la sat. Tonurile fotografiei color sunt mai domoale, în acord cu armonia cromatică a obiectelor de artă populară românească.

Desigur, aceste disocieri trebuie făcute cu prudenţă, fotografia rămânând, totuşi, piesa forte a unei viziuni artistice şi a unei receptări cu înalt grad de universalitate, dat în primul rând de obiectivitatea tehnicii, mai profund implicată în acest gen de artă, precum şi de sentimentul că lumea a devenit, prin fotoimaginea statică şi dinamică, un mare sat, în care comunicarea şi comuniunea pot fi atât de lesne şi emoţional realizate.

Victor BOTEZ

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Un reviriment al artei "pop"?

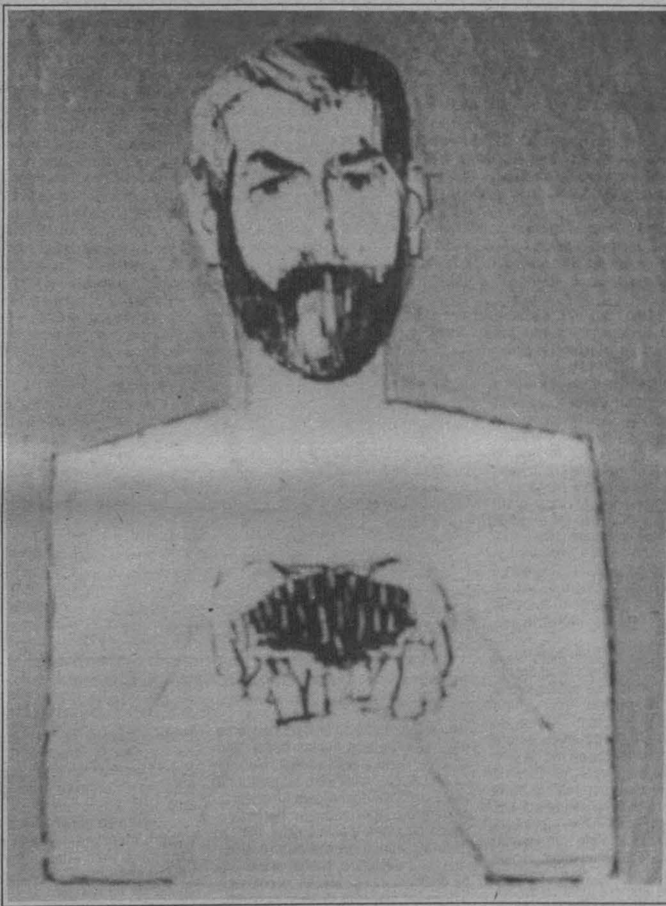
Se pare că, la patru decenii după ivirea ei în atelierele augustei Academii Regale din Londra, arta *pop* stârneşte o neaşteptată reacţie adversă. Am aflat, de pildă, că ilustraţiile numărului de acum câteva săptămâni al "Literatorului" au provocat nedumeriri de felul acelora pe care fondatorii de acum patru decenii ai mişcării şi le-ar fi dorit, de bună seamă. De fapt, e şi firesc ca, în atmosfera noastră culturală, asemenea lipsă de adeziune la principiile - de altfel, insistent şi uneori zgomotos afirmate de artiştii *pop* înşişi - să fie greu de imaginat. Pentru că, încă de la începuturile ei, această direcţie pe care, ceva mai târziu, comentatorii artei din ultimele decenii au integrat-o în vastul câmp al postmodernismului s-a definit ca o vehementă reacţie împotriva fetişizării produsului comercial în serie, termen care atingea şi teritoriul culturii de consum de la mijlocul secolului.

În 1956, s-a deschis la Londra o expoziţie cu un titlu provocator-- *Aceasta e ziua de mâine*. Acolo, Richard Hamilton - care avea să devină unul dintre fruntaşii noului curent - a prezentat cea dintâi operă considerată apoi de istoricii artei *pop* ca aparţinând integral acestei mişcări (pe atunci numită de unii "noul suprarealism"). Lucrarea se intitula *Care sunt exact lucrurile care fac căminele de astăzi atât de deosebite, atât de seducătoare?* Un personaj masculin cu umerii largi, tors muşchiulos, asemenea acelora care începuseră să se arate la recent iniţiatele concursuri de frumuseţe bărbătească ("Mr.Universe") şi modul unei convenţionale frumuseţi de cabaret, de felul celor de pe coperţile revistelor strident erotice, amândouă în mijlocul unei camere mobilate cu toate acele obiecte care constituiau confortul ideal al micului burghez contemporan. Reproducerea, mult mărită, a unei reviste ilustrate ("Poveşti de dragoste pentru tineret"), o lampă cu picior pe abajurul căreia e reprodusă emblema firmei Ford, un televizor, o uriaşă cutie de jambon conservat, un magnetofon; la capătul scării ce coboară în cameră (oh! mult visata scară interioară, la fel cu cele din luxoasele apartamente ale filmelor hollywoodiene!), o femeie, ce pare a nu băga de seamă prezenţa celorlalte personaje, mânuieşte un aspirator de praf, însoţit, bineînţeles, de un anunţ publicitar care îi laudă însuşirile în comparaţie cu alte aspiratoare, pe fereastră se zăreşte reclama luminoasă a unui cinematograf la care rulează ("matineu şi seară") un film muzical din nesfârşita serie a dulcegelor poveşti produse de studiourile californiene ale timpului.

Banalitatea acestui univers sufletesc ("atât de deosebit, atât de seducător") e reconstituită meticulos, cu o neascunsă ironie. (Bărbatul, de pildă, ţine în mână o imensă bomboană de soiul acelora care, înfipte într-un băţ, sunt îndelung supte de copii; în inscripţia "Tootsie Lolli pop", marca foarte cunoscută a unui asemenea fel de bomboană, silaba POP e mult mărită).

O dată cu *Care sînt exact...*, recuzita artei *pop* era, în bună parte, constituită. Evident, nu era vorba de o recuzită inventată, ci de notarea sarcastică a unor obiecte reale dintr-un mediu cotidian, foarte obişnuit, copleşit de reclame, de obiecte în serie, de imagini convenţionale, un mediu în care arta (reprezentată aici de o reproducere *poster*), cinematograful, televiziunea intrau în aceeaşi categorie ca şi emblemele mărcilor de automobil. Scena se transformă, astfel, într-o consemnare a locurilor comune din cultura comercială.

Când, peste câţiva ani, arta *pop* va trece Atlanticul, va afla în atmosfera americană un mediu încă şi mai prielnic, fireşte, împlinirii programului ei. Lumea supermagazinului, a ambalajelor menite să câştige opţiunile clientelei, a reclamelor gigantice din pieţele centrale ale oraşelor şi de pe marginea marilor şosele, a industriei filmelor şi revistelor porno, unde eroii erau deopotrivă vedetele cinematografului western sau ale serialului de televiziune, jucătorii de baseball, personajele benzilor desenate şi oamenii politici, ale căror imagini invadau de-a valma zidurile aglomeraţiilor urbane şi pereţii dormitoarelor paşnice,punea la îndemână un repertoriu extraordinar de bogat.

Constantin PILIUŢĂ - Autoportret

Artiştii americani descopereau astfel posibilitatea de a vorbi mai convingător despre propria lume, aceea în care se născuseră şi care nu mai ascundea pentru ei nici o surpriză, nu-i mai şoca, aşa cum se întâmpla cu colegii lor de generaţie de la răsărit de Atlantic. E, de altminteri, firesc ca aceşti tineri care copilăriseră în case unde masa de seară se alcătuia repede din cutii de supă concentrată, din cutii de legume gata preparate, din cutii de deserturi, iar micul dejun ieşea din cutiile de lapte şi din cutiile de cereale îndulcite şi colorate din belşug să se simtă foarte la îndemână în prezenţa acestui gen de artă. De altminteri, unii dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai artei *pop* îşi făcuseră ucenicia, după ce absolviseră academiile de artă, în atelierele de proiectare ale firmelor de reclamă comercială sau în redacţiile ziarelor de mare tiraj, în secţiile unde se concepeau paginile de divertisment şi unde, bineînţeles, un loc central era ocupat de banda desenată.

Pentru olandezii şi flamanzii secolului al XVII-lea mesele somptuos încărcate cu vânat, cu cărnuri şi fructe, care făceau parte din îmbelşugatul lor decor zilnic, erau un subiect predilect al pictorilor, o provocare la rezolvarea plină de virtuozitate a unor subiecte ce aveau să însemne gloria "naturii moarte" ca gen artistic. Americanii secolului al XX-lea se aşează în fiecare zi în jurul unor mese în care fripturile şi supele, sosurile şi prăjiturile vin direct din magazin, în cutii multicolorate. De ce nu ar fi cutia de conserve normalul subiect de natură moartă? De ce să se picteze care cu boi sau poştalioane romantice cu patru perechi de cai (aşa cum treceau, e drept, prin vastele câmpii ale Vestului american din secolul trecut, dar pe care americanii de astăzi nu le-au văzut decât în nostalgice poze cromolitografice), şi nu automobilele ce se îmbulzesc pe străzi şi pe şosele şi fac, oricum, parte din existenţa obişnuită a americanului de rând? Pentru că, evident, ceea ce era, în secolul trecut, pentru artişti ai Vestului, pentru Bingham, Catlin sau Miller, diligenţa, mijlocul de transport al acelei vremi, e automobilul pentru artiştii de astăzi. Cu atât mai mult cu cât automobilul a ajuns de mult un fetiş al civilizaţiei moderne, un fetiş banal, pentru că americanul consideră de mult că vechiul obicei de a te fotografia în faţa Fordului proaspăt cumpărat e un semn sigur de prost gust (dar care continuă să fie practicat mai ales de recenţii imigranţi, veniţi din ţări unde automobilul e un ideal greu de atins).

Artiştii *pop* nu elimină peisajul din pictura lor. Dar peisajul contemporan înseamnă pentru ei şoseaua care trece, dreaptă, monotonă, până la orizont printr-o privelişte acoperită de mari panouri publicitare care nu te lasă să vezi nimic altceva, înseamnă şirul nesfârşit de staţii de benzină şi de restaurante construite din prefabricate, cu interioare mobilate cu mese şi scaune din material plastic, fabricate în serie, asemănătoare până la identitate, înseamnă marginile de oraş, în care casele şi grădinile sunt croite după planurile unor ateliere de proiecte tipizate.

La primii artişti, în Anglia, arta *pop* îşi mărturisea, în repetatele ei programe şi manifeste, aspiraţiile de a rămâne indiferentă în înregistrarea realităţii; cu toate că ea nu a izbutit întotdeauna să-şi ascundă ironia şi sarcasmul. În Statele Unite, ea a căpătat, însă, o inconfundabilă rezonanţă tragică: artiştii americani dovedesc o acută conştiinţă a existenţei inseriate. Omul, constată de pildă Jasper Johns, devine o ţintă în care făpturile umane, privite ca pe ferestruicile unor celule, se înşiruie în jurul cercurilor ce aşteaptă, parcă, să se tragă primul glonţ.

O dezarmantă rutină a actului cultural, un recurs sistematic la poncifuri, nenumărate concesii făcute acelor forme ce, satisfăcând gustul public, aduc cât mai multe profituri - acestea sunt obiectivele polemicii implicite purtate de arta *pop*. Dar, mai ales în vremea tragicului război din Vietnam, viziunea ei a căpătat un accent mai grav şi persistenţa fetişurilor produse de industria culturală - erotismul, vedetele cinematografice şi sportive, amuzamentul facil şi, în general, tot ceea ce nu solicită prea mult intelectul - sunt tratate cu o vehemenţă necunoscută înainte în imaginile acestei direcţii artistice.

În 1974, comentariile la o expoziţie deschisă la Muzeul Whitney din New York au proclamat "amurgul artei *pop* ": ea nu mai e în stare să provoace *şocul*, să deruteze, să iște întrebări şi nedumeriri. "S-a instituţionalizat - se spunea atunci -, nu mai poate produce nici o surpriză"! Cred că artiştii americani ar fi foarte mulţumiţi să afle că, la două decenii după aceea, arta lor mai are capacitatea de a provoca mirări şi chiar indignări, adică tocmai ceea ce îşi propuseseră ei. E drept, reacţia aceasta s-a produs într-o ţară în care invazia produsului în serie, a ambalajelor multicolore menite să-ţi ia ochii (oh! paşnicul obicei comercial de la noi de a ţi se da brânza în palmă!), a reclamei nu i-a ameninţat niciodată pe sărmanii ei locuitori.

Poate că abia acum, când un comerţ privatizat înţeles, atât de des, strâmb, meschin şi vulgar până la aroganţă se instalează în oraşele noastre (ba chiar şi în satele unde apar diverse "boutiques" şi "consignaţii"), devine posibilă apariţia, şi la noi, a unor forme ale artei *pop*.

Dan GRIGORESCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

MUZICĂ

Fratele meu, cel care...

La 19 martie, Dinu Lipatti ar fi împlinit 75 de ani. Moment de reculegere și totodată prilej de meditație asupra personalității marelui muzician român. Schița de portret pe care o publicăm este un extras inedit din memoriile lui Valentin Lipatti, *Strada Povernei 23.*

Viața și cariera artistică a lui Dinu Lipatti s-au clădit pe o sănătate precară, care explică multe din trăsăturile sale de comportament și dă un sens stoicismului cu care omul și-a suportat destinul.

Temperament limfatic, Dinu avea să moară de limfogranulomatoză malignă, după ce, încă din fragedă copilărie, fusese chinuit de o cifoscolioză care nu s-a putut niciodată corija. Așa se face că, într-o familie în care bărbații erau mai curând înalți, statura lui era mică și ușor disproporționată, deoarece capul și trăsăturile chipului erau parcă croite pentru un trup mai înalt, care nu reușise să crească. De altfel, a fost toată viața copleșit de această stare a sănătății: gimnastica medicală și extensiunile zilnice de coloană la care se supunea, cura de soare la mare, patul de lemn pe care dormea, gripele și afecțiunile pulmonare, lipsa frecventă de apetit au introdus în viața copilului și a adolescentului o dimensiune medicală, care era mărturia săcâitoare a complexului său biologic carent. Ceea ce a determinat de altfel și o îngrijire atentă din partea părinților, a mamei în primul rând. A fost un copil bolnăvicios și cocoloșit.

În relațiile adolescentului cu primele femei din viața sa, complexul de inferioritate fizică a constituit un handicap permanent: Dinu nu îndrăznea să se îndrăgostească de vreo fată tânără și nici s-o cunoască. În primii 22 de ani de existență, a avut doar câteva legături vremelnice și nesemnificative fie cu femei mai în vârstă și deci mai înțelegătoare, fie cu "preotese ale amorului tarifat". Pe acest fundal erotico-sentimental care-și aștepta împlinirea, întâlnirea fizică și spirituală cu Madeleine Cantacuzino, în 1939, a căpătat valoarea unei revelații definitive.

Era un mare timid și un om foarte modest, în viața de toate zilele ca și în comportamentul său de artist. Toată viața a fost bântuit de un trac, care atingea valori paroxistice în zilele premergătoare concertului: nu mai putea practic să mănânce, se hrănea doar cu lichide în așteptarea marelui efort pe care i-l cerea orice apariție în public. După concert, seara târziu, putea în sfârșit să stea la masă și să-i întrebe cu sfială pe cei din jur cum le-a plăcut concertul... O astfel de timiditate nu era numai legată de o dereglare a sistemului neuro-vegetativ, era și o atitudine psihică obișnuită la el: Dinu nu-i înfrunta pe oameni, nu-i brusca și nu-i jignea, ci se lăsa mai curând sfătuit, condus, ajutat. Dar nu dominat, pentru că, pe acest fond de carență biologică și de timiditate, personalitatea sa morală și artistică se constituise încă de copil, pură și neînținată. Băietandrul acesta ciudat, cu un fizic nu foarte atrăgător și cu un comportament lipsit de expansivitate cuceritoare, era cu totul altcineva când se așeza la pian. Grav, serios, transcedental, mistuit de muzică ca de o pasiune unică și ireversibilă, adolescentul devenea frumos, înalt, puternic, sublim... rareori mi-a fost dat să văd o transfigurare atât de puternică. Pesemne că el era plămădit în mod compensator din suferință și bucurie, trăsături care s-au accentuat în anii ultimi ai vieții și pe care toți contemporanii le-au observat în amintirile lor despre marele artist.

În fața lui Bach, Mozart sau Beethoven, Dinu era conștient de limitele umane ale talentului său. Dar îndoiala sa era sistematică, metodică ca la Descartes, și nu degenera în scepticism. Dinu oficia, ca un preot, cu smerenie și cu încredere că harul va pogorî asupra lui în fiecare seară. Având în fond acea mistică a muzicii, care-i distinge pe artiștii de geniu de marii interpreți. Cred de altfel că ei se împart în "sfinți" și "vrăjitori". Dinu era sfânt, după cum sfinți erau și George Enescu sau Perlea cel din ultimii ani, spre deosebire de un Toscanini, un Celibidache sau un Rubinstein, clasabili mai curând în categoria vrăjitori.

Omul era modest și în felul lui zilnic de a fi. Vorbea și dădea mâna cu toată lumea, în special cu oamenii simpli, cărora le mulțumea cu un surâs cald pentru orice mic gest sau serviciu. Nu era o bună creștere impusă din exterior, ci o drăgălășenie sufletească înnăscută, amestec cuceritor de bunătate, de timiditate și modestie. Căci omul era de o generozitate care păstrase marca ușor naivă a copilăriei. Dinu se dăruia fără socoteală. Îi ajuta pe prieteni, se cheltuia pentru ei, le dădea sfaturi muzicale colegilor, era lipsit de orice sentiment de meschinărie sau calcul egoist. Așa se explică de ce a putut deveni, la Conservatorul din Geneva, un mare profesor de interpretare, adorat de elevi nu numai pentru ce-i învăța, dar și pentru felul cum o făcea.

În acest complex de bunătate expansivă, o singură notă restrictivă, care căpăta la un om ca el o semnificație ciudată și comică: Dinu era econom, chiar avar uneori pentru lucruri mărunte. Își ținea mărunțișul într-un portofel în formă de potcoavă și da bacșișuri destul de mici, după ce cântărise cu grijă fiecare bănuț; își nota până la centimă cheltuielile efectuate, și aceasta într-o perioadă în care nu era deloc strâmtorat materialicește. Cînd locuiam vara în Franța la o pensiune unde meniul era plătit dinainte, mânca tot ce i se oferea, chiar dacă nu-i plăcea prea tare, spunându-mi mi în glumă mai în serios: "Mănâncă, că tot e plătit..." Cred că moștenise această trăsătură de la tata, care era un om generos și totodată parcimonios față de lucrurile neînsemnate.

Rămăsese până târziu copilăros și temător de felul brutal și uneori absurd în care evenimentele se desfășurau în jurul lui. Se speria ușor, fiind hipersensibil și imaginativ. Avea, de exemplu, oroare de păianjeni și era suficient să desenez, ca să râd de el, o asemenea mică gânganie pe zidul de lângă patul în care dormea, ca să ia gluma drept realitate și să-i trebuiască mult timp să-și revină în fire. Iubea însă natura, florile, animalele - în special câinii - norii care fugeau pe cer, vântul, ploaia, ninsoarea. Până pe la cincisprezece ani, s-a jucat cu zmeul, pe care-l confecționa el însuși cu multă grijă și-l înălța foarte sus...

Pe un fundal de melancolie și de reflexivitate, Dinu era o fire veselă. Prichindelul cu sănătate șubredă și cu multe complexe fizice râdea ușor și-i făcea și pe alții să râdă, primul lui client și beneficiar fiind eu. Cred că m-a iubit foarte mult pe când eram copil și, cum aveam șase ani mai puțin decât el, îi plăcea să-mi spună povești, în timpul mesei, nu ca să mă facă să mănânc - pentru că de poftă nu duceam lipsă - ci ca să mă amuze. Dar Dinu nu inventa povești de copil banale și inepte. El dezvolta zi de zi un întreg "serial" cu personaje luate din viața noastră: eroii povestirilor sale pline de haz erau, în general, oamenii de la Fundățeanca*, mai ales vătaful Niță Bugheanu. În imaginația lui de povestitor, acesta devenea un personaj real și totodată legendar, întâmplările născocite fiind un amestec de western și de fantezie suprarealistă. Știa să întrerupă povestirea acolo unde trebuie, să menajeze suspense-ul, așa cum știe s-o facă un autor de foiletoane, dacă magnetofonul ar fi existat prin anii '30, am avea azi un inimaginabil Dinu Lipatti povestitor oral, de felul în care descriu și cântă lumea romancierii latino-americani... Darul său de improvizație se regăsea evident și în muzică: când era bine dispus sau ușor amețit de băutură, îi plăcea să compună pe neașteptate muzică de jazz. Această inventivitate verbală și muzicală constituia încă o expresie a firii sale spontane, genuine, fermecătoare.

Dinu era totodată axat pe o singură pasiune: muzica. O monomanie care-l solicita integral. Muncea enorm, în fiecare zi, cu

Margareta STERIAN - Autoportret

regularitate, iarna ca și vara, pe vreme urâtă ca și pe timp frumos, bolnav sau sănătos, contrariat sau fericit. Muncea ca un călugăr benedictin, nu pentru că așa îl învățase domnișoara Musicescu, ci pentru că perfecțiunea spre care tindea nu putea fi atinsă altfel. Munca în fața pianului nu era pentru el un chin, ci o desfătare. Numai atunci era pe deplin el însuși. Mediul înconjurător îi devenea oarecum străin și inoportun; fratele mai mic îl săcâia cu întrebări neghioabe, mama cu sfaturi prea grijulii, tata cu vederi utopice... Dinu se cufunda în muzică, cu care se identifica. Munca în fața pianului - ipostază anticipativă a concertului - era obiect de împlinire și de cercetare înfrigurată. Era singur, departe de noi, abstras din contingență, într-o lume în care numai cei aleși pot pătrunde. Dinu avea în cel mai înalt grad conștiința că muzica este un lucru grav, că trebuie s-o slujești și nu să te slujești de ea. Străin exhibiționismului care umple astăzi lumea creației artistice, avea cultul textului, al fidelității și respectului față de operă, "adevărata și unica noastră religie". Scrisoarea pe care a trimis-o unui tânăr pianist din Africa de Sud, care-i cerea sfatul, a rămas o admirabilă mărturie de credință, testamentul său moral și estetic, pe care timpul nu l-a alterat.

Existau firește în viața sa și momente de odihnă, în care muzica era mai puțin prezentă. Îndeletnicirile sale se axau pe dexteritatea manuală, pe gustul pentru tehnică, în măsura în care aceasta implica căutarea preciziei, a exactității, a perfecțiunii. De copil, Dinu a devenit un excelent fotograf, care-și developa cu minuțiozitate clișeele, frecventând magazine de specialitate și având acasă un adevărat arsenal de trepieduri, lămpi, cârpe negre, filtre de lumină, săruri și acizi. La un moment dat, prin 1930-1931, a fost cuprins de gustul construcției de aparate de radio. Un prieten al familiei, bătrânul inginer Marinescu, pasionat și el de radiofonie, își petrecea după-amiezele cu Dinu să monteze împreună, după scheme complicate, cutii de radio cu pâlnie și antenă-cadru mobilă, asemenea aparatelor de goniometrie... A învățat să dactilografieze pe mașini de scris ale epocii, *Erica* sau *Remington*, bătându-și mai totdeauna singur corespondența. A fost câtăva vreme un filatelist meticulos, care-și clasa colecția de timbre după catalogul *Yvert et Tellier*. L-a captivat apoi la Paris condusul automobilului, devenind un foarte bun șofer. Ba chiar, în seri lungi de iarnă, la București sau la Fundățeanca, a fost cuprins de plăcerea de a tricota fulare groase de lână.

Cultura sa generală s-a constituit treptat, mergând mână în mână cu experiența vieții. Adultul învățase să vorbească bine franțuzește, avea cunoștințe de literatură destul de largi, lecturi suficiente pentru a se descurca într-o viață consacrată de altfel exclusiv muzicii.

Avea cultul prieteniei, pe care, lucru mai rareori întâlnit, și-o manifesta cu toată sinceritatea față de colegii de breaslă. Exemplul cel mai strălucit și mai emoționant a fost prietenia lui cu Clara Haskil. Dinu găsise în Clara un suflet de excepție, la nivelul său de înțelegere și de trăire a muzicii. Dincolo de admirația pe care i-o purta, Clara a proiectat asupra lui Dinu o iubire nemărturisită, dar care străbate adesea în corespondența lor. Prietenia lor exemplară avea să se exprime mai târziu printr-un devotament reciproc de o rară constanță: Clara cheltuindu-se să-l introducă pe Dinu, încă puțin cunoscut, în cercurile muzicale elvețiene și să-i procure primele angajamente de concertist; Dinu adesea bolnav cedându-i propriile concerte. Venerația pe care Clara Haskil o avea pentru Dinu Lipatti era atât de copleșitoare și absolută, încât era suficient să știe că el se află în sală la vreun recital de-al ei ca să schimbe pe loc acele piese din program pe care le cânta și el. Auzindu-l din dou la sosirea lui în Elveția, Clara mărturisea într-o scrisoare către o prietenă: "Toată lumea a amuțit de stupefacție și de admirație. Nici chiar Horowitz nu a produs o asemenea impresie în tinerețea sa. Este o adevărată revoluție în lumea muzicală, și-ți trebuie un curaj teribil să mai poți cânta în public după el și chiar înainte de el". La rândul lui, Dinu o considera pe Clara Haskil drept una din marile muziciene ale timpului și nu înceta să i-o spună, să o încurajeze pe draga lui prietenă, atât de neajutorată și de complexată. Tonul scrisorilor sale către Clara este plin de această prețuire și afecțiune, învăluit mai totdeauna într-un stil jucăuș și glumeț propriu spiritului său. Nu cunosc nimic mai pur, mai delicat și mai mișcător decât această prietenie cimentată, peste timp, de muzică.

Biografii lui Dinu Lipatti vor fi poate tentați în viitor să-l înfățișeze ca pe un artist cu un destin eminamente romantic: copil-minune, cu o sănătate precară, mistuit de o pasiune unică - muzica - și care moare la 33 de ani de o boală necruțătoare. Ce poate fi mai romantic într-adevăr și mai apt pentru un film lacrimogen? O asemenea imgine nu ar corespunde însă decât parțial adevărul și ar simplifica în tot cazul datele fundamentale ale personalității sale. Dinu Lipatti avea o structură psihică de un echilibru evident. Nu era un dionisiac, ci mai curând un apollinic. Temperamental era un clasic, căci lirismul său era interiorizat și controlat de rațiune.

Contemporanii au relevat de-altfel, pe bună dreptate, la artistul ajuns în ultimii ani de viață, acel amestec permanent de veselie și de melancolie, de entuziasm copilăresc și resemnare gravă, de seriozitate și umor, de pasiune și deznădejde, de seninătate în fața morții, de voință absolută de a-și duce până la capăt misiunea cu care se simțea investit. Și toate aceste trăsături contradictorii s-au constituit într-o unitate psihică și morală dominată de rigoare, de luciditate și de un patetism reținut. Nadia Boulanger a lăsat în această privință o pagină definitivă:

"Viața acestei ființe fragile, bolnave - scrie ea - nu a fost decât un șir aproape neîntrerupt de victorii ale spiritului asupra trupului. Cu un adevărat eroism moral, a învins încercări care i-ar fi doborât pe oamenii cei mai puternici; cu o energie de neîmblânzit a luptat cu boala până în clipa în care inima lui a încetat să bată. Se știa de multă vreme condamnat, așa cum ne-a mărturisit dragul lui doctor Henri Dubois-Ferrière, dar pentru a-i sprijini pe cei care-l iubea și poate pentru a nu-și diminua propriul său curaj, se comporta ca și cum ar fi fost sigur că se va vindeca. Până la capăt a iubit viața din toate puterile sale, care păreau să fie câteodată nelimitate. Rămânea plin de fantezie, de ghidușii, se amuza de o farsă, era sensibil la cea mai mică atenție, era generos până la exces. Se dăruia fără să socotească, își dăruia chiar timpul care-i era măsurat, era gata să facă servicii și se străduia să facă plăcere altora, să le fie de folos. Avea un simț delicat al prieteniei și o discreție care făceau ca prietenia lui să plutească, ușoară, în sufletul celor cărora le-o dăruia... Desigur, dispariția sa este o nenorocire ireparabilă, dar în durerea noastră nu trebuie să uităm că o amintire de neșters îi prelungește prezența și că rămânem îmbogățiți prin tot ceea ce el a fost, prin ansamblul excepțional al însușirilor sale și prin acordul total dintre viața și opera sa. Ce exemplu de conștiință, de probitate, de uitare de sine, de curaj invincibil, de perfectă modestie, de politețe înnăscută, de puritate nu ne-a dăruit el oare?..."**

Un cuvânt despre patriotismul lui Dinu Lipatti. A rămas cetățean român până la moarte și nu a încetat să vibreze la bucuriile și suferințele neamului său. "Înstrăinarea de care vorbești - îi scria el din Geneva lui Romeo Orchiș la 21 mai 1946 - nu poate avea loc sub nici o formă, deoarece fiecare succes personal reprezintă pentru mine și un succes național".

Valentin LIPATTI

* Una din proprietățile familiei Lipatti, în comuna Leordeni din județul Argeș.
** În *Hommage à Dinu Lipatti*, Labor et Fides, Genève, 1951, p.33

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TEATRU

SILVIU PURCĂRETE:

"Succesele sunt bune fiindcă îţi dau uneori libertatea să greşeşti"

- D-le Silviu Purcărete, sunteţi astăzi un regizor român de notorietate mondială. Ubu Rex cu scene din Macbeth a fost încununat cu prestigioase premii la Edinburg, are în urmă un turneu de succes în Germania, în faţă alte două în Italia şi Israel. Nu cu mult timp în urmă au fost prezenţi la Craiova trei directori de importante festivaluri internaţionale din Marea Britanie, Olanda şi Japonia să vă vadă Titus Andronicus. După Ubu Rex... se pare că şi acest nou spectacol al dv. va avea o strălucită carieră internaţională. Deocamdată, oricum, biletele de avion pentru Japonia sunt deja cumpărate. Nu vă flatez, aşadar, spunându-vă că sunteţi, după decembrie ' 89, singurul regizor român care a constituit pentru mine o mare revelaţie. Dacă Liviu Ciulei şi Andrei Şerban au confirmat, venind să lucreze în ţară, ceea ce s-a aşteptat de la ei, dv. în schimb v-aţi desprins spectaculos din seria bunilor şi foarte bunilor regizori pe care îi avem şi aţi devenit o celebritate. Vă cunosc modestia şi sunt convins că ascultaţi cu jenă aceste cuvinte. Vă rog să mă credeţi că le rostesc în deplină cunoştinţă de cauză. Mai mult, vă mărturisesc că mă simt vinovat că în spectacolele dv. anterioare, acelea de la Constanţa, Piatra Neamţ şi Teatrul Mic, nu am anticipat etapa Craiova. Oare ce miracol s-a produs? Aţi găsit la Craiova condiţii de lucru mult mai propice decât în alte părţi? Nu m-aş mira, dl Boroghină e considerat între directorii de teatru o excepţie, are de acum o aură de legendă...

- Nu aş vorbi neapărat de miracole, dar de anume împrejurări speciale, favorizante unui climat creator, da. La Craiova toţi actorii locuiesc aproape de teatru. Nu fac mai mult de patru-cinci minute până la teatru. Vin la teatru odihniţi, mai puţin solicitaţi nervos, nu sunt furioşi că a întârziat autobuzul, că au călătorit pe scară sau că nu au putut să se oprească la o coadă pentru cumpărături. Pe de altă parte, e posibil ca şi faptul că teatrul este unic să aibă o consecinţă favorabilă. Nu eşti preocupat să afli ce se întâmplă la vecini. Nu tragi cu urechea la bârfe. Starea de concentrare către care tindem cu toţii se realizează mult mai uşor în provincie. În Bucureşti este mult mai greu. Actorii sunt mult mai expuşi tentaţiilor din afara teatrului.

- Ce rol are pentru dvs. devoţiunea trupei? Presupun că la Craiova actorii vă acordă o încredere absolută.

- Devoţiune e un fel de a spune. Când am lucrat la *Ubu Rex*... au fost destul de multe acte de indisciplină. Iar în momentul în care eşti foarte grăbit şi trebuie să scoţi un spectacol repede astfel de acte enervează, creează tensiuni potrivnice creaţiei. Am fost de aceea, contrar obiceiurilor mele, deseori isteric, scandalagiu. Mi-am pierdut de foarte multe ori cumpătul şi repetiţiile aveau o atmosferă cazonă. Datorită indisciplinei şi datorită faptului că mulţi nu au crezut în spectacol. Unii chiar mi-au atras atenţia că nu au făcut institutul ca să care roabe. După succesul de la Edinburg, după celelalte perspective ce s-au ivit, turneе la Parma, Ierusalim, Tokyo, atitudinile s-au modificat radical. Când am început lucrul la *Titus Andronicus* am remarcat că în jur domneşte o linişte cutremurătoare. Toată lumea stătea şi aştepta în scenă. Au fost cazuri când nu aveam nevoie decât de doi actori, când pe ceilalţi încercam să-i conving să plece. În zadar, nu plecau. Aproape că le era frică să nu-i scot din distribuţie. Până şi maşiniştii stăteau în tăcere. Liniştea devenise de-a dreptul descumpănitoare. La *Titus Andronicus* o vreme am suspendat repetiţiile după o oră, o oră şi jumătate. Lucrurile nu se clarificau, nu se legau. Am construit un act întreg şi atunci când a fost gata, după primul şnur, am descoperit că era o tâmpenie şi am renunţat la el. Totuşi, nu a protestat nimeni!

- Să înţeleg că lucraţi spontan, la inspiraţie, că nu vă elaboraţi spectacolul mai întâi pe hârtie sau în minte?

- Niciodată nu am reuşit să vin la repetiţie cu o "lecţie" învăţată pe de rost de acasă. În general îmi fac "lecţiile" acasă, dar adopt faţă de ele o detaşare, o flexibilitate obligatorie în teatru. Eu nu pot să ştiu totul dinainte. Desigur, există într-o viziune nişte puncte fundamentale ce nu se schimbă. Dar forma, particularităţile, căile sau detaliile apar în cursul repetiţiilor. Sunt elemente vii, normale, care se petrec pe scenă. Comunicarea între mine şi actorii din Craiova este de aşa natură încât ei realizează, în cele din urmă, că în spectacol nu li se sugrumă personalitatea, ci, dimpotrivă, le este stimulată şi folosită într-un mod pe care poate nu l-au bănuit şi pe care poate nici eu la început nu l-am bănuit. Actorii au înţeles, cu foarte puţine excepţii, că nu sunt nişte instrumente ale imaginii altuia, nişte pioni pe tabla de şah, ci elemente creatoare decisive pentru valoarea spectacolului.

- Gândul că lucraţi la un spectacol pentru "export" a avut vreun efect asupra muncii la Titus Andronicus*?*

- Perspectiva de a fi invitaţi în Japonia a fost o sursă de tensiune în plus. Noi iniţial ne-am propus să terminăm spectacolul în ultima zi a lunii februarie. Nu s-a putut! Am amânat premiera cu două săptămâni. Delegatul japonez a venit însă în 29 februarie. A făcut douăzeci de mii de km, ori cât o fi făcut, să vadă premiera şi a văzut doar câteva scene. După părerea mea au fost dezastruoase. Dar el a fost mulţumit. A spus că-şi imaginează cum va arăta spectacolul. Era un japonez clasic, politicos, dar şi misterios totodată. Am repetat într-adevăr cu obsesia venirii lui. Îl simţeam cum se apropie centimetru cu centimetru. Aş zice că traseul lui geografic s-a petrecut în sufletul nostru pe o stare emoţională foarte mare.

- Ce apreciaţi că este definitoriu pentru forma şi stilul spectacolelor dvs.?

- Eu mă exprim în general prin imagini predominant vizuale pe care le completez câteodată şi cu unele sonore. Am un stil eclectic. Această exprimare teatrală

Nicolae DĂRĂSCU (1883-1959): Autoportret

de tip vizual este din punct de vedere teoretic demodată. Este împotriva teoriilor noi şi creative în teatru. Chiar şi împotriva liniei generate de Peter Brook. Vizualizarea excesivă pe mine însă mă ajută să mă exprim cel mai bine. Cred că e vorba aici de un mod de percepere personală a teatrului. În sensul că teatrul se poate face în sute şi mii de feluri. Important e ca el să fie viu, firesc, să comunice cu spectatorul direct, eficient. Îmi este greu să-mi dau seama cum se ajunge la aşa ceva. Nu vă ascund, în altă ordine de idei, că la Craiova s-a întâmplat, în plan tehnic, un lucru care m-a surprins: întâlnirea cu un spaţiu de joc enorm. La Teatrul Mic, de exemplu, imaginea vizuală a fost totdeauna limitată de posibilitatea practică de a te exprima ţinând cont de dimensiunea redusă a scenei. Însăşi relaţia actorului cu spectatorii aici era cu totul de alt tip. Când am ajuns la Craiova şi am descoperit o scenă gigantică am încercat o adevărată plăcere. De aceea, ultimele mele spectacole au o construcţie spaţială pe care o armonizez cu sunetul. Fundamentală pentru teatru este nevoia sau efortul de a armoniza toate componentele ce stau la îndemâna regizorului. Dacă vreţi, spre a da un alt exemplu, *Piaţeta* a fost un spectacol mai puţin vizual, într-un fel mai puţin pe gustul meu. Dar între spectacolele în aer liber făcute la Constanţa pe texte antice, *Hecuba, Legendele atrizilor*, şi cele de la Teatrul Naţional din Craiova există o legătură, un soi de continuitate pe care nu am căutat-o.

- Într-un eventual clasament al propriilor spectacole ce situaţi în vîrf?

- Îmi este foarte greu să-mi judec şi categorisesc cariera şi spectacolele. Este evident că participarea cu *Ubu Rex*... la Festivalul de la Edinburg, acum un an, a însemnat pentru mine o şansă extraordinară. Succesele sunt bune fiindcă îţi dau uneori libertatea să greşeşti. Este clar că succesul naţional al spectacolului nostru cu *Ubu Rex*..., a fost aproape în întregime consecinţa succesului de la Edinburg. Până la momentul Edinburg ceea ce a fost neplăcut în legătură cu acest spectacol, atât pentru mine cât şi pentru cei de la Craiova, a fost lipsa de interes asupra lui şi nu opiniile criticilor. Lipsa de interes ni s-a părut suspectă şi nu rezervele unora sau altora. Asta e ceea ce comentam pe holurile teatrului.

- Credeţi că fără premiul de la Edinburg spectacolul cu Ubu Rex *ar fi avut o altă soartă?*

- Da, da! Dar aceasta e o chestiune valabilă nu numai pentru noi. Am venit de la Edinburg cu un premiu frumos înrămat şi toţi se opresc şi-l admiră. Greutatea lui nici eu nu o înţeleg pe deplin. Dar iată că, funcţionează!

- Aţi avut cumva sentimentul, după ' 89, că libertatea de gândire a regizorilor veniţi din străinătate este mult mai mare decât a acelora ce au trăit şi lucrat în ţară?

- Întoarcerea unor foarte mari regizori din străinătate, mă gândesc în primul rând la Andrei Şerban şi Liviu Ciulei, a reprezentat şi continuă să reprezinte un câştig imens pentru cultura românească. Implicit şi pentru mine personal. Totuşi, am convingerea că ei nu au fost primiţi ca nişte mari regizori, ci ca nişte ayatolahi. Omagiile ce le-au fost adresate au vizat mai mult sanctitatea lor şi mai puţin opera. O asemenea atitudine nu mi s-a părut că a rănit pe cineva dintre autohtoni. Eu am apreciat-o ca fiind mai degrabă jignitoare pentru aceşti mari oameni de teatru. Repet: venirea lui Andrei Şerban şi Liviu Ciulei în ţară a însemnat pentru teatrul românesc un lucru extraordinar. Scoaterea lor însă din mediul profesional al deceniilor, pe de o parte, ori mânjirea cu noroiul unor excese de zel pseudonaţionalist, pe de altă parte, au constituit acte şi reacţii la fel de absurde şi mitocăneşti.

- D-le Silviu Purcărete, ştiţi că în primele luni postrevoluţionare mulţi dintre colegii dvs. au ezitat să lucreze. Unii au declarat chiar că se simt derutaţi, că au nevoie de o anume perioadă de purificare. De aici şi numeroase speculaţii cu privire la o posibilă criză a teatrului. Din fericire, treptat s-a intrat în normalitate. Cum aţi fost dvs. marcat de evenimente? Evident, profesional şi nu politic.

- Pentru munca mea în teatru schimbările din decembrie ' 89 au însemnat destul de puţin. Nu am avut senzaţia că s-a întâmplat ceva în mod special cu mine. Întotdeauna în profesia mea am fost interesat în cea mai mare măsură de textele clasice. Asta a făcut să nu fiu prea des în conflict cu diferitele şi rafinatele forme de cenzură. Consider, de aceea, că mi-am exercitat şi înainte de revoluţie, atât cât am pu[illegible] libertatea artistică. S-a întâmplat însă altcev[illegible] Schimbarea domiciliului artistic, nu au importanţă motivele, a avut loc în anul 1989. Plecarea dintr-o instituţie remarcabilă, Teatrul Mic, în alta tot pe atât de remarcabilă, Teatrul Naţional din Craiova, mie mi-a priit, am trăit-o ca pe o eliberare personală. Nu-mi dau încă seama dacă evenimentele fundamentale petrecute în decembrie ' 89 au fost pentru mine doar de natură politică sau au avut şi urmări de ordin creator.

- Locuiţi în prezent la Craiova?

- Nu! Nu sunt nici acum mutat la Craiova. Acolo este locul unde îmi exercit constant profesiunea şi pot să-mi pun în aplicare un program regizoral pe care la Teatrul Mic nu-l puteam realiza fiindcă erau mai mulţi regizori şi teatrul avea un program al lui. În vreme ce Teatrul Naţional din Craiova este instituţia care mi-a acceptat deplin programul personal şi l-a însuşit şi mi-a oferit toate condiţiile necesare pentru a-l realiza.

- Nu vă ascund că sunt tentat, ori de câte ori reflectez retrospectiv la spectacolele dvs., să descopăr în ele o substanţă politică violent contestatară. Alegoria din Piticul din grădina de vară *îmi amintesc că am şi comentat-o în acest sens. Zic şi eu: atât cât am putut şi atât cât s-a putut. Aţi urmărit premeditat să realizaţi un teatru politic, de critică la adresa puterii totalitare?*

- Termenul de violenţă contestatară nu mi-a trecut nici o clipă prin minte. Acum îl aud pentru prima oară. S-ar putea să existe aşa ceva în spectacolele mele, dar nu mi-am propus niciodată un program de contestaţie. Eu mă consider o fire calmă şi clasică. Fireşte, astfel de probleme apar în miezul operei artistice, orice act artistic este un act contestatar. Dar una e să-ţi propui să faci un teatru care să zguduie societatea din temelii, ori doar un sector al ei, şi alta să-ţi propui, aşa cum mi-am propus eu, să faci o operă frumoasă, la un mod mai burghez, care să conţină contestaţia implicit şi natural.

- Spectacolul cu Titus Andronicus *spune ceea ce aţi dorit?*

- Da! Sigur că este vorba de o piesă specială care a fost uitată secole de-a rândul. A adus-o în atenţia lumii montarea relativ izolată, dar strălucită, a lui Peter Brook din ' 53 sau ' 54. După aceasta a urmat o nouă tăcere. Abia în ultimii ani a început iarăşi să fie monatată. În ceea ce mă priveşte, nu ştiu dacă această piesă a devenit familiară pentru caracterul ei excesiv de violent, de sângeros, dacă neapărat concentrarea de agresivitate este aceea ce-l atrage pe omul zilei de azi. Mă întreb în continuare de ce este atât de contemporană? Este dificil să vă răspund în termeni lingvistici. Poate şi pentru că ţine de o experienţă a mea prea proaspătă. Sigur e că în timpul repetiţiilor am avut sentimentul că e un text care *lucrează* în toţi ce contribuie la transpunerea lui în scenă. Am avut din acest punct de vedere revelaţia că se petrece un fenomen magic sau poate chiar controlabil medical. Altfel nu-mi explic de ce a fost atât de greu lucrul la spectacol. Am ajuns să fim epuizaţi fizic după puţine ore de repetiţii, după o aparenţă minimă de efort. Am cunoscut nopţi cumplite de insomnie şi nu era numai o insomnie artistică. Era pur şi simplu o insomnie provocată de un fel de otrăvuri de gaze toxice ce exalau din text. Ştiu cu precizie despre *Titus Andronicus* că e o piesă satanică, un exerciţiu de stil al suferinţei. Problema profundă pe care o pune nu e cât poate să suporte un om, aceasta ar putea să fie una din temele din *Regele Lear*, ci ce chipuri artistice, ce măşti trebuie să adopte omul pentru a-şi exprima suferinţa. Mie îmi este clar că în această piesă shakespeareană sălăşluieşte un demon. Sunt un superstiţios şi l-am simţit.

Ion COCORA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Petre ŢUŢEA

STILURI

Mai întâi, stilul folcloric, în tradiţiile populare amestecându-se în limbaj, înăuntrul triunghiului amintit, miticul, magicul, raţionalul şi misticul, omul istoric purtând în manifestările lui, omul etern integral, nedefalcat de evoluţie, cum spune Chesterton. Nu interesează nivelul tehnico-ştiinţific în acest context, civilizaţia în diferite epoci, ci viziunea mistică a omului etern purtător de Sacru spre care s-a întors esenţial parmenidecul Platon, pentru a nu fi captivat jocului fugitiv al aparenţelor, al timpului şi ascensiunii înşelătoare. Lucian Blaga a situat eternitatea la ţară. Constantele spirituale ale culturii vin în prezent din primordii şi se manifestă în mituri, în legende nu ele "desfigurând istoria, fiind esenţiale", ci istoria le înlocuieşte cu concepte şi judecăţi utile şi schimbătoare. Supraistoria populară? Mituri. Cea platonică? Idei. Certitudinile din misterele eleusiene nu se desprind din citirea desfăşurărilor imperfecte ale anotimpurilor, ci din substratul religios purificator, oficiat în templu. Se poate vorbi de realismul folcloric, în măsura în care tradiţiile poartă eternul spirit religios, din el desprinzându-se celelalte aspecte ale existenţei, întovărăşite de erezii, sau de rătăciri magice. În viziune estetică creştină? Aceeaşi substanţă în schimbare aparent - istorică. Trebuie meditat asupra creaţiei propriu-zise, în care se cuprinde tot, până la purificarea totală a finalităţii ultime. Gândire în formula unei ştiinţe globale, genetice, istorice şi escatologice, ca fundament al ştiinţelor, artelor şi tehnicilor existenţei. Tehnologia chemată să determine adevărul, binele şi frumosul în sine, obiectivitatea mistică purtată de lucizi inspiraţi şi de popor, nu speculativ - metafizică a filozofilor căutători şi întrebători ai lumii şi lucrurilor din ea, la nesfârşit. Încă o dată: aparenţă, utilitate, nedeterminare, adevăr relativ, mai precis neadevăr, dogme inspirate, vehiculate teologal şi trăite de popor, mistic, nu magic, în ritual; raţiunea vehicul nesemnificativ al sufletului; miticul, citirea naiv-poetică a esenţelor, sub imperiul inspiraţiei; magicul, iluzia ieşirii din natură, prin închipuire, fantasticul fiind paraştiinţă în natură imitativ-ostilă; raţionalul, "sufletul gân litor" la orice nivel; misticul, trăirea sacrului ca mister. Formele sufletului popular: mituri, legende, basme, colinde, cântece, dansuri, obiceiuri, ritualuri: botez, nuntă, maslu, înmormântare, punctarea religioasă a timpului cu sărbători, cuminecături, spovedanie, ispăşirea, invocarea divinităţii pentru folos, sau pentru înlăturarea calamităţilor naturii şi acelor produse de om, magie, spirit comunitar comportamental, de întrajutorare - claca, milostenia, - pomana, darul făcut săracului şi cerşetorului, în numele Creatorului, senzualitate brutală, puritate neostentativă, virtute, viciu, decădere - nu decadenţă - revoltă legitimă, rătăcire, esenţe trăite în existenţa omului etern oglindit în cel istoric, nivelurile epocilor trăite religios - egale faţă de Dumnezeu (Leopold von Ranke), deosebindu-se prin grad nu prin natură, izvorul regenerării prin credinţă, prin eroism individual, sau de masă, când oligarhii, clici degenerate, sau conducători nebuni şi eşuaţi în pustiu periclitează existenţa individuală şi ordinea firească şi conservatoare a întregului.

Picu PĂTRUŢ: Arhangelul Mihail

a) *Stilul clasic*: întâlnirea Divinităţii şi naturii în om; participare la arhetipuri, adică Unul absolut, ca izvor al ordinii şi ierarhiei; esenţial deosebite de existenţă, neîmpărtăşind soarta acestora; încercarea de depăşire a aparenţelor, prin pasiunea definitivului, uneori primit; conştiinţa valorii materialităţii lucrurilor şi semnelor; mulţimile ca obiect al artei guvernării, folosite în pace, bine sau rău, amăgite şi sacrificate în primejdie; nemurire la lucizi, sau moarte absolută la raţionalii imanenţi; rătăcirile orgoliului şi dezastrele produse de destin, folosite, religios sau estetic, în scopul purificării, triumful înţelepciunii izvorând când din zeu, când din om; - formă dublă a salvării, stil când religios, când autonom, adevărul inspirat şi construcţia aleatorie -; mituri religioase, sau eroice, apolinicul: "individual plastic, armonios, măsurat, neechivoc, tipic, desăvârşit pentru sine, înăuntrul ordinii întemeiate pe libertate şi lege, puternic limpede, cu impuls simplificator după modelul zeului Apolo; dionisiacul: în opoziţie cu apolinicul, instinct muzical, pasiune eroică, tragică a vieţii şi voinţei de putere; este dionisiacă o pornire spre unitate, o depăşire a persoanei, cotidianului, societăţii, realităţii, un salt peste prăpastia dispariţiei: trecerea patetic-dureroasă în stări mai întunecate, mai pline, mai hotărâte - plutitoare -; o aprobare plină de încântare a întregului caracter al vieţii, ca şi faţă de acelaşi lucru în schimbare, la fel de puternic, de fericit: marea bucurie comună şi compasiune panteistă, care aprobă şi sfinţeşte cele mai teribile şi nesigure însuşiri ale vieţii; dispoziţie optimistă; voinţa eternă a zămislirii, a fecundităţii, a reîntoarcerii; sentimentul unic al necesităţii creaţiei şi nimicirii". (Nietzsche, cit. de H. Schmidt). Zei, destin, oameni şi natură. Din tradiţie şi istorie se desfac: ordinea, ierarhia, principiul aristocratic al selecţiei, cu rădăcini transcendente - zeul, destinul şi natura considerată ca destin - tragicul purificator şi comicul înveselitor, sau îndreptător, jocul moral al virtuţilor şi viciilor, templul, comunitatea, statul, legea, libertatea, tirania liberticidă, egalitatea ca un joc mistic în saturnalii, glorie şi decădere, cei doi termeni polari: individ şi comunitate împiedicând monodimensionarea, sau absolutizarea; sclavia considerată fenomen natural de Aristotel, poziţie infirmată de libertăţi, de jocul saturnaliilor, de revolta sclavilor - spartachiada - şi de mutaţia creştină.

b) *Stilul medieval*: concreteţe relaţională - viul spiritual înlocuitor al legalităţii formale, aparent binefăcătoare, exterioară naturii omului religios -, stare de fapt înăuntrul ordinii creştine, aceasta fiind denigrată de moderni, nu viciile umane deformate: desfrâul, pofta de bunuri şi de putere, orgoliul, natura criminală, prostia, nebunia etc., indisolubil legate de om, de această "creatură bolnavă de creaţie" (Sf. Augustin); scolastica: sediul pământesc al adevărului, binelui şi frumosului, prin credinţă, spiritul situându-se mântuitor în supranatural; un cerşetor religios, din neputinţă, sau prigoană ajuns în această stare, este un suveran, faţă de un scormonitor bogat al naturii, care rătăceşte înăuntrul ei şi este înghiţit de ea ca orice vietate necuvântătoare; evul mediu reprezintă o culme a spiritului european; din găurile evului mediu au zburat cucuvelele lumii moderne.

c) *Stilul Renaissance*: istoria este un mod de înţelegere uman stăpânit de iluzia timpului eficace; periodizările, ciclurile închise, sau repetabile, simplificările, absolutizările, ascensiunile, decăderile, progresul - linie ascendentă - regresul, absolutul, relativul, adevărul, eroarea, întreaga simbolică autohtonă umană formată din termeni arbitrari, prin care nu se poate ieşi din impas, misterele neputând fi dezlegate prin căutare, ci prin revelaţie; istoria profană este omul „căzut în timp" (Emil Cioran), pe „frânghia libertăţii", acel om primordial, integral, damnat să se cunoască şi să cunoască în etape, oglindit în omul de pretutindeni; el este în timp şi întreg şi defalcat: întreg în istoria sacră, ca supraistoria; un paradox: Renaşterea este începutul lumii moderne, prin întoarcerea la antichitatea clasică, un progres "á rebours"; prezentarea stilului Renaşterii în schiţă nu implică simplificarea; când omul se mişcă în timp şi-n spaţiu autonom, nici reducţia metafizică - descripţie esenţială -, nici defalcarea întregurilor şi generalizarea fragmentelor, nici ideologia, ci descripţie istorică a oamenilor, faptelor şi concepţiilor, fără "intenţionalitatea fenomenologică, iluzorie constituire de sens şi neajungere la lucruri, intuiţia omului ca şi raţiunea lui neducând la esenţe" (Husserl). În fine, natura combinatoare a stilului ne arată, că nu este esenţial şi deci permite "descriptivismul istoric în sens cultural" (J. Burckhardt). Esenţiale sunt: spiritul uman şi obiectele ideale revelate, nici intuite, nici imaginate, cum au gândit Husserl şi Meinong. Teoretizez astfel stilul aci, fiindcă s-a monodimensionat omul Renaşterii, ignorându-se omul integral şi cei doi termeni constanţi ai ordinii în istorie: individ şi comunitate. Aşadar: Renaşterea este începutul lumii moderne prin întoarcerea la antichitatea clasică, în opoziţie cu Evul mediu, ambele perioade fiind simplificate arbitrar.

❒

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Edgar PAPU

Tudor Vianu

Este omul faţă de care am, în amintire, cea mai adâncă recunoştinţă. M-a scos definitiv din deruta haotică, divizată în cele mai contradictorii orientări care-mi solicitau tinereţea. A ştiut să mă împingă chiar către ceea ce doream, dar pe unde nu ştiam singur să mă îndrept. Deşi situat cu totul pe altă poziţie, Lucian Blaga mi-a spus odată că "Tudor Vianu este cel mai bun profesor universitar pe care l-am avut noi vreodată".

Şi chiar mai mult, poate atrage atenţia varietatea infinită de domenii cuprinse în scrierile sale. Pe lângă estetica filosofică, preocuparea sa dominantă, a mai publicat şi lucrări de filosofia culturii, teoria valorilor, antropologie, etică, istoria filosofiei, stilistică, literatură comparată, istorie a literaturii române, critică literară, monografii de pictori şi sculptori români, arta actorului, propriile creaţii originale şi traduceri literare. Mai trebuie să remarc că a ţinut la Universitate şi un curs de sociologie. Şi toate acestea - se mai cere precizat - la cel mai înalt grad al specializării. Să nu uităm nici munca sa de editor literar. Eu însumi am fost martor la incredibilul său efort prelungit, precum şi la deplina sa reuşită de a-l scoate pe Macedonski din obscuritate, fiind primul care l-a redat marelui circuit obştesc. Şi nici măcar n-a fost lăsat să-şi consacre întregul timp scrierilor şi cursurilor, fiind întrerupt prin acaparatoare demnităţi administrative: director al Teatrului Naţional, director al Bibliotecii Academiei, ambasador la Belgrad.

Te-ai fi aşteptat, năpădit de această activitate colosală, să-l vezi, cam ca pe bietul George Teodorescu, de o marcată neglijenţă vestimentară şi împuţinat la trup din pricina unei munci duse până aproape dincolo de noţiunea excesului. Nici pe departe aşa ceva. Se prezenta impecabil şi atrăgător, în înţelesul celei mai civilizate urbanităţi, care nu dispreţuieşte frumuseţea. Zilnic proaspăt bărbierit, elegant şi atât de impunător încât - cunoscându-i şi exigenţa intelectuală - îţi insufla sfială să te apropii de el. Totul într-însul, şi expresia şi gesturile foarte controlate, şi glasul de bronz, şi întreaga viguroasă structură corporală, indicau o specifică natură cu dreptul de a fi autoritară. Există incontestabil sensul unei înalte conştiinţe de integritate intelectuală şi morală; o certă măreţie în acest om, la care a contribuit, nu puţin, şi figura sa imperială, napoleonică.

Am spus că s-a văzut adesea întrerupt de la scrierile şi cursurile sale prin unele demnităţi în care se afla blocat de efortul unei conduceri administrative. Dacă ar fi fost doar atât!... Dar omul s-a aflat asediat pe parcurs şi de ostilităţi pe cât de nedrepte pe atât de primejdioase. Ajunseserăm în iadul stalinist. Se pune la cale atunci o lovitură decisivă aplicată lui Tudor Vianu, lovitură care ar fi avut drept obiectiv definitiva lui răsturnare. Totul urma să aibă loc în cadrul unei şedinţe, unde profesorul să fie denunţat integral şi fără apel. Eram şi noi obligaţi, cei patru asistenţi ai săi, să luăm cuvântul împotriva lui. Această şedinţă s-a fixat într-o seară, parcă de iarnă, după cât mă ajută memoria.

Înainte de-a fi acuzat, Tudor Vianu, aşa cum se obişnuia, este sesizat de preşedintele şedinţei, Iorgu Iordan, să-şi expună traseul cursurilor. Timp de o oră, cucerindu-şi cu efort calmul şi stăpânirea de sine, reuşeşte să facă din expunerea sa o conferinţă pasionantă. Acum, după ce şi-a încheiat vorbirea, încep loviturile, cele mai multe sub centură, Tudor Vianu se vede atacat la modul cel mai stupid şi cel mai infam.

Luăm cuvântul şi noi, asistenţii săi. În afară de unul singur, care l-a atacat, dar pe care nu-l mai amintesc cu numele, fiindcă s-a prăpădit de mult, noi ceilalţi trei, călcând însărcinarea expresă şi obligatorie ce ni s-a dat, i-am adus numai elogii, aşa cum eram convinşi că merita cu prisosinţă. Atitudinea noastră îl înfurie la culme pe acad. Al. Graur: "Aţi văzut - exclamă el - câte parale fac asistenţii săi! Ar merita să fie luaţi de urechi şi azvârliţi în stradă!" Această ieşire, desigur, nu mai era critică "tovărăşească", ci insultă directă. Pe mine, cel puţin, nu m-a jignit însă, fiindcă în conştiinţa mea nu însemna calificare infamantă, ci echivalentul unei decoraţii. Este adevărat că ne-a costat cam scump, fiindcă am fost daţi cu toţii afară de la Universitate. Am căutat să mă întreţin cu unele lecţii particulare, dar nu prea mi-a mers. Mai mult din munca de cercetător ştiinţific a bietei mele soţii am trăit în acele luni. Spre toamnă, Tudor Vianu a făcut tot posibilul de-a reuşit să mă aducă iarăşi la catedra lui, la Universitate. Aceleaşi diligenţe le-a făcut şi pentru Frunzetti, dar el, în timpul şomajului, a recurs la tratative cu profesorul George Oprescu, aşa încât n-a mai revenit la noi.

Să mă întorc acum cu povestirea la faimoasa şedinţă. Aci trebuie să precizez că finalul răspuns, de o oră şi jumătate în noapte, la acuzaţiile ce i s-au adus, a fost, pur şi simplu, magistral, de o strălucire în care Tudor Vianu s-a întrecut pe sine. A treia zi, profesoara de rusă Raisa Cosmovici, devenită, în cele din urmă, doamna Nanu, a trecut special pe la catedra noastră ca să-şi exprime toată admiraţia faţă de acea uriaşă cheltuială de inteligenţă din răspunsul profesorului. "Ce mândri trebuie să fie copiii dv. de tatăl lor!", a exclamat ea cu emoţie.

Şi într-adevăr că, prin acel magnific răspuns, toţi cei care urmăreau să-l doboare au fost ei cei năruiţi. El a ieşit deasupra: nu mai aveau ce-i face. Iată un exemplu. Printre altele, directorul de studii, Nicuţă, l-a învinuit fiindcă afirmase la curs că Puşkin ar fi fost, după unul din părinţi, de origine abisiniană, iar Lermontov - nume care ar veni de la englezul Lermont - era de origine scoţiană. "Poate să fi fost şi aşa - concede Nicuţă -, dar de ce numai când trataţi literatura rusă căutaţi originea străină a marilor scriitori şi nu procedaţi la fel când trataţi şi alte literaturi? Nu cumva urmăriţi să arătaţi că poporul rus ar fi incapabil de creaţie?" Pe atunci, la noi, tot ceea ce era rusesc devenise *tabu*. În contextul răspunsului său, Tudor Vianu scoate imediat din servietă o carte cu paginile însemnate. Era a unui cunoscut cercetător sovietic. Profesorul citeşte dintr-însa semnalarea originii străine a celor doi poeţi ruşi şi spune: "După cum vedeţi, nu eu am căutat originea nerusească a unor scriitori ruşi, ci un prea cunoscut cercetător sovietic, într-o carte aprobată de forurile politice responsabile ale U.R.S.S. şi publicată nu de mult la Moscova. Această informaţie a mea vine, deci, de la un izvor sovietic, şi mă mir că dvs., ca director de studii, nu-l cunoaşteţi." Totul a mers la fel de perfect.

M-am apropiat - desigur neliniştit - de Tudor Vianu încă din vremea tinereţii sale. Am spus "neliniştit" fiindcă exigenţele sale mă intimidau şi prestigiul fiinţei sale aproape că mă alarma. Dacă, însă, îşi fixa ochii asupra unui tânăr studios şi îl cultiva, acesta putea fi sigur că - cernut printr-o sită deasă - se află între aleşi. Totuşi, pe cel tânăr nu putea să-l părăsească neliniştea şi îngrijorarea niciodată. Astfel, de câte ori scriam ceva, mi-l închipuiam pe Tudor Vianu - aşa cum făcea şi în realitate - aprobându-mă sau dezaprobându-mă. Şi nu mă citea niciodată superficial sau grăbit, ci totdeauna acaparat de lectură, cu un interes deosebit. La început stăteam cu sufletul la gură, apoi nu numai că m-am deprins, dar simţeam nevoia nedeslușită de-a fi urmărit şi apreciat de el, având convingerea că este singurul meu cititor serios. "Pentru cine să mai scriu - mi-am spus în 1964, după moartea sa - dacă nu mai trăieşte Vianu?"

Ajunsese într-un timp să-mi facă mărturisiri asupra unora dintre dificultăţile muncii sale intelectuale. "Mă culc obosit - îmi spune - în ajunul unei zile de curs, dar nu dorm mult şi tresar deodată alarmat din somn, amintindu-mi subit lipsa de certitudine absolută asupra unor date, pe care aveam să le comunic studenţilor în contextul expunerii ce le-o voi face. Cobor imediat în bibliotecă şi nu mă liniştesc decât după ce am verificat în timpul nopţii acele date." Şi atunci mă făcea şi pe mine să retrăiesc emoţia cu care-l urmăream ca student în amfiteatrul Titu Maiorescu. Cursurile sale de estetică din tinereţe aveau toate un caracter *dramatic*, nu în sensul că ar fi tratat despre dramaturgie - ceea ce nu se întâmpla decât foarte rar -, ci în accepţia specială a structurii cursurilor, unde, de regulă, Vianu făcea să se înfrunte două poziţii contradictorii. Şi atunci îmi dădeam seama de imensele sale lecturi şi asimilări de idei, fiindcă, expunând unul din curente, nu se mulţumea să-l ilustreze doar printr-un singur reprezentant al său, ci totdeauna se succedau numeroşi, fiecare dintr-înşii studiat cu altă nuanţă. Dar tocmai atunci intra în joc curentul rival, la fel de bine întemeiat, cu acelaşi număr de reprezentanţi filosofici, părând la fel de convingător ca şi adversarul său.

Picu PĂTRUŢ: Iadul

Ni se părea atunci că sensul fundamental al respectivului curs va rămâne nerezolvat, o dată ce ambele vederi rivale păreau, prin aceleaşi raţionamente subtile, să aibă dreptate. Iată însă că Tudor Vianu ştia să creeze o breşă, ceea ce şi făcea destul de des. De aci, de la găsirea extrem de dificilă a unor puncte vulnerabile în ambele vederi, profesorul avea acum posibilitatea să le unească, depăşindu-le prin intervenţia unei optici noi, care aducea soluţionarea, neînchipuită de noi înainte, a întregii probleme. Este interesant faptul de a reţine, în acele momente, expresia, glasul, atitudinea triumfală a lui Tudor Vianu.

Mai târziu, când începe să predea literatura universală şi comparată, cursul, din dramatic, îi devine epic, narativ. Se linişteşte adică, urmând, fără intenţie, schimbarea de la tragicul *Iliadei* la spiritul povestitor al *Odiseei*. Nu mai există acum în literatura universală nici o tensiune dramatică, în vreme ce totul se rezolvă pe un teritoriu neutru de istorie literară. Şi profesorul, la rândul său, se degajează de întrepătrunderea cu obiectul, ca la vechile sale cursuri, unde domina estetica filosofică.

Între timp, am fost arestat. La un moment dat, de la fostele grajduri infecte din jurul Bacăului, care serviseră cailor înhămaţi la vechile diligenţe şi căruţe de poştă, m-am văzut mutat la Gherla, unde era cu mult mai bine. Fiind, totuşi, mereu cu pereţii celulei în faţă, fără nici un orizont respirabil, mă refugiam noaptea în unele vise compensatorii. Mă visam, adică, în spaţii largi, libere, în pieţe publice sau în bulevarde aerisite. Aşa m-am văzut într-o noapte, în somn, circulând pe trotuarul unuia din aceste bulevarde, recunoscând vag, în acea arteră citadină, Calea Dorobanţilor. Cam aproape de Lupoaica, circulând cu atenţie pe visata arteră citadină, m-a întâmpinat o surpriză din cele mai plăcute. L-am întâlnit, adică, pe Tudor Vianu. Ne-am bucurat amândoi. Dar să precizez mai temeinic visul. În acea vreme, tramvaiul 5 circula pe Dorobanţi, iar staţia terminus era - cum se numea pe atunci - Piaţa Confederaţiei, devenită apoi Piaţa Dorobanţi. Tramvaiul se oprea foarte puţin în acea staţie, mai înainte de a ocoli rondul final, urmând ca, după efectuarea ocolului, să zăbovească mai mult în acel loc. Visam că Tudor Vianu îmi spune: "Eu am treabă în oraş. Nu vrei să mă însoţeşti în tramvai, ca să stăm mai mult împreună?" "Se aprobă". Iată că soseşte şi tramvaiul. Vianu se suie în staţia cu oprire mai scurtă şi îşi găseşte loc lângă fereastră. Îi strig că mă voi urca şi eu la oprirea mare. Tramvaiul se pune imediat în mişcare ca să ocolească rondul. În curând însă, aşa cum mă şi aşteptam, îl văd străbătând curba înapoi. Tramvaiul apare, în sfârşit, în întregime, inclusiv cu Vianu, la fereastra unde ştiam că se aşezase. Îmi ziceam că acum vehiculul va staţiona mai mult, aşa încât voi avea timp să mă sui şi eu. Mă pregăteam tocmai să mă urc, fiindcă tramvaiul se apropiase bine de staţie. Constat, însă, cu uimire, că nu se mai opreşte, ci pleacă mai departe, în timp ce, de la fereastră, Vianu îmi face din umeri un semn de neputinţă şi nedumerire.

Mă trezesc, în sfârşit, la ora cinci dimineaţa, conform regulamentului general al închisorilor. Nu ştiam că peste o lună voi fi liber. Se simţea, însă, un vânt de speranţă. Ni se aducea acum dimineaţa şi presa, cu totul interzisă pentru noi mai înainte. Îmi arunc ochii pe prima pagină a "Scânteii" şi deodată mă solicită un titlu tipărit cu litere foarte mari: *Moartea lui Tudor Vianu*. Profesorul meu venise în mod special la mine ca să-şi ia obştescul rămas bun. Eram cum nu se poate mai emoţionat şi, totodată, adânc apăsat de această pierdere. Cu el s-a deschis un *ciclu al morţii*. După trei luni, moare şi Ralea, după alte şapte luni, George Călinescu, după încă două luni, Elena Vianu, talentata soţie a profesorului.

După ce am fost eliberat, am constatat, cu bucurie, că soţia mea *trăieşte*, lucru de care mă îndoiam în închisoare, unde, după moda rusească, osânditul politic era total lipsit de orice contact şi de orice veste în legătură cu familia sa. Dar am auzit şi de moartea unui bun prieten, Călin Botez.

Plecarea dintre noi a lui Tudor Vianu, fără ca eu să fiu pregătit pentru aşa ceva şi fără să bănuiesc măcar, m-a descumpănit. Ştiam sau, mai curând, presimţeam cert că s-a deschis un *ciclu al morţii*. Cine va mai muri acum? mă întrebam îngrijorat... şi aşteptam. Poate că mai aştept şi acum, dar nu mă mai simt îngrijorat.

❐

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

A filosofa în Anglia

Convorbire cu profesorul William Charlton

Dl *William Charlton* este profesor de filosofie la Universitatea din Edinburgh (în prezent şeful catedrei de filosofie de aici). A scris mai multe cărţi în spiritul tradiţiei filosofice analitice, dominantă în lumea anglo-saxonă: *Fizica lui Aristotel I, II* (1970), *Introducere în estetică* (1970), *Răspunsul creştin la capitalismul industrial* (1986), *Slăbiciunea voinţei* (1984), *Ambiţia analitică* (1991). Prof. Charlton a vizitat, în primăvara anului 1991, Facultatea de filosofie a Universităţii din Bucureşti, unde a prezentat o serie de conferinţe despre dialogul platonician *Theaetetos* şi despre lucrarea lui Aristotel, *Etica nicomahică*. Discuţia următoare reprezintă o parte din interviul mai amplu pe care i l-am luat cu acest prilej.

-Ce credeţi despre şansele pe care le are filosofia în zilele noastre? Credeţi că ne aflăm la începutul unei ere postfilosofice?

-Nu, nu cred asta. Ştiu că Rorty şi unii urmaşi ai lui Heidegger susţin că ne-am afla la începutul unei ere postfilosofice. Dar filosofia este efortul de întemeiere sistematică a resurselor intelectuale ale civilizaţiei pe cele mai adânci interogaţii care angajează intelectul uman. Aşadar, se prea poate ca civilizaţia să ajungă la apusul său împreună cu filosofia, dar atâta timp cât civilizaţia va continua să existe sunt convins că oamenii vor fi interesaţi să pătrundă cât mai profund în problemele care-i angajează. Aceste probleme, cred eu, sunt în primul rând cele privind natura umană şi situaţia omului.

-Dar e un fapt că filosofia nu mai este o preocupare atât de răspândită în zilele noastre. Cred că acest lucru e simptomatic pentru locul pe care-l ocupă ea astăzi în spaţiul cultural.

-Cred că filosofia nu a ocupat niciodată o poziţie mai bună decât acum în educaţia şi în gândirea engleză, deşi lucrurile au stat diferit în alte ţări.

-În Franţa, de exemplu.

-În Franţa, da. Însă există o oarecare diferenţă în modul de concepere a filosofiei în aceste ţări. În Marea Britanie, filosofia a fost concepută ca un subiect destul de abstract; ea nu a fost niciodată predată în şcoli (până foarte recent) şi a fost în genere un subiect pentru o elită intelectuală, nu pentru intelectualul mediu. Când se studiază filosofia în Anglia, aceasta se face într-o manieră extrem de critică şi oamenii sunt puternic încurajaţi să-şi dezvolte propriile idei despre diferite subiecte şi, respectiv, descurajaţi să fie doar buni cunoscători ai gândirii altora. Li se cere, aşadar, să critice gândirea altora. Cred că dacă sunt puţini cei ce fac filosofie în Anglia şi America, acesta nu e un lucru nou, căci niciodată nu s-a făcut în aceste ţări tot atât de multă filosofie ca în Franţa sau Germania.

-Mi-aţi putea spune cum vedeţi dumneavostră stilul englezesc de filosofare? Există mai multe maniere de a practica filosofia care sunt la fel de valabile? Sau există una care este cea "corectă"?

-Lumea filosofică anglo-saxonă se extinde peste tot unde se vorbeşte limba engleză: în America de Nord, Australia, Noua Zeelandă, parţial în Africa de Sud. Filosofii de limbă engleză se află toţi în dialog unul cu altul. Ei îşi examinează reciproc studenţii. O diplomă în filosofie la o anume universitate britanică înseamnă cam acelaşi lucru ca şi o diplomă de filosofie la o altă universitate britanică. Filosofii de la Oxford pot fi examinatori externi la Southampton sau Edinburgh şi reciproc. Prin urmare, însuşi faptul instituţional al predării filosofiei într-un anume fel are o influenţă asupra a ceea ce se consideră a fi calea corectă de a filosofa. Ca să putem funcţiona, noi trebuie să avem o anume idee cu privire la calea bună, respectiv rea, de a trata chestiunile filosofice. Imaginaţi-vă că vreţi să vă daţi doctoratul; un doctorat în Anglia va fi cam acelaşi lucru cu unul la Harvard sau în California ori în Sidney. Tocmai standardele similare de evaluare prezente în toată lumea anglo-saxonă vă vor permite să vă luaţi titlul. E vorba de calitatea argumentării, de necesitatea de a împinge înainte problematica domeniului respectiv etc. Iată de ce noi trebuie să avem o idee clară despre maniera corectă de filosofare.

-Credeţi că maniera dumneavoastră de filosofare e mai bună decât cea franceză?

-Ei bine, noi credem într-adevăr asta, dar nu putem şti cu siguranţă, pentru că suntem atât de ignoranţi. Dacă am avea profesori francezi care să ne examineze studenţii şi dacă am examina şi noi pe studenţii francezi, dacă am frecventa aceleaşi conferinţe şi ne-am citi unii pe alţii, atunci cred că această enormă prăpastie dintre filosofia analitică şi cea continentală ar dispărea. Dar prăpastia se face tot mai mare şi ea seamănă cu prăpastia dintre popoare care trăiesc în izolare geografică: ele şi-au dezvoltat separat limba proprie şi după numai câteva generaţii nu mai sunt în stare să se înţeleagă.

-Aţi putea caracteriza pe scurt specificul filosofiei franceze?

-Nu aş putea, deoarece limbajul filosofiei franceze îmi e străin. Deci mă tem că ceea ce voi spune va fi lipsit de temei. Dar cu greu veţi găsi un filosof englez care să fie competent în filosofia franceză modernă. Sunt foarte, foarte rari cei ce ar putea face asta.

-Este AŞA GRĂIT-A ZARATHUSTRA *o operă filosofică?*

-Din punctul meu de vedere, ea nu vizează probleme filosofice şi nici nu oferă un mod de abordare filosofic. Dar noi le cerem studenţilor să citească Nietzsche, măcar parţial. De exemplu, G. Morice ţine câteva cursuri introductive pe lucrarea *Dincolo de bine şi de rău*. Noi credem că opera lui Nietzsche este importantă din punct de vedere istoric pentru înţelegerea dezvoltării filosofiei continentale moderne. Însă a răspunde criticilor adresate de Nietzsche filosofiei academice nu pare a fi o întreprindere filosofică. Pentru a putea răspunde lui Nietzsche, trebuie să fii politician sau un fel de învăţător sau altceva de genul acesta, dar nu filosof.

-Ce părere aveţi despre stilul de filosofare al lui Heidegger?

-Am încercat să-l citesc pe Heidegger, dar îl găsesc aproape ilizibil.

-Acesta este un punct de vedere răspândit în Anglia?

-Da, este. Heidegger are o mare cantitate de terminologie tehnică, însă nu oferă o deplină justificare a acesteia. Eu sunt interesat în filosofia timpului şi am sperat ca în lunga sa carte *Fiinţă şi timp* voi găsi ceva care să lumineze problematica filosofică a timpului; nu pot spune, totuşi, că am găsit lucruri care să satisfacă interesul meu. Newton-Swith a scris o carte despre structura timpului: acesta e un exemplu de carte care pune probleme cu privire la timp, ce mă pot interesa şi pe mine.

-Este Emil Cioran un nume cunoscut în Anglia?

-Cine?

-E vorba de un moralist francez născut în România. El e apreciat aici, ca şi acolo, drept un excelent stilist, în special în cercurile literare.

-Bine, şi Sarte a scris romane şi piese de teatru, pe care le iubesc foarte mult, dar asta nu mă face să confund piesele lui Sartre cu filosofia sa.

-Analogia nu este chiar corectă. Cioran nu scrie romane sau teatru, ci eseuri pe teme existenţiale. Ele sunt foarte apreciate pentru calităţile lor literare şi tratează subiecte cum sunt sentimentul "milei", "femeia şi absolutul", "scepticismul", "tentaţia de a exista" ş.a.m.d. El e considerat de unii drept filosof - în linia lui Nietzsche şi a moraliştilor -, care "nu gândeşte în concepte", nu lucrează cu argumente şi categorii, ci gândeşte "asupra lui însuşi", exprimându-şi propria biografie subiectivă. Un asemenea punct de vedere nu e prea obişnuit în Anglia, nu-i aşa?

-Oricum, mai puţin obişnuit decât pe Continent. Aldous Huxley ar putea fi un exemplu.

-V-aţi făcut cumva o imagine despre situaţia filosofiei din România anului 1991?

-Cred că aveţi multe talente tinere. Sunteţi într-o situaţie fericită, deoarece pentru moment nu v-aţi angajat nici în tradiţia analitică, nici în cea continentală, deci puteţi fi eclectici. Cred că ar trebui să lucraţi mai mult în această direcţie, pentru ca în secolele următoare să se poată spune că acei ce au salvat filosofia occidentală au fost filosofii din ţările est-europene, care nu au mai putut tolera existenţa a două tradiţii ce nu comunică reciproc. Sarcina dumneavoastră în următorii ani este să încercaţi să realizaţi comunicarea între aceste două tradiţii.

A consemnat
Valentin MUREŞAN

Picu PĂTRUŢ: Cele cinci fete înţelepte şi cinci fete nebune

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

MUNCA

Dacă e adevărat că, alături de instinctul plăcerii, în om acţionează un instinct al morţii, nu încape îndoială că o expresie a acestuia din urmă (disimulată, insidioasă) e lenea. Aparent, lenea exprimă instinctul opus, al conservării individuale, şi există circumstanţe în care ea exprimă realmente funcţii de autoapărare organică şi psihică. Aceasta, însă, numai pe termen scurt. În măsura în care devine mod existenţial, inactivitatea nu poate avea decât efecte nimicitoare. Funcţia creează organul, şi, prin nefuncţionare, organele corpului şi ale spiritului se atrofiază.

Inerentă naturii umane, dacă nu chiar naturii în general, propensiunea spre lene poate provoca (la noi ameninţă - în unele privinţe a reuşit - să provoace) involuţia întregii societăţi. Regimului de muncă forţată i-a luat locul în România, după surparea comunismului, un regim al trândăviei instituţionalizat. Cu de la sine putere salariaţii şi-au dăruit, în virtutea "democraţiei" identificată cu anarhia, patru sâmbete libere lunar, în loc de două, câte le acorda legea. Consecutiv din vineri au făcut zi scurtă, pe care o mai scurtează cel puţin cu o oră, pentru ca nu cumva să plece acasă din greşeală cu un minut mai târziu, iar în orele de program lucrează propriu-zis doar dacă nu au cu cine se antrena la taifas sau n-au cum să-şi omoare în vreun alt fel timpul. Într-un reportaj filmat, un cetăţean, întrebat dacă nu crede că ar fi cazul să se muncească şi sâmbăta, a răspuns categoric: "La sâmbăta liberă nu renunţăm, pentru că am câştigat-o cu sânge!" Acesta era, va să zică pentru el, idealul revoluţiei... nemunca.

Sunt românii o naţiune de trântori? Nu, evident. În o seamă de sectoare industriale şi de zone agricole, precum şi în numeroase instituţii, s-a muncit şi se munceşte, şi poate că luaţi individual, majoritatea românilor n-au stat degeaba în cei doi ani scurşi din decembrie ' 89. Ceea ce bate la ochi, însă, în viaţa de stradă a unor oraşe, îndeosebi a capitalei e, şi mai ales era până nu de mult spectacol la scară metropolitană, dacă nu chiar naţională. Înainte de revoluţie, se iroseau săptămânal mii de ore de muncă prin ducerea lumii la aeroport şi mobilizarea la "măreţe adunări populare"; după aceea, lumea, un anumit soi de lume, şi-a făcut o îndeletnicire din a pierde timpul în pieţe în deosebi în Piaţa Universităţii, şi a tulburat liniştea publică prin mitinguri, demonstraţii, marşuri. Unele dintre acestea erau, indiscutabil, justificate, însă, la adăpostul lor şi a revendicărilor legitime s-au format numai decât mitingişti şi scandalagii de profesie, a proliferat până la teratologie parazitismul social. Capitala a devenit un "pământ al făgăduinţei" pentru toţi chiulangiii, pentru toţi puturoşii, pentru toată vermina societăţii. "Nu muncim pentru asasini!" răgeau grupuri de tineri în toată puterea, de bărbaţi buni de coasă. Sub pretextul de a nu munci pentru asasini, urlătorii nu munceau pentru nimeni. Nici pentru ei înşişi. Dar mâncau. Mâncau, cu siguranţă, altfel n-ar fi putut răcni. Mâncau şi vroiau să mănânce mult mai bine. Cereau să le fie satisfăcute în mai mare măsură toate nevoile de consum. Din a cui muncă? Asta nu spuneau. Nu-i privea. Voiau să aibă de toate, procurată de alţii. Ei doar să întindă mâna, să ia - şi să-i înjure pe cei ce încearcă să oprească sărăcia mizeria şi anarhia. Nu-i mai puţin adevărat (au recunoscut-o în numeroase rânduri şi factori de putere) că mulţi ar munci, doresc din toată fiinţa lor să muncească, dar n-au cu ce. Lipsesc utilaje, materii prime. Alţii însă invocă situaţii critice obiective, supralicitându-le, spre a ceda lenii sau mentalităţii generate de înclinaţia congenitală spre lene.

Această mentalitate provoacă stagnare şi involuţie. Pentru dezrădăcinarea ei merită (fiind o necesitate vitală pentru societate) să ostenească educatorii, dascălii, preoţii, răspînditorii şi chiar creatorii de cultură. Tot ce îşi doreşte societatea românească şi fiecare cetăţean român e condiţionat de reconsiderarea radicală a atitudinii generale faţă de muncă. Doar pe această cale devine posibilă integrarea noastră în Europa. Europa nu-i câtuşi de puţin, aşa cum şi-o imaginează omul o "pays de cocagne". E tocmai negaţia absolută a "ţării lui Pierde-Vară". Europa civilizată este continentul muncii. Nu, desigur, al unei munci abrutizante, însă al unei munci libere, generalizate şi permanente. Faptul de a munci e, în toate ţările avansate, un certificat de nobleţe, şi oricine este cu deosebire stimat tocmai când se află în exerciţiul profesiei sale. Curăţitorul străzii şi vânzătorul de bilete sunt trataţi cu acelaşi respect ca academicianul sau ministrul.

Aud pe câte unii, chiar dintre intelectualii subtili, întrebând retoric: de ce să munceşti? Care e motivaţia muncii? Îmi vine să-i iau de păr. Cum "de ce să munceşti?" Păi, pentru bucuria de a munci. Munca îşi este propria motivaţie. Omul, ca om, nu poate să nu muncească. Munca e pentru el o necesitate organică. Sper că nu va nega nimeni această aserţiune de o realitate axiomatică pentru faptul de-a fi fost formulată de Engels. Or fi comportamentele omeneşti impulsionate de instinctul plăcerii şi al morţii (cum a stabilit Freud), însă acest instinct funcţionează în toate făpturile. Specifică omului e tocmai necesitatea şi puterea de a stăpânii instinctele. Diferenţiat de celelalte specii prin gândire, omul şi-o materializează cu ajutorul mâinii făuritoare de unelte. "Gândeşte mintea, zicu-mi, dar ce-ar putea să facă/ Fără gândirea mâinii, închisă şi săracă?" Prin activitatea mâinii dirijată de intelect, omul s-a creat şi se creează în permanenţă pe el însuşi. Omul este produsul muncii sale. Prin nemuncă, fiinţa raţională cedează instinctului de autodistrugere, riscând să se autosuprime ca specie. Singura lui şansă de supravieţuire, nu doar în planul individual, ci şi la nivel de omenire, e munca. Blestem, în concepţia vetotestamentară, munca ajunge să dobândească în Noul Testament caracter de binecuvântare statuat de apostolul Pavel. Muncitor el însuşi (făcător de corturi), "apostolul neamurilor" îi obligă pe creştini, în termeni expliciţi, să muncească - şi, fără falsă modestie nu ezită să se ofere drept exemplu în această privinţă. "Nici n-am mâncat de la cineva pâine în dar," - scrie vaşnicul apostol enoriaşilor bisericii din Tesalonic - ci, cu muncă şi cu trudă am lucrat noaptea şi ziua, ca să nu împovărăm pe nimeni dintre noi". (2 Tesaloniceni, 3, 8). Mulţi atribuie sentenţa "Cine nu munceşte nu mănâncă" lui Lenin sau lui Stalin. Ei bine, ea a fost lansată de Sfântul Pavel. Iată: "Căci şi când ne aflam la voi, v-am dat porunca aceasta: cine nu vrea să lucreze acela să nu mănânce. Pentru că auzim că unii de la voi umblă fără rânduială, nelucrând nimic, ci iscodind. Unora ca aceştia le poruncim şi-i rugăm, în Domnul Isus Hristos, ca să muncească în linişte şi să-şi mănânce pâinea lor" (Idem, 3, 10-12). Menită omului ca osândă pentru păcatul originar, munca a fost transformată de acesta în activitate demiurgică, în "har", şi adjectivizarea în limba română a acestui cuvânt infirmă opinia unor străini că poporul nostru ar fi, din fire, leneş. În înţelegerea autenticului ţăran român, cine munceşte e *harnic*: purtător al "harului". Prin sudoarea frunţii, omul preschimbă infernul terestru în paradis. În oricare dintre paradisuri: în cel occidental, desacralizat, sau în cel creştin, se poate intra doar prin muncă. Doar ea învinge toate obstacolele pretutindeni "Labor omnia vincit impropus".

❒

ISTORIE LITERARĂ

Al. PIRU

O nouă istorie a literaturii române (I)

Ca şi *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu, *Istoria literaturii române* (1991, dată la tipar în februarie 1992!) de I. Negoiţescu nu este încă o istorie completă, ci numai primul volum dintr-o carte de acest fel tratând literatura română din jurul anului 1800 până în 1945. Va prezenta literatura română din 1945 încoace într-un alt volum care se va încheia cu perioada veche de la origini până la 1800. De ce aşa? Pentru că autorul nu este preocupat de istoria fenomenului literar, ci numai de valorile estetice produse în timp. De fapt, de la Călinescu încoace, nimeni nu mai confundă fenomenul literar cu cel cultural, există însă perioade şi epoci, direcţii, şcoli, curente care, într-o istorie, cer să fie expuse, natural tot sub raport estetic. Astfel, după perioada veche, urmează în literatura română o fază de tranziţie, sub înrâurirea filosofiei luminilor, de orientare clasică, iar din 1830 intrăm în perioada modernă, de orientare romantică şi clasică până în epoca Junimii în care romantismul se clasiciază. Lucrurile acestea au devenit aproape nişte banalităţi.

Ce se întâmplă însă dacă tratăm materia

Otto BRIESE (1889-1963): Autoportret

nu pe direcţii, ci pe genuri, urmărind nu programele de idei, ci formele, dezvoltarea poeziei, a poeziei şi teatrului? Vom amesteca orientările, şcolile şi autorii care aparţin unor crezuri şi generaţii diferite. Astfel Ienăchiţă şi Alecu Văcărescu nu mai existau în 1800, unul era mort de trei ani, altul de un an. Nicolae Văcărescu moare în 1825, Alexandru Beldiman în 1826 nu apucă anul 1830, când Eliade Rădulescu publică traducerile lui din Lamartine. Eliade, capul Revoluţiei de la 1848, publică pe Cârlova şi pe Mumuleanu. Programul *Daciei literare* nu modifică pe cel al lui Eliade, nici pe al lui Asachi din *Alăuta Românească*. Kogălniceanu publică pe Hrisoverghi. Din generaţia de la 1830, dinainte de Junimea, fac parte toţi scriitorii care s-au manifestat atunci, indiferent dacă au participat sau nu la Revoluţia de la 1848, dintre poeţi C.Conachi şi Iancu Văcărescu căruia i-a şi apărut în 1848 o *Colecţie* de poezii, Anton Pann, Gheorghe Asachi, C.Stamati, C.Negruzzi.

Cine ar fi putut figura la *Începuturile poeziei române?* (titlul primului capitol). În jurul anului 1800, dintr-o prezentare generală unde se scrie bine despre C.Conachi, ignorându-se doar că *Meşteşugul stihurilor româneşti* este după *Les trois lettres adressée à une dame anglaise* de Lévizac, I.Negoiţescu scoate în evidenţă pe Anton Pann şi Gheorghe Asachi. Se face o nedreptate involuntară lui Eliade, trecut la paşoptişti, unde i se neglijează proza şi opera sa fundamentală *Echilibru între antiteze*. Printre primii prozatori sunt puşi doi autori din epoci diferite, Dinicu Golescu (m.1830) şi Costache Negruzzi. N-ar fi mers mai bine tot Eliade, modelul şi corespondentul lui Negruzzi căruia i se contestă nuvelele, *Alexandru Lăpuşneanul* fiind şi ea socotită a nu ajunge singură să-şi califice autorul drept "mare scriitor".

Cu Negruzzi şi Asachi suntem în domeniul nuvelei, ce se întâmplă cu Romanul în Ţările Române până la Nicolae Filimon, autorul întâiului roman românesc consistent *Ciocoii vechi şi noi*, apărut în 1863, apreciat şi de I.Negoiţescu, cap de serie prin creaţia figurii de arivist a lui Dinu Păturică. Se enumeră pe lângă începuturile de roman ale lui Ion Ghica şi Kogălniceanu, încercările lui Al. Pelimon, D.Bolintineanu, Pantazi Ghica, Radu Ionescu, I.M.Bujoreanu, C.D.Aricescu şi G.Baronzi de înrâurire franceză (Louis Reybaud, Balzac, Henri Murger, Eugène Sue, Paul de Kock). I.Negoiţescu dă o listă de traduceri, dar afirmă eronat că din Balzac şi Eugène Sue nu s-a tradus nici o operă însemnată la noi în tot secolul al XIX-lea. Adevărul e că s-a tradus din Balzac: în *Curierul de ambe sexe* de Eliade fragmente din *Le lys dans la valée* şi *Phisyologie du mariage* (din ultima şi de Kogălniceanu într-un Almanah din 1845); romanul *La femme de trente ans* sub titlul *Scene din viaţa privată. Aceeaşi istorie* de C.Gane în 1852; *Z.Marcas* de F.Damé în *Românul* din 1880; un fragment din *Petits misères de la vie conjugale* de Sofia Nădejde în *Lumea ştiinţifică şi literară* din 1894; *Scene din viaţa privată: La maison du Chat qui pelote* şi *Scene din viaţa pariziană: Facino Cane* de C.Şăineanu în 1895; *Eugenie Grandet* de acelaşi în 1896. Din Eugène Sue s-a tradus un fragment din *Le juif errant* de Timotei Cipariu în *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* în 1844; *Kernock le pirate* de C.C.Băjescu în 1852; *Crucea de argint* de Eliade în 1853; *Le Morne au diable* de Simion Mihăilescu în 1853; *Mathilde* de G.Baronzi în patru volume în 1853-1854; *Arthur et Deleytar* de Petre Teulescu în 1854; *Comandorul de Malta* de N.Racoviţă în 1857.

Scriitorii din *generaţia anilor ' 40 - Paşoptiştii.*(titlul capitolului al patrulea care nu poate exclude pe C.Negruzzi, nici pe Anton Pann) tratează în general pe Grigore Lăcusteanu şi pe George Sion ce n-ar avea "sare şi piper" ca Al.Cantacuzino (reţinut cu începutul său de roman *Serile de toamnă la ţară* pentru "paginile cele mai frumoase din proza vremii"), sau ca V.A.Urechia, amintit tot acolo cu *Coliba Măriucăi*, prevestitor al lui Dinu Nicodin), ocupându-se mai pe larg de opt scriitori care nu pot fi împărţiţi în poeţi şi prozatori, fiind în măsură egală şi una şi alta, când nu şi dramaturgi. Surprinde faptul că Mihail Kogălniceanu, prozator de mari promisiuni, dacă ar fi continuat, nu i se relevă lui I.Negoiţescu ca un artist de seamă, că lui Bălcescu i se pune mai presus de alte opere corespondenţa, valoroasă mai mult ca document, că la Alecu Russo i se exaltă *Cântarea României*, scriere totuşi de conjunctură în original în limba franceză ca de altfel şi celelalte scrieri din care mai preţioase sunt cele memorialistice, de pildă *Sauvéges*, că lon Ghica e mai prizat prin *Convorbiri economice* decât prin *Scrisori către V.Alecsandri*, că latura clasică a poeziei lui Alexandrescu nu e scoasă în evidenţă, că Bolliac e supralicitat, socotit în chip fals poet preeminescian, ironizat de Eliade (Sarsailă), de Alecsandri, şi considerat "mauvais poète" de Bălcescu însuşi. Bolintineanu este un poet adevărat, oricât de prolix de cele mai multe ori şi un tehnician al versului muzical, în proză cu multe pasaje străine, transcrise, biograf mediocru şi autor penibil de teatru. Citatele din versuri nu-I servesc nici pe el, nici pe Alecsandri din care se consideră "integral realizate" doar cinci poezii ocazionale, două fabule, o romanţă şi două pasteluri. Din fericire citatele scoase din alte poezii contrazic opinia formulată la început. Nici la Alecsandri latura clasică a poeziei de maturitate nu e subliniată.

Dintre ceilalţi scriitori ai epocii care, neîncadrându-se în Junimea, scriu în paralel cu ea, istoria literară inserează alături de Ion Ghica şe Bogdan Petriceicu Hasdeu şi Al.Odobescu. Timotei Cipariu, menţionat şi el aici cu oarecare versuri şi *I. Codru-Drăguşeanu* cu al său *Pelegrinulu transelvanu* în care nu se află"nici o pagină care să ne emoţioneze artistic", după părerea însăşi a criticului, puteau fi amintiţi în capitolul anterior. Hasdeu e supralicitat ca poet (ar anticipa pe Al.P.Philippide!), Odobescu fiind dimpotrivă minimalizat în nuvele unde "totul este verbal şi fără consistenţă lăuntrică", relevat în eseuri, dar prea puţin în *Pseudokinegheticos*. Nimic despre *Corespondenţă* iar despre *Le Trésor de Pétrossa* citim că "această îndelungă şi pompoasă reconstituire ştiinţifică... rămâne oarecum pentru noi o la fel de studios imaginară operă, ca şi *Salammbô* pentru francezi". Este interesant că tocmai din această operă a lui Flaubert începe să se traducă la noi în *Contemporanul* din 1886.

❒

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG

„Firul de iarbă"

Primesc de la Maria Stoica-Enache *(Bucureşti) câteva poezii însoţite de următoarea scrisoare:*

„Mă numesc Maria Stoica-Enache, am 31 de ani şi sunt din Bucureşti. Vă trimit câteva poezii (?), cu rugămintea să vă spuneţi părerea despre ele.

Din dorinţa de a vă răpi cât mai puţin timp, le-am ales pe cele mai scurte.

Câteva dintre acestea sunt aproape lipsite de punctuaţie; ceva din mine sau dinafara mea - nici eu nu ştiu - m-a împiedicat să adaug fie chiar şi o virgulă, deşi - trebuie să mărturisesc - păcatul pe care-l săvârşesc adesea e tocmai folosirea în exces a semnelor de punctuaţie!

Dacă, printr-un miracol, s-ar întâmpla ca lipsa pomenită mai sus să fie singurul neajuns al versurilor pe care vi le trimit ca mesager al unui suflet deposedat de identitate, sunt convinsă că nu veţi pune la zid nişte cuvinte fără apărare.

Aprecierea pe care o aştept, pozitivă sau negativă, este singura certitudine de care mai am nevoie pentru a şti dacă firul de iarbă, de care m-am agăţat cu disperare, există cu adevărat sau este doar o închipuire a mea..."

O scrisoare plină de sensibilitate, precaut-defensivă, nu lipsită de graţie. Răspunsuri? Folosirea în exces (!) a semnelor de punctuaţie ca şi renunţarea completă la ele ţin de... preferinţele autorului. „Publicul" e nu prea interesat de „soarta" acestor semne. Absenţa lor face lectura ceva mai anevoioasă conferind textului un „mister" altfel absent. Să nu credeţi că opinia mea ar putea fi singura în stare să vă încurajeze ci, dimpotrivă să vă refuze accesul la Himeră. Nu căutaţi certitudini *într-o convorbire vetust-convenţională „la gura sobei" cum e aceasta. Înclin să cred că în „scurtele poezii există incipiente semnele unor vibraţii autentice. Transcriu „Vama tristeţii":*

„Ne tot strivim
în palmă
linia vieţii...
de unde să ştim
noi - bieţii -
ordinea rece
şi calmă
în care
ne mor poeţii,
şi cine îi trece
Râul cel Mare
prin vama tristeţii!
"Cereţi-le iertare
- şoptesc profeţii -
şi lăsaţi-i să plece!
Această Plecare
e Preţul vieţii...".

„Vis de-o zi"

Din Floreşti-Prahova, versuri de la (ce nume straniu!) Zelenda Stoica *vădind dragoste pentru... dragoste şi poezie dar gata înscrise într-un registru minor de clişee comod însuşite şi neînsufleţite de vreo tresărire originală: „când pentru prima dată te-am zărit/ De ochii tăi eu m-am îndrăgostit".*

Pe mare vaporul, ce face el? Pluteşte. *Soarele arde, evident* pe cer. *Visul* de-o zi, *etc. Remarcabil, totuşi firescul exprimării:*

„De la un timp, mă mir mereu:
De tine, de el, chiar şi de mine...
Numai tu mă priveşti ca pe-un copil
De aceea mă şi mir...
Am crescut, nu vezi?
M-am schimbat!
Mă mir că nu vezi,
Mă tot mir..."

Terifiante inepţii?

Laurenţiu Păun (Bucureşti) îşi mărturiseşte satisfacţia că *Literatorul* macedonskian e continuat şi ne trimite versuri monstruos caligrafiate pe care, în ciuda dificultăţilor de lectură le-am parcurs cu dorinţa de a găsi în ele acel nedefinit *ceva* încurajator. Autorul crede că producţiile sale nu sunt „cele mai terifiante inepţii" pe care redactorul le va fi citit. E adevărat, citez: „E noapte şi în reverii bolnave/ Visez o mie de lopeţi/ Ce scurmă adânc pământ şi tare/ Ca s-i dezgroape pe cei morţi".

Semnat : Indescifrabil

Pe *Anatol Gabriel* (Tulcea), *Fleşter Costică* (Brăila), şi *Baltă Ioan Dumitru* (Negreşti-Oaş) regret dar nu i-am putut citi. Domniile lor s-au amuzat să nu ne trimită texte dectilografiate ci... manuscrise impenetrabile. Mi-ar trebui ani spre a mă familiariza cu „scrisul" lor, poate aş orbi cum Perpessicius descifrându-l pe Eminescu şi tot n-aş înţelege de ce acest canon. Pe viitor *toate* manuscrisele vor rămâne fără răspuns.

Frumoasa carne a sinelui

Elisabeta Bogăţan (Petroşani) e autoarea unui întins poem intitulat cu preţiozitate „Ochi pentru rotitoarele treceri" de o construcţie ostentativ-muzicală cu ostenitoare repetiţii şi reluări de motive dar dovedind o abilitate de necontestat, semn al unor lecturi fundamentale. Vă sugerez să abandonaţi tonul sacerdotal, să vă refuzaţi sentinţele, retorica fără noimă şi mai ales, căutând simplitatea rostirii să nu mai utilizaţi formule ca acestea, apropiate de ridicol:

„hotar răcorit de neputinţa fiinţării/ în alteritate" sau „schimbarea orelor/ şi a sensurilor de rotaţie ale pământului".

Şi totuşi iată şi un vers memorabil: „Frumoasa carne a sinelui".

Poeziile... scurte

Câţiva corespondenţi îşi cer scuze pentru faptul că din lipsă de timp sau pricepere scriu şi ne trimit poezii... scurte. *Alţii, menajându-ne, nu vor să abuzeze de bunăvoinţa ipotetic acordată şi-atunci ne oferă poezii tot* scurte *ca şi când ar fi lucru de ruşine să te exprimi concis, nervos, refuzându-ţi tentaţia „poematică" ce presupune o „construcţie", „respiraţie" etc. Cred că nu totdeauna poezia a fost (sună uşor trivial) scurtă (fulger contras, însumare, sublimare) în vreme ce chiar poemele de fabuloasă întindere erau, dincolo de convenţia firului narativ, ghirlande de poezii, fatal, scurte.*

Îmi face o plăcere desprinzând din bogata poştă a Literatorului câteva asemenea „producte" ce impresionează prin concisivitate:

Încep cu „Ghinion" (uşor sorescinaă, Sorescu ăl vechiu) de Monica Lapteş:

„Hm, ce ghinion
Că zilele se întâmplă
Că metroul nu vine regulat
Că norii vor să-nghită soarele
Că ghiozdanul meu e plin de sentimente
Că mă sufocă dorul
Şi că furnicile au învăţat să tropăie...
Ultimul cutremur a mutat pământul
pe cer
Iar oamenii de fapt atârnă cu
capetele-n jos.
În alfabet au rămas câteva litere,
Şi-am obosit de-atâta numărat
până la 13...
Hm, ce ghinion...
Mă duc să mor puţin
Şi mai vedem..."

Continui cu „schimbare de domiciliu" de Ion Dumbravă *dar, drace! am transcris incorect. În original e vorba de cu totul şi cu totul altceva, deci „schimbare de domiciliu" de Ion Dumbravă:*

„locuia în infern
avea nevoie de o
schimbare pe care
paradisul nu putea să i-o dea
cam asta-i"

Şi închei cu un amuzant rondel semnat de Constantin Corneliu Dieneş:

„Prin visul nopţii, suspendat
de-o ilustrată Marc Chagall,
doi ochi lucizi de papagal
şi-un vechi pian dezacordat.

Un trup de fată cufundat
în stofă albă de tergal,
prin visul nopţii, suspendat
de-o ilustrată Marc Chagall.

Destin rămas nefecundat
c-un foc de armă ilegal!...
Amantul prins şi amendat
cu-acest rondel servit frugal,
prin visul nopţii, suspendat.

Sutiene plutind

Dumneavoastră David Alexandru *sânteţi un iubitor de film... neorealist. Desenul e abil compus, peisajul e „controlat" cu fermitate şi dincolo de tot, un învăluitor* aer *comic:*

„O imagine a străzii
de la un capăt la celălalt
în balcoane ciorapi uitaţi
ca limbi căzute de ceas
sutiene leneşe plutind
trupul dăruit tăcerii
o imagine a străzii".

Decupez, de asemenea în întregime această „Camera poetului" cu speranţa că David Alexandru va fi un nume de poet:

„spui: e un amestec de bucurie
înşelăciune
lumina din spatele tău
umbra se ridică cu trufie pe perete
înnegrind
„învaţă să mă priveşti"
spui: e un amestec de bucurie
înşelăciune".

„În albe ninsori"

De la *Radu Călin Bot* o scrisoare şi câteva versuri. Deşi a suplinit funcţia de învăţător cere scuze pentru eventualele greşeli săvârşite! Ce să mai spunem de elevi. Ca să fiu până la capăt „răutăcios" voi spune că poeziile trimise sunt şi ele... „suplinitoare". Evident lugubră „Plaja cu mort", „În groapă", care devine din Blaga e fatal calchiere, pastişa unui motiv dar versuri ca acestea apar să anunţe pentru încercările dumneavoastră zile mai bune:

„Afară e ceaţă şi frigul îngheaţă/ pădurea de lemn./ E oare posibil/ să mori când mori în albe ninsori?"

Adrian PODOLEANU: Autoportret

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG • DIALOG

Contuzii

Versificator prob, Viorel Munteanu (Focşani) se amuză dar nu amuză. Iubitor de fabule e gata, ca în acest

Catul BOGDAN (1897-1978): Autoportret

„Gazel" să se dedea discursului moralizator:

„Doamne iarăşi tragi concluzii
Edificatoare iluzii
De se-ascunde-n grâu neghina
Născătoare de aluzii
Şi se ţin de poala popii
Hoţii, Speculanţii, cruzii
Ajungând în faţa urnei
Şi uscaţii sar şi uzii
Împinşi parcă de la spate
Când se dau rotunzi obtuzii
Şi-n acest pustiu de bine
Care seamănă confuzii
Simt în suflet că mă doare
Simt în inimă contuzii
De mă regăsesc pe mine
Răstignit între iluzii..."

Între secole

Un versificator cu mână sigură, refăcând euritmii glorioase ale veacului trecut e *Nicu Ilie* de la care mai aştept şi alte încercări. Reproduc spre edificarea cititorului acest mic poem în care se parcurge lesnicios drumul spre veacul... nostru, construit cu vigoare şi cu neîndoielnic meşteşug, „dur", sarcastic, blasfemiator:

„Se îngrăşase-n mine Dumnezeu
Nepus să-şi spele stelele-n sudoare
Bărbos şi-n blugi părea un derbedeu
Cu îngerii netunşi înspre spinare.
Nu-i fremătau în ochi clipiri de soare
Nici vre-un cuvânt nu-i alerga pe buză
Nătâng şi gol de stană sta-n picioare
Uitase şi să spună şi să râză.
De rege îşi păstrase-albastra pânză
Şi-n genuncheat o atingea cu-n pai
Ca-nduioşata iarbă să-l auză
Şi să-i arate drumul înspre rai.
Cei muritori îi trimiteau mălai
El fericit le mulţumea supus
Şi-n lăcrimat ca într-un vis cu cai
Muşca din galben trupul lui Iisus.
Păcatele-şi căta ca pe-un răspuns
Deşi ştia că-n paradisul meu
Cândva îl voi ierta şi iarăşi uns
La închinat l-oi pune Dumnezeu".

Gheorghe TOMOZEI

Două proze

În absenţa luminii (Desen nefinisat)

Bărbatul stătea într-un colţ al camerei şi desena preocupat schiţe pentru case. Ea îl urmărea cum, de multe ori trebuia să şteargă, ideile îi veneau cu repeziciune, ştergea dar nu îndepărta ştersăturile şi construia tot acolo, în scama de pe hârtie, linii noi. Era ceva în lucrul ăsta care pe ea o deranja, îi deranja de fapt gustul pentru limpezime şi suprafeţe netede şi clare, care i se accentuase de când se maturizase.

Era o seară din acelea când fiecare îşi vedea de meseria lui şi doar zgomotele obişnuite ale curţii unde locuiau îi aduceau aminte că nu sunt singuri.

Proprietăreasa încercase de câteva ori să-i afle gândurile, să ştie de ce nu voia să-şi petreacă unele seri cu ea la bucătărie unde puteau tăifăsui amândouă oricât pentru că bătrânul urca devreme să se culce şi ei doi, gazdele, nu mai aveau de mult să-şi spună nimic. Acum, însă se întâmplase ceva îngrozitor, de patru luni el îşi încuia pensia, aşa ceva nu se mai pomenise în viaţa lor comună de 47 de ani. De patru luni îşi încuia pensia şi ea trebuia să se descurce numai din banii pe care-i lua de la chiriaşi. În fiecare dimineaţă, când o prindea pe tânără la cişmeaua din curte sau pe scări, îi povestea din nou, cu seninătate, cum bătrânul o acuză că dă bani bărbaţilor. Dacă n-am făcut la tinereţe, acum... se apăra proprietăreasa, groasă şi durdulie, totdeauna cu lacrimi în ochi când povestea ajungea în acest punct. Chiriaşa ei nu o putea ajuta cu nimic, se oferise de curând să vorbească cu bătrânul dar gazda, speriată, o rugase să tacă şi era mulţumită doar să fie ascultată. În fiecare zi aceeaşi poveste. O preferase pe ea celorlalţi chiriaşi, perechea aceea care creştea o nepoţică cu care se purtau stângaci ca şi cu un copil pe care îl întâlneşti prima oară, şi pe care şi acum, după câţiva ani de când o luaseră o întrebau încă: Îţi place la noi?

În cameră se înserase şi bărbatul continua să şteargă şi să deseneze iar femeia visa cu ochii deschişi, fixând un punct nevăzut din tavan. Ea îşi aduse aminte că trebuie să vorbească ceva cu bătrâna lor proprietăreasă şi se ridică spre uşă. Bărbatul crezu că vrea să aprindă lumina şi-i făcu un semn surdo-mut spre fereastra deschisă: ţânţarii. Ea se apropie de geam, îl închise, trase perdeaua, cu aceleaşi gesturi scurte pe care şi le cunoştea, dar cărora li se adăugase acum oboseala zilei. Apăsă pe comutator dar lumina nu veni. Bărbatul continua să şteargă şi să construiască pe peticul acela parcă fosforescent de hârtie, atent să nu-şi ridice ochii, să nu se mişte, pentru a nu i se întuneca privirea. Ea ieşi să ceară o lumânare şi se pregăti să asculte orice. Era atâta întuneric încât teama că s-ar fi putut împiedica deşi cunoştea cele trei trepte, o făcu să cadă aproape peste ultima.

Bătu la uşă şi aşteptă răspuns. Nu auzi nimic. Apoi o voce dinăuntru spuse: Seara, când vreau să pun şi eu mâna pe un ziar, adorm, iar bătrâna îi răspunse: Aleargă omu' după sănătate o viaţă întreagă şi nu... Apoi urmă o linişte adâncă şi un sforăit puternic, semn că cei doi terminaseră de vorbit.

Tânăra renunţă şi ieşi în curte. Aerul era călduţ şi plăcut. Îşi îndreptă părul cu mâinile şi se căină în gând că nu-i mai stă în nici un fel şi că ăsta-i primul semn... Nici o schimbare directă, bruscă, devastatoare, în ziua aceea se petrecuse însă ceva nou. Plouase puternic, cu tunete şi fulgere care le făcuseră pe câteva femei sperioase să se închine. Ploaia o prinsese în piaţă şi rămăsese acolo, lipită de o tarabă cu legume de lux şi păzită îndeaproape de ochiul vigilent al ţărăncii care le vindea. Când sosise acasă, prinsese din zbor în faţa uşii vecinilor aceste cuvinte surprinzătoare: "Nu, nu-mi place la voi şi vreau la mama mea" şi fugise de frică să nu fie martoră la dramele altora, iar soţul ei îi spusese imediat: De mâine încep lecţiile. Trebuie să învăţ această limbă străină fără de care nu mă mai pot descurca în meserie.

Ocoli casa şi ajunse în dreptul geamului lor. Ca în copilărie, se urcă pe o ieşitură a zidului ţinându-se de geamurile închise şi se uită înăuntru. Era tot întuneric. Îşi imagină bărbatul în acelaşi loc, desenând înainte pe peticul de hârtie şi se văzu pe ea deschizând uşa şi întrebând ceva şi bărbatul, bărbatul ei, răspunzându-i într-o altă limbă, o limbă străină pe care ea nu o mai auzise până atunci şi pe care nu credea că o va înţelege vreodată.

Un bărbat care-a trecut prin viaţă (sau Aventura - schiţă modernă)

Ea mai putea fi încă admirată. Păstra ceva dintr-o frumuseţe care fusese un amestec plăcut de senzualitate Marylin Monroe, luciditate Greta Garbo şi prospeţime inteligentă Shirley Temple. - Fiind o schiţă modernă aceste noţiuni trebuie introduse pentru că cititorul să ştie că are de-a face cu un scriitor avizat.

El era necăsătorit, nu fusese vreodată şi păstra în minte o anume imagine (care se aburea pe zi ce trece, se estompa ca o fotografie veche) a aceleia care avea să-i fie soţie. Era acolo ceva gingăşie şi tandreţe amestecate cu un fel de neştiinţă pe care el avea să i-o suplinească, ceva inconştienţă în latura urâtă a vieţii, pe care tot el avea să i-o spulbere, dar încet, încet, aşa cum învaţă copiii la şcoală alfabetul, şi un fir de îndrăzneală şi curaj, pentru că lui nu-i plăceau fiinţele de tot slabe şi lipsite de iniţiativă.

Se părea că găsise în ea toate acestea şi încă multe altele care ţineau de partea practică a lucrurilor, de îndemânarea ei în gospodărie şi de priceperea cu care ştia să se îmbrace, de liniştea şi grija pe care i le va arăta, desigur, când vor fi numai ei doi şi de atâtea altele pe care aveau să le descopere împreună oriunde l-ar fi însoţit. Pentru că de acum înainte îl va însoţi pretutindeni, nu? Tot ceea ce el iubea, schiul, patinajul, înotul şi automobilismul îi vor fi şi ei familiare de cum vor rămâne împreună, pentru totdeauna.

În senina viaţă în doi pe care şi-o imagina cu putere, nu era vreun loc, vreo dorinţă pe care ea să o aibă şi de care el să nu fi ştiut.

Era stângaci în curtea pe care i-o făcea, nu învăţase, nu avusese cu cine să exerseze, dar era mereu optimist, o aflase în sfârşit, era acolo, îi era de ajuns în fiecare dimineaţă să ştie că trăieşte, să-i audă glasul, chiar dacă amâna ora destăinuirii. Plutea între ei, între gândurile lor nemărturisite şi atingerile lor de la distanţă o ceaţă prielnică jocului de-a v-aţi ascunselea.

Când el o căuta, ea se lăsa căutată pentru că nu ştia ce să-i răspundă bărbatului încărunţit care-şi găsise în sfârşit aleasa. Se simţea aleasă, nu iubită, ar fi fost prea mult pentru el, când şi unde să fi învăţat să iubească? Începuse să o îngrijoreze gândul că nu poate fi la înălţime, că nu poate nici măcar să-i răspundă la fel. Iubea şi ea, pe altul, fără speranţă, şi pentru asta nu voia să facă nimănui nici o concesie. Sorbea cu nespusă plăcere din chinurile îndrăgostitului sigur de izbânda lui dar neputincios. Ea înlemnea la apropierea lui. Bărbatul punea asta pe seama timidităţii. Nici una din cărţile pe care le citise el nu-i putea ajuta acum, ba chiar îl împiedicau să fie natural şi sincer. Simţea că nu-i sunt de nici un folos acum politeţea lui stângace şi felul brutal în care îi oferea struguri: "Ia, domne, sunt buni".

Plecă în concediu, era inevitabil, nu o putea lua cu el şi pentru săptămânile acelea suferi cum suferă numai bărbaţii cinstiţi şi stângaci cu femeile. Se tot gândea acolo ce semn să-i trimită fără ca numeroşii lor colegi duşmănoşi şi răutăcioşi să prindă de veste.

Planul lui era făcut de mult. Avea să iasă la pensie, ea se va muta de acolo, de unde lucraseră împreună, negreşit se va muta, şi în sfârşit vor trăi acele zile fericite care nu erau aşa de departe.

Ea, în sfârşit ea şi zilele împreună. Nu ştia ce va spune, cum îl va săruta şi dacă îl va săruta, nici dacă vor dormi împreună, el, atât de obişnuit cu viaţa singuratică în paturi de o persoană. Ei îi va plăcea tot ce îi place şi lui, vor avea mereu aceeaşi părere despre tot ce îi înconjoară, de fapt nu trebuie decât să-l asculte, el ştie tot, el este un bărbat care a trecut prin viaţă. De aceea şi de data asta ştiu să se descurce. Să-i arate că s-a gândit tot timpul la ea. Va fi un semn unic. Poate o scrisoare. Nu, o vedere. O vedere ilustrată de la mare, o vedere cu hotelul în care locuia, cu cantina în care mânca, cu plaja pe care îşi plimba gândurile, gândurile la ea, totale, devastatoare acum.

Se întâlniră în prima lui zi de concediu. Tristă şi palidă, dezamăgită de fosta ei mare dragoste, ea aştepta supusă acel semn care să-i spulbere neîncrederea. În fine, un bărbat nici mai bun nici mai rău decât alţii, mai bun poate... da.

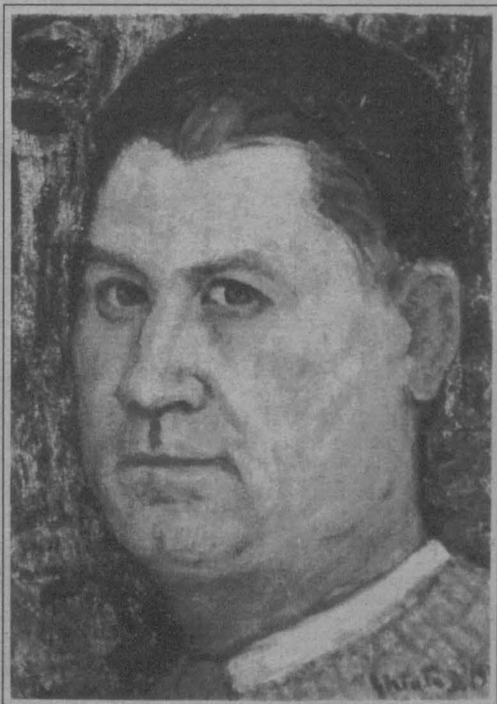
- Ţi-am adus, uite... o vedere. Nu puteam să o trimit prin poştă. Ar fi aflat toţi.

I-o întinsese brusc, întorcându-se. Gata, declaraţia fusese rostită. Nu mai era nimic de adăugat.

Ea rămăsese nemişcată, cu vederea aceea în mână, întorcând-o pe toate părţile, negăsind nici un cuvânt, nici măcar litere sau cifre codificate. Cerneală simpatică? Nu putea crede aşa ceva. Nu era omul în stare de astfel de glume. Era o vedere obişnuită, un dreptunghi colorat, banal ca orice copie după natură. Undeva, într-un colţ, scria: Foto Mamaia. Lei 12,50

Anul trecut o vedere costa parcă mai puţin, se gândi ea cu tristeţe şi o închise în sertar. Aventura durase prea mult.

Magdalena STOICESCU

Dimitrie GHIAŢĂ (1888-1972): Autoportret

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Carl Gustav JUNG

DUPĂ CATASTROFĂ (II)

Căci în virtutea faptului că omul nu trăiește în spațiul său sufletesc ca într-o cochilie, adică izolat de toți ceilalți, ci este legat în mod inconștient, prin tot ce are omenesc în el, de toți ceilalți oameni, o crimă nu poate avea niciodată loc, așa cum i se pare conștientului nostru, doar pentru sine, adică sub forma unui fapt psihic separat și separabil, ci are loc într-un cerc mai mare. Senzația pe care o stârnește orice crimă și interesul pasionat pentru urmărirea criminalilor, pentru procesele ce li se intentează și pentru altele asemenea demonstrează că toți - am putea spune -, în măsura în care nu sunt anormal de stupizi sau apatici, sunt extrem de interesați de crimă. Se agită în jurul ei, participă sufletește la crimă, încearcă să o priceapă și să o explice... Se înflăcărează, se aprinde în ei acea scânteie a răului care a luat foc în crimă. *Platon* știa deja că priveliștea urâtului suscită urâtul în suflet. Toți își manifestă indignarea și cer insistent pedepsirea criminalului, dar cu atât mai zgomotos, cu atât mai multă înverșunare și cruzime, cu cât mai arzătoare este scânteia răutății în propriul lor suflet. E de netăgăduit faptul că răutatea altuia devine neîntârziat propria ta răutate, căci răul trezește răul din propriul tău suflet. Crima a fost comisă, parțial, asupra tuturora, dar totodată a fost comisă, parțial, de către toți: fascinați fiind în mod irezistibil de el, am atras răul asupra noastră și am făcut astfel cu putință, fiecare în parte, această crimă colectivă împotriva sufletelor și anume cu atât mai mult cu cât eram mai aproape și puteam vedea mai bine. Suntem astfel fără discuție implicați în întinarea cu răul, indiferent ce am fi făptuit în mod conștient. Dacă suntem moralmente indignați, indignarea noastră este cu atât mai înveninată și cu atât mai dornică de răzbunare cu cât mai viu arde în noi focul aprins de rău. Nimeni nu poate scăpa de acest lucru, căci cu toții suntem în suficientă măsură oameni și aparținem în suficientă măsură societății pentru ca orice nelegiuire să ne trezească, în vreun colțișor al sufletului nostru cu foarte multe fațete, o secretă satisfacție, care determină, bineînțeles, în compartimentele învecinate - în cazul unei atitudini morale de bună calitate - o reacție inversă. Atitudinile morale hotărâte sunt însă, din păcate, relativ rare, astfel încât, atunci când nelegiuirile se înmulțesc, indignarea se lasă ușor depășită, răul devenind moda în vigoare. "Statistic", fiecare are un criminal în el, așa cum își are partea sa de nebunie ori de sfințenie. Datorită acestor predispoziții înnăscute, general umane, stăruie peste tot oarecari înclinații spre sugestionabilitate, respectiv spre patologic. Nelegiuirile au fost pregătite tocmai de epoca noastră, adică de ultima jumătate de secol. Nimănui nu i s-a părut curios oare că există un interes atît de general pentru romanele polițiste?

Cu mult înainte de 1933 ne mirosea deja a ars și ne interesam cu pasiune de descoperirea focarului de incendiu și de demascarea incendiatorilor. Cum dinspre Germania se ridicau pe atunci nori de fum ceva mai denși și cum incendierea Reichstag-ului a dat semnalul, am aflat unde sălășluiește răul în persoană, incendiatorul. Pe cât de înspăimântătoare a fost la început această descoperire, pe atât de liniștitoare - într-un anume sens - a devenit cu timpul, întrucât știam deja cu toată certitudinea unde se află cei nedrepți și știam, deci, că noi ne găsim de cealaltă parte, în tabăra oamenilor cumsecade, a căror indignare morală urma să crească tot mai mult, proporțional cu vinovăția tot mai mare a celor din partea cealaltă. Nici măcar chemarea la execuții în masă nu a sunat rău în urechile celor drepți, iar incendierea orașelor germane a fost considerată pedeapsa lui Dumnezeu. Ura își găsise motivații demne de respect, ieșind din sfera idiosincraziilor secrete și personale - toate acestea fără ca prea cinstitul public să-și fi dat seama, cât de cât, că ajunsese în imediata vecinătate a răului.

E de neînchipuit ca cineva să fi putut scăpa din acest joc al opozițiilor. Sfânt să fi fost și ar fi trebuit să se cufunde în necurmate rugăciuni pentru sufletele lui Hitler și Himmler, pentru Gestapo și SS spre a-și curăța neîntârziat propriul suflet de stricăciunile suferite. Priveliștea răului aprinde răul în suflet. Acest lucru e inevitabil. Nu numai celor uciși, dar și ucigașului și tuturor oamenilor din jur le-au făcut rău nelegiuirile. A izbucnit ceva

Picu PĂTRUȚ: Craii merg pe urma stelei

din subteranele întunecate ale lumii și a făcut aerul irespirabil, amestecând în apele curate un gust fad și grețos de sânge. Suntem, ce-i drept, nevinovați, ba suntem chiar victime, suntem jefuiți, înșelați, siluiți și totuși sau tocmai de aceea pâlpâie în revolta noastră morală flacăra răului. Așa și trebuie să fie, adică e necesar ca cineva să se revolte și să devină sabia dreptății trimisă de destin: fapta rea trebuie ispășită, căci altfel, fie că cei răi ajung să distrugă întreg pământul, fie că cei buni se îneacă în furia lor căreia nu-i dau curs - oricum, nu e bine.

Dacă răul rupe în vreun punct zăgazurile ordinii noastre, se cheamă că a rupt zăgazurile lumii noastre psihice în genere. Acțiunea atrage după sine reacțiunea, care, ca forță de distrugere, trebuie să lovească la fel de puternic sau dacă se poate și mai puternic, căci răul trebuie eradicat complet. Ca să scăpăm cumva de acest rău cu care suntem întinați, am avea nevoie de un adevărat "rite de sortie", care să conste dintr-o acuzație publică rituală, urmată de pedepsirea judecătorului, călăului și a publicului, deopotrivă.

Cele ce s-au întâmplat în Germania și distrugerea morală a unei întregi generații dintr-un "popor-de-optzeci-de-milioane" înseamnă o lovitură dată europenilor în genere. (Mai înainte puteam atribui asemenea lucruri doar "Asiei"!) Faptul că un membru al comunității culturale europene a putut ajunge atât de departe încât să instituie lagăre de concentrare aruncă o lumină urâtă asupra tuturor celorlalți. Căci cine suntem noi oare ca să ne putem închipui că la noi ceva de felul acesta ar fi cu totul exclus? Să înmulțim cu douăzeci populația elvețiană și vom fi atunci un "popor-de-optzeci-de-milioane", iar inteligența și morala noastră publică se vor împărți atunci la douăzeci ca urmare a influenței pustiitoare ce o are, spiritual și moral, aglomerarea de mase și masificarea. Prin acestea, terenul pentru nelegiuirea colectivă este pregătit și numai o minune ar mai putea-o stăvili. Credem oare cu toată seriozitatea că *noi* suntem feriți de asemenea lucruri? Noi, care avem atâția trădători de țară și psihopați politici printre noi? Ne-am dat seama cu groază câte e omul în stare să facă și ce am putea fi în stare să facem, deci, și noi, și de atunci ne rod îndoieli înspăimântătoare în ce privește omenirea întreagă în care suntem incluși și noi.

Au fost necesare, firește, anumite condiții - și acest punct trebuie să ne fie foarte clar - care să ducă la o asemenea degenerare. A fost nevoie, înainte de toate, de aglomerarea unor mase urbanizate, industrializate, adică unilateral ocupate, rupte din rădăcinile lor, care și-au pierdut orice instinct sănătos, chiar și pe cel de conservare. Căci în măsura în care așteptăm ca totul să ne vină de la stat, ne pierdem instinctul de conservare, ceea ce constituie un simptom îngrijorător. A aștepta ca statul să facă totul e echivalent cu a aștepta ca totul să vină de la alții (=statul) și nimic de la tine însuți. Fiecare atârnă de toți ceilalți, având un fals sentiment de siguranță, deoarece faptul că ești laolaltă cu alți zece mii nu înseamnă câtuși de puțin că nu atârni în gol. Doar că nu te mai simți în nesiguranță. Speranțele crescânde puse în stat nu prevestesc nimic bun, sunt semn că poporul e pe calea cea mai bună spre a deveni o turmă care așteaptă mereu să fie mânată de păstori spre pășuni mai bune. Dar toiagul păstorilor devine curând ciomag de fier, iar păstorii înșiși se transformă în lupi. Nu ne-a fost ușor să fim martorii acelui moment în care un psihopat megaloman a zis "Iau toată răspunderea asupra mea!" și o întreagă Germanie a răsuflat ușurată. Căci cel care mai are o brumă de instinct de conservare știe foarte bine că omul care vrea să-l absolve de orice răspundere nu poate fi decât un farsor, căci unui om cu mintea sănătoasă nu-i poate veni ideea să-și ia răspunderea pentru existența altuia. Cel care promite totul nu se va ține de cuvânt, iar cel care promite prea multe se află mereu în pericolul de a recurge la metodele cele mai proaste spre a se ține de cuvânt și de a apuca astfel pe calea catastrofei. Extinderea continuă a asistenței statului este desigur un lucru foarte frumos, pe de o parte, dar este și foarte îngrijorător, pe de alta, deoarece privează omul de responsabilitatea sa individuală și duce la infantilism și gregaritate. În plus, apare pericolul ca, în cele din urmă, oamenii de ispravă să devină instrumente în mâinile celor iresponsabili, așa cum s-a și întâmplat în foarte mare măsură în Germania. Instinctul de conservare al cetățeanului trebuie păstrat în orice împrejurări căci omul, o dată îndepărtat de rădăcinile sale instinctuale, din care își trage seva, rămâne expus tuturor vânturilor, devine o jucărie în mâinile primului venit; nu mai este decât un animal bolnav, demoralizat și degenerat și atunci numai printr-o catastrofă se mai poate ajunge iarăși la o stare de spirit sănătoasă.

Când spun toate acestea, am totuși sentimentul că semăn prea mult cu acel profet care, după relatările lui Josephus Flavius, își striga durerea pe străzile orașului în timp ce romanii asediau Ierusalimul. Orașului nu i-a adus nici un serviciu, iar pe el l-a lovit un pietroi aruncat din catapultele romane.

Oricât de mult am vrea, nu putem instaura pe pământ paradisul și chiar dacă am reuși s-o facem, am deveni, în cel mai scurt timp și în toate privințele, niște degenerați. Ne-ar veni cheful să ne distrugem paradisul și am rămâne pe urmă tâmpiți în fața distrugerilor făcute, mirându-ne. Dacă am mai fi și "un-popor-de-optzeci-de-milioane", am fi convinși că "ceilalți" sunt vinovați de toate stricăciunile și nu am fi în stare nici măcar de atâta demnitate și încredere în noi înșine încât să ne simțim răspunzători sau vinovați de ceva.

Iată o stare patologică de demoralizare, o stare psihic anormală: una din părți pune la cale lucruri despre care cealaltă, cea "cumsecade", nu vrea să știe nimic. Aceasta din urmă se află într-o stare de defensivă cronică în fața unor învinuiri reale sau presupuse doar, venite însă, în realitate, mai puțin din exterior și mai mult din partea judecătorului din propria inimă. Cum asta ar constitui deja o încercare naturală de restabilire a sănătății, nu ar fi cazul să insistăm prea mult în fața poporului german asupra atrocității sale ca să nu acoperim cumva vocea autoacuzării din inimi (chiar din inimile noastre aliate!). Măcar de ar ști oamenii ce mare câștig înseamnă să-ți fi găsit propria vină, câtă demnitate îți conferă și ce sentiment înălțător! Dar înțelegerea acestui lucru nu pare încă să mijească pe nicăieri. În schimb, auzi de mult prea multe încercări de declinare a oricărei vinovății: "nimeni nu a vrut să devină nazist". Germanului nu i-a fost niciodată cu totul indiferent ce impresie face asupra străinătății. I-a displăcut întotdeauna să fie desconsiderat, ba chiar și criticat doar. Sentimentele de inferioritate se fac simțite tocmai prin faptul că duc, spre compensare, la tentativa de a impune altora respect. "Puterea germană" vrea să fie cunoscută, vrea să facă demonstrații de forță, mergând până la teroare și până la execuția ostaticilor, act privit mai degrabă ca o chestiune de principiu și nu ca un asasinat. Sentimentele de inferioritate sunt de regulă sentimente de calitate inferioară, ceea ce nu constituie doar un joc de cuvinte. Nici o realizare tehnică sau intelectuală din lume nu poate compensa proasta calitate a sentimentelor. Justificările aduse prin teorii rasiste pseudoștiințifice nu au făcut acceptabilă exterminarea evreilor, iar falsificarea istoriei nu face să pară mai de nădejde o politică greșită.

Traducere de Suzana HOLAN

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro